

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

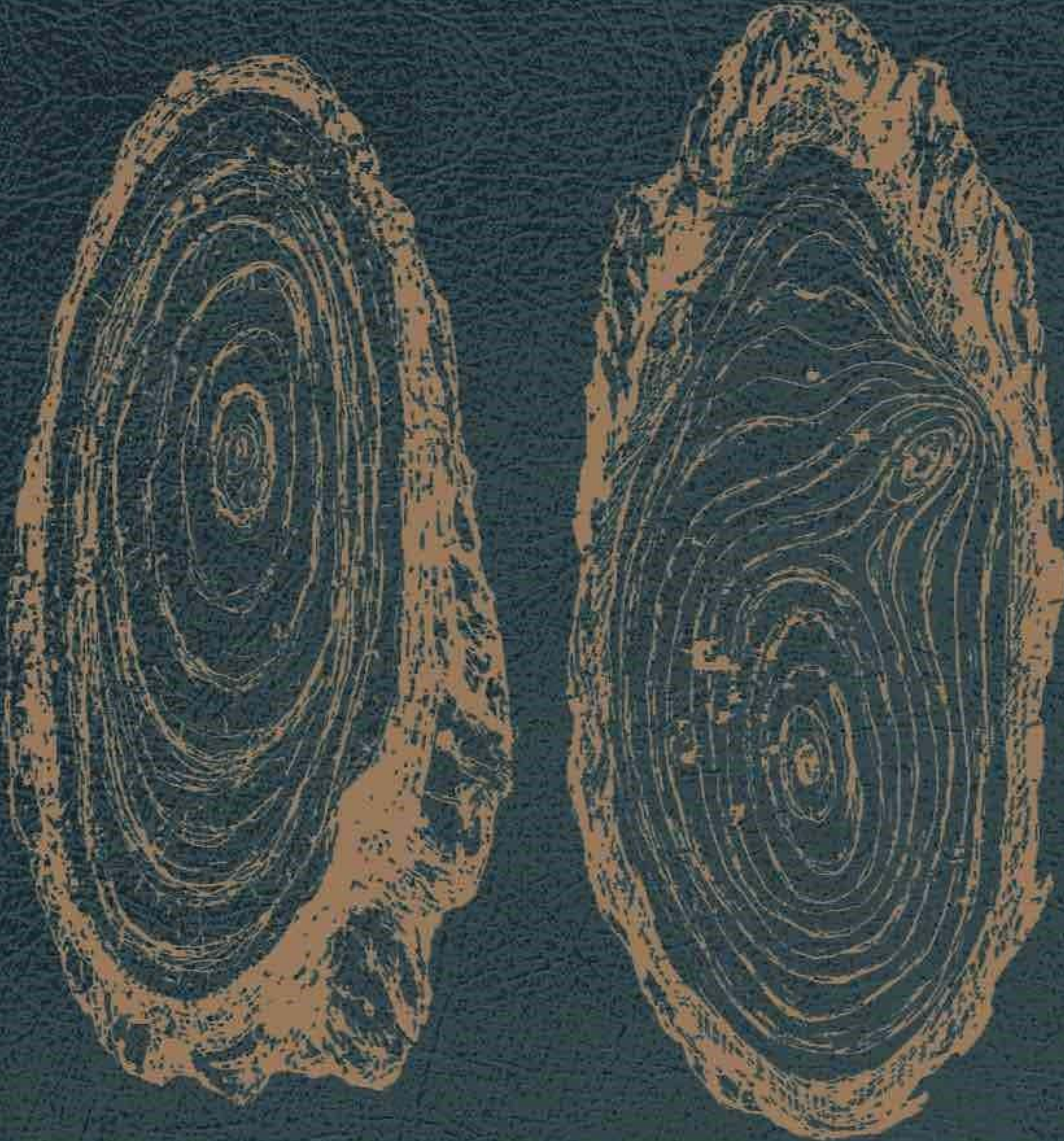
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Daniel Bensaïd

Mülksüzler

Marx, Odun Hırsızları ve Yoksulların Hukuku

Fransızcadan çeviren
Selim Sezer

kitapyurdu.com

DANIEL BENSÄİD

MÜLKSÜZLER

***dipnot yayınları**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Daniel Bensaïd (1946-2010): Fransız filozof, aktivist ve düşünür. 1968 Paris öğrenci isyanının önde gelen figürlerinden biriydi. 4. Enternasyonal'in Fransız seksiyonu olan Devrimci Komünist Birlik ve Devrimci Komünist Gençlik örgütünün kurucularındandı. Uzun yıllar Paris-VIII Üniversitesi Felsefe Bölümünde profesörlük yaptı. Diğer eserlerinin yanı sıra Karl Marx, Walter Benjamin ve Fransız post-modernizmi hakkındaki çalışmalarıyla tanındı. *Köstebek ve Lokomotif, Marx Kullanım Kılavuzu* ve 1968: *Son ve Devam* adlı üç eseri Türkçeye çevrilmiştir.

Kitabın Özgün Adı

Les Dépossédés, Daniel Bensaïd

La Fabrique éditions, 2007

© La Fabrique éditions, 2007

© Dipnot Yayınları, 2016

ISBN: 978-605-4878-99-4

Dipnot Yayınları: 275

Sertifika No: 14999

1. Baskı, 2018/Ankara

Editör: İdil Çetin

Çeviri: Selim Sezer

Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkese Matbaacılık (Sertifika No: 13268)

İvedik O. S. B. 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0312) 3952110

Dipnot Yayınları

Selânik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

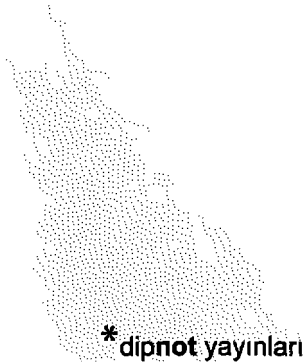
Daniel Bensaïd

MÜLKSÜZLER

**Karl Marx, Odun Hırsızları
ve Yoksulların Hukuku**

Fransızcadan çeviren

Selim Sezer

İçindekiler

Giriş.....	7
I Odun hırsızlığı yasası ve yoksulların hukuku	9
“Kırsal yoksulluk” ve “orman kötülükleri”	12
Melez ve belirsiz mülkiyet.....	19
Halk ekonomisine karşı piyasa.....	22
II Mülkiyetlerin sosyal savaşı.....	31
Mülkiyet hukukuna karşı darlık hukuku	35
“Mülkiyet hırsızlıktır!”	38
Sahiplik ve mülkiyet	43
Hırsızlık yahut sömürü	45
III Yoksulların görenek hukukundan	
insanlığın ortak mallarına	53
Bilgilerin özelleştirilmesi	55
Canlının özelleştirilmesi	60
Ortak mal ve bedavalık	61
Sahiplenilemez ürünler	65

Bireysel mülkiyet ve özel mülkiyet	70
Erişim çağı mı?	73
Karşı konulabilir (varlık) haklar(ı)	76
Kim üstün gelecek?	80

Eklər

Karl Marx /Odun hırsızlığı yasası üzerine tartışmalar	83
Son Notlar	119

GİRİŞ

Marx'ın "Odun Hırsızlığı Yasasına İlişkin Tartışmalar" hakkındaki makalesi, 25 Ekim-3 Kasım 1842 tarihleri arasında *Rheinische Zeitung*'da (Ren Gazetesi) tefrika edildi. Ren bölgesinin sivil toplumu, Fransız Devrimi'nden ve Fransız varlığından, merkezinde özel mülkiyetin serbest tasarrufu ve hukuk tâbilerinin soyut eşitliğinin olduğu, Germen hukukunun feodal geleneklerinden kopuş teşkil eden bir yargı reformu miras almıştı. Bu şekilde, Prusya devletiyle çatışma halindeki modern bir sivil toplum doğmaya başlamıştı. Aydın küçük burjuvazi daha ziyade Fransız siyasal hayatının cazibesi altına girerken, eski düzenin restorasyonuna karşı bu özgürlüklerin savunulmasına bağlı kalan yaygın ve dağınık istemler hareketi, yüzünü İngiltere'ye dönmüş olan bir sanayi ve ticaret burjuvazisinin hegemonyası altında kaldı. Bir bütün olarak bu liberal Ren burjuvazisi, Fransız yargı kanunlarının, komün reformunun, kamusal özgürlüklerin de dahil olduğu, Devrim'in bazı kazanımlarını savundu. Bu Ren sistemi, Prusya İmparatorluğu'nun bağrında aykırılık teşkil ediyordu. Otuz beş yıl boyunca Berlin hükümeti, bunların ye-

rel düzeyde uygulanmasını izlemekle görevli Prusya idari bürokrasisinin genişlemesinin de eşlik edeceği çok sayıda dolambaçlı saldırı ve kısmi reformlar yoluyla bunu püskürtmeye çalıştı. Basına uygulanan sansür önlemleri – ki bunlar 1843 baharında *Rheinische Zeitung*’un kapatılmasına, ardından Marx’ın Fransa’ya gönüllü sürgüne gönderilmesine varacaktı – bu gerici hücumun parçasıydı. Bununla birlikte 1848 yılına kadar Ren hukuku, Ren bürokrasisi ile Prusya monarşisi arasında daimi bir çatışma konusu olarak kaldı. Ancak 1815 yılında başlamış tedrici bir bürokratik normalleşmeden kendini kurtaramadı. 6 Mart 1821’den itibaren Fransız hukuku resmen kaldırıldı ve yerine krallığın geri kalanında yürürlükte olan hukuk geçirildi. 1824 yılında bir Kabine talimatı, cezai prosedüre Prusya hukukunun getirilmesini emretti. Aynı yıl, bedensel ceza hapishane rejiminde yeniden yer buldu. 1826 yılında yeni bir emir, babadan oğula devir hukukunun yeniden tesisıyla soyluluğu memnun ederken, medeni eşitlik ilkesini tartışma konusu haline getirdi. Bu gericilikten kaçmak için Heinrich Heine, 1831 yılından itibaren sürgün Paris’i yollarında Marx’ın önünden gitti.

I

ODUN HIRSIZLIĞI YASASI VE YOKSULLARIN HUKUKU

Ren liberalizmi ile Prusya otokrasisi arasındaki bu uzun süreli güç yarışı içinde *Rheinische Zeitung*, sivil toplumun bir proto-partisi rolünü oynadı. 1842 yılında Marx bu gazetenin yazı işleri müdürü oldu. 1841-1842 yıllarında Bruno Bauer'le olan yazışmaları, felsefi hareketin getirdiği teorinin pratikte gerçekleştirilmesi olarak basına verdiği önemi gösterir. Marx, 12 Mayıs 1842 tarihli bir makalesinde, "yalnızca biçimsel olarak bir yasa" olan sansürü önleme yasası ile, "özgürlüğün pozitif varlığı olduğu için gerçek bir yasa" olan "basın yasası"nı karşı karşıya koyar. Ocak 1843'teki makalelerinde, bir kamuoyunun ve bir kamusal alanın oluşumunda basın ile bir halkın zihnini birleştiren sıkı bağların bir kez daha altını çizer. 21 Ocak'ta Prusyalı sansür bakanları, *Rheinische Zeitung* gazetesinin 1. Nisan itibariyle yayınına son vermesine karar verir.

Moselle muhabirinin Ren bağcılarının durumu hakkındaki makalelerine dayanan 13 Ocak tarihli makalelerinde Marx, bir kez daha, “gazete muhabirinin tüm vicdanyla halkın sesini, kulaklara gelen haliyle duyurduğunu” ifade eder. Onun yapabileceği yegâne şey, “kendini, içinde bir fonksiyonu serbestçe seçebildiği çok kollu bir gövdenin küçük bir azası olarak görmek”tir.¹ Bu mantık uyarınca, “günlük basınının doğasına bağlı olarak”, makalelerinin anonim yayınlanmasını ister (bu yüzden kendi makaleleri imzalı değildi ve ölümünden uzun süre sonra bile Engels, yazarı teşhis etme konusunda hâlâ tereddütlüydü). Özel isim “her makaleyi, tıpkı bedenın insanları birbirinden tecrit ettiği gibi öyle sert bir şekilde tecrit edecek”ti ki, bu “bir makalenin ancak tamamlayıcı bir aza olduğu gerçeğini” ve gazetenin “pek çok kişisel fikrin bir araya gelerek tek bir zihnin organını” meydana getirdiği gerçeğini tümüyle yadsıyacaktı. *Rheinische Zeitung*’a atfedilen parti fonksiyonunun bundan daha iyi bir ifadesi olamazdı.

Dört gün sonra Marx ısrarında kararlıdır: “Kamuoyu tarafından üretilen özgür basın, aynı zamanda kamuoyunu üretir.” Özgür basın, “akıl gibi, ama aynı zamanda kalp gibi,” “insanların durumuna göre” hareket eder.² Kamu tartışmasının işlevi konusundaki bu ısrar, kuşkusuz, eleştirel aklın kamusal ifası olarak tanımlanan Aydınlanmanın liberal geleneğinin bir parçasıdır. 1830’lu yıllarda Ren bölgesinde sivil toplum ve devlet arasındaki gerilim, kamuoyu tartışmalarının merkezindedir. 14 Ocak 1842 tarihinde yürürlüğe giren 24 Aralık 1841 tarihli sansür kararnamesi bu bağlamda büyük bir olay olarak devreye girer. Marx

hemen tepki verir: “Kanaatleri hedef alan bir kanun, yurttaşlar için yapılmış bir devlet kanunu değil, bir parti tarafından başka bir partiye karşı yapılmış bir kanundur.” Bu artık bir kanun değil, “bir ayrıcalık”tır: “Tek bir organın devletin hikmetinin, devletin somut ahlakının tek ve münhasır sahibi olduğuna inandığı, bir hükümetin prensip itibariyle halkın karşısında yer aldığı bir toplum”, “kötü niyetin intikam kanunları icat ettiği” bir toplumdur.

1859 yılında yeniden “kendi ekonomi-politik çalışmalarına” dönen Marx, kendisini sosyal sorunlarla doğrudan ilgilenmeye götüren çatışmalı bağlamı şu sözlerle hatırlayacaktır: “1842-1843 yıllarında, *Rheinische Zeitung* gazetesinin yayın yönetmeni sıfatıyla, ilk defa *ve utançların en büyüğüyle*, maddi çıkarlar diye adlandırılan şeyden bahsetmek zorunda kaldım. Ren Meclisi’ndeki [*Diète rhénane*] odun hırsızlığı ve toprağın bölünmesi hakkındaki tartışmalar, o zamanki Ren eyaleti başkanı M. von Schaper’in Moselle köylülerinin durumu hakkında *Gazette*’yle girdiği polemik ve nihayet serbest değişim ve korumacılık hakkındaki tartışmalar, bana ilk defa ekonomik sorunlarla meşgul olma fırsatı verdi.”³ Marx, gazetenin hayatta kalması için verdiği mücadelenin orta yerinde, 1842 sonunda, neo-Hegelci hareketin Berlin fraksiyonundan kopmak gibi, sonuçları ağır olacak bir karar aldı. Bu kopuş, onun Ren liberalizminden sosyalizme doğru evriminin ilk adımını teşkil eder. Bu, odun hırsızlığı hakkındaki bir makaleler dizisiyle tam olarak aynı zamana denk gelir ve 1843 yazında, Marx’ın Hegelci devlet felsefesi mirasıyla hesabını kapadığı *Kreuznach* el yazmaları duyurulur. Aynı za-

manda, 1844 yılında Paris'te, *Annales francoallemandes*'ın özel sayısında yayınlanan iki büyük makale – *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş* ve *Yahudi Sorunu Üzerine* – hazırlanır. Bu metinlerde (ilki, proletaryanın onun eserlerine büyük bir gürültüyle girişinin ilk alametidir) Marx, yurttaş kurtuluşunu "beşeri kurtuluşun" son sözü olarak kabul eden "siyasi yanılısma"yı dillendirir ve yeni, bilinmeyen, işitilmemiş bir devrimi, bir toplumsal devrimi gündeme getirir.⁴

"Kırsal yoksulluk" ve "orman kötülükleri"

1842-1843 dönemeci, Louis Althusser'in Marx'ın "liberal rasyonalist âru" olarak tanımladığı şeyin aşılmasının başlangıcıdır. Bu değişim döneminde "odun hırsızlığı" polemği önemli bir yer tutar. Burada, Ren Meclisi'nin Haziran 1842'de "odun ve öteki orman ürünleri hırsızlığı raporu" hakkındaki tartışmalarına yanıt verilir. Bu rapor, aralarında 1843 yılında yeni bir av düzenlemesinin başlatılmasıyla tamamlanacak olan Temmuz 1841 tarihli "orman yasası"nın da olduğu bir dizi önlemin parçasıdır. O tarihte eyalet meclisleri Berlin'deki merkezi iktidar karşısında sıvrılı ayrıcalıklara sahipti, yasama yetkileri bir hayli sınırlandırmıştı. Ren Meclisi, eşit oy hakkına sahip (her birinin yirmi beş oy hakkı vardır ve bu soyluluğun fazla temsiline tekabül eder) üç sosyal "tabaka" vekillerinden (kent, kır ve soyluluk vekilleri) müteşekkildir. Hem kent hem de kır vekilleri için dikkate alınan yegâne seçilebilirlik kriteri, arazi rantı ve gelir vergisidir.

“Tanrı’nın lütfuyla Prusya Kralı” Frédéric-Guillaume tarafından Meclis’e sunulan yasa taslağı, “aşağıdaki hırsızlıklara” ilişkindir: “1. Henüz kesilmemiş her türlü orman odunu; 2. Orman dışında, her türlü işletme amaçlı yeşil odun; 3. Kazayla kesilmiş veya kütük halinde devrilmiş olup tesviyesine henüz başlanmamış her türlü odun; 4. Ormanda veya henüz düzenlenmemiş odun depolarında bulunan yongalar veya odunlar.” Farklı maddeler, suçlar ve buna denk düşen cezalar hakkında, “hırsızlığın gece veya tatil gününde yapılması,” hırsızın tanınmamak için “kalın giysilere sarınması veya yüzünü karartması,” kimliği hakkında yanlış bilgiler vermesi, vs. gibi değerlendirme kuralları tesis eder. Öte yandan 14. madde şu hükmü getirir: “Suç ortağı veya faydalanıcı olarak birden fazla kişi tarafından ödenmesi gerekse bile odun hırsızlığından kaynaklı tüm para cezaları tümüyle orman sahibine ödenir. Borcunu ödeyemeyen mahkûmların zorunlu çalışması için de aynısı geçerlidir.” 16. maddede şunlar belirtilir: “Eğer hırsızın veya onun yerine sorumlu olan kişilerin yoksulluğu nedeniyle para cezası tahsil edilemezse, bunun yerine bir çalışma ya da hapis cezası geçirilir.” 19. madde ise şunu ekler: “Mahkûmun yerine getirmesi gereken zorunlu çalışma öncelikle, orman sahibi için yapılacak orman çalışmasından müteşekkildir.”

Marx’ın odun hırsızlığı tartışmaları hakkındaki, 25 Ekim–3 Kasım arasında yayınlanan makaleler dizisi, Ren Meclisi tartışmalarına adanan bir bütünün parçasıdır. Bunlar, Moselle köylülerinin durumuyla ilgili sonraki makalelerle birlikte, toplumsal sorunu doğrudan ele alan

yegâne makalelerdir. 1851 yılında, geleceğin Köln Belediye Başkanı Hermann Becker, Marx'ın 1842-1851 yılları arasındaki makalelerinin yeniden yayınlanmasını tasarladı. Böylelikle, *Rheinische Zeitung* gazetesinin odun hırsızlığıyla ilgili makalesini içeren ve bu baskı için onun eliyle düzeltilen nüshası, epey geç de olsa, Köln Belediyesi arşivinde bulunabilir hale geldi.

Meclis'e sunulan önerinin yanıt verdiği odun hırsızlıklarının gelişimi, kuşkusuz büyük bir hızla yayılan "kır yoksulluğunun bir sonucu" olarak görünmektedir.⁵ Burada söz konusu olan, odunun yalnızca kitlesel çapta yoksullaşmış köylüler tarafından anlık tüketimini değil, ürün olarak satılmasını da (o dönemde ocak odunu, çok aranan bir hammaddeydi) hedeflediği ölçüde, odunlara ve başka orman ürünlerine yasadışı şekilde el konmasına yaptırım uygulamaktır. Pierre Lascaumes ve Hartwig Zander, bir orman bekçisinin hazırladığı "orman kötülükleri ve bunların ekonomik nedenleri" listesini aktarır: çayüzümü ve başka odun meyvelerinin çalınması; fırça ve süpürge üretimi yahut hayvan besleme için gerekli orman ürünlerinin çalınması; çark üretimi amacıyla küçük dalların çalınması; ev ve tarım avadanlıklarının onarımı için ahşap çalınması; dam lataları için ahşap çalınması; şerbetçiotu sıırığı için odun çalınması; merdiven, sıpa, iskele için odun çalınması; sepetçilik için yapay ağaç kökü çalınması; ocak odunu çalı-çırpısı çalınması... Aydınlatıcı bir envanter! Dolayısıyla söz konusu olan, ev içi kullanım da gitgide meta dolaşımına tabi olduğu için, bulunmamaları halinde varoluşun temin edilemeyeceği, ticareti yapılabilir ürünlerdir.

Lascoumes ve Hartwig, ihtilafın temelini gayet güçlü bir şekilde özetler: “Prusya devleti, hak sahiplerinin hukuku ile mülkiyet hukuku arasındaki çelişkiden kaynaklı hukuki sorunları kesin surette düzenleme sorumluluğu taşıyordu. Bu mesele, kullanım hakkı yoluyla edinilmiş bir maldan bireysel yararlanma sorununa yol açmalıydı. Hak sahiplerine dağıtılan odun onların mülkiyeti olarak düşünülebilir miydi, yoksa tersine, bunu, yalnızca temel ihtiyaçların anlık tatmini için kullanılabilecek “doğal ürün” olarak mı sınıflandırmak gerekirdi? Kamu hazinesi politikasının, basit hak sahiplerinin mülk sahibi olarak hareket etmesini ve kamu hazinesinin en fazlasını arz edene satış ilkesiyle yönettiği, tekelleşmiş bir pazarda rakipler olarak ortaya çıkmasını asla kabul edemeyeceğini hatırladığımızda, meselenin önemini de anlarız.”⁶ Buradaki ikilem tam olarak, odunun mal değeri belirleme devresine girişinin, onun kullanım değeri ve değişim değerini birbirinden ayrılmaz hale getirmesinden ileri gelmektedir. Yeni yasanın meselesi, mülkiyet niteliklerini ihtiyaç niteliklerinden, bir değişim ekonomisini bir geçim ekonomisinden katı şekilde ayırarak, mülkiyet hukukunu yararlı ve değerli hale getirmektir. Cezai yaptırımlar düzeninin evrimi, sonuç olarak, yeni suç işleme ve toplumsal suçluluk biçimlerini kurumsallaştırır.

Marx, “arazi mülkiyetinin parçalara ayrılması” hakkındaki “basit sorunu” ele almak için ilk başta, kanun önerisini değil, sadece Meclis’in “değişiklik taslaklarını” ve tartışmalar hakkındaki eksikli bir raporu inceler. Tartışma konusu **mülkiyet tanımının ta kendisidir. Kanun tasarısı,**

hem “yeşil ağaç” dallarının koparılmasını, hem de ölü küçük dalların toplanmasını hırsızlık olarak tanımlamayı öngörür. Bu iki durumda “yabancı odununun sahiplenilmesi,” sonuç olarak da “hırsızlık” olarak nitelenebilecek bir “suç” söz konusu olacaktır: “Yeşil odunu sahiplenmek için,” diye ironi yapıyordu Marx, “onu ait olduğu organik bütünden şiddet kullanarak koparmak gerekir. Bu açıkça ağacın bütünlüğüne saldırmak anlamına geldiği gibi, bu fiil aynı zamanda ağaç sahibinin hakkına da açıkça saldırıdır. Dahası, eğer kesilen odunun üçte biri aşılırsa, bu kesilen odun mülk sahibinin bir ürünüdür. Kesilen odun hâlihazırda işlenmiş odundur. Mülkiyetle olan doğal bağ, mülkiyetle olan yapay bağın yerini alır. Bu yüzden kesilen odunu aşırı, mülkiyeti aşırır. Öte yandan, eğer söz konusu olan ince dal parçalarıysa, mülkiyetten herhangi bir şey koparılmış olmaz. Mülkiyetten, zaten ayrılmış olan şey ayrılır. Odun hırsız kendi muhakemesinde mülkiyete karşı bir yargı taşır. İnce dalları toplayan kişi bir yargıyı, bizzat mülkiyetin doğasının getirdiği bir yargıyı ifa etmekle yetinir: siz sadece ağacın sahibisiniz, fakat ağaç artık söz konusu ince dalların sahibi değil. Bu yüzden ince dalların toplanması ve odun hırsızlığı temelde farklı iki şeydir. Nesne farklı olduğu gibi nesneyle ilintili eylem de bir o kadar farklıdır; şu halde ister istemez niyet de farklıdır, zira niyet karşısında uygulayacağımız objektif kriter, eylemin içeriği ve biçimi değilse nedir? Ve siz bu temel farka aldırış etmeden, her iki eylemi de hırsızlık olarak adlandırıyor ve her ikisini de hırsızlık diye cezalandırıyorsunuz.”

Marx, ağacın kendi alanında büyümesi veya (çalışmayla dönüşmüş olan) işlenmiş odunun oradan çıkması nedeniyle iddia ettiği mülkiyet hakkı meşru hale gelecek olan mülk sahibinin bakış açısından hareket ediyormuş gibi yaparak yasanın mantığına itiraz eder. Şu durumda ince dalları toplayan kişi, ona doğal olduğu varsayılan bir hakkın meşru yorumundan doğan bir argümanla karşı çıkabilir durumdadır: ölü odun artık ağaca da, dolayısıyla ağacın sahibine de ait değildir. Bunun sonucu ise, iki eylemin ayrı suç çatısı altında birleşemeyeceği, böyle bir durumda yalnızca niyetin kendisini gösterdiği eylemler arasındaki farkın görmezden gelineceğidir. Marx bu yüzden, muzipçe, böyle bir kafa karışıklığının pekâlâ mülk sahibinin aleyhine dönebileceğini ileri sürer: "farklı eylemler için tek bir hüküm getiren ve bütün farklılıkları soyutlayan" bu "kaba bakış açısı"nın en sonunda varacağı yer, kendi kendini yadsımadır: "Hiçbir ayırım yapılmadan, hiçbir geniş saptamada bulunulmadan, mülkiyete yönelik her türlü saldırı kayıtsız bir şekilde hırsızlık olarak düşünüldüğünde, her türlü özel mülkiyetin kendisi de hırsızlık olmaz mı?" Bu yüzden ihtilaf, meşru mülkiyet hakkının sınırlandırılması sorunundan çıkıp, iki yıl önce Proudhon tarafından, *Mülkiyet Nedir?* başlıklı bildiride ortaya konulan, var olan haliyle özel mülkiyetin meşruluğu sorusuna doğru kayar.

Yasa önergesine karşı ikinci taarruz, suç ve ceza arasındaki sorunlu ilişki üzerinden yapılır: "Mülkiyete verilen zararlar, cezanın belirlenmesinde değerin önemi elbette yer tutar. Tıpkı suç kavramının cezayı gerektirmesi

gibi, suçun gerçekliği de bir ceza miktarını gerektirir. Gerçek suç sınırlıdır. Cezanın gerçek olması için sınırlı olması gerekir; adil olması için bir hukuk ilkesine göre olması gerekir. Hedef, cezayı suçun gerçek sonucu haline getirmek olduğuna göre ceza, suçluya kendi fiilinin zorunlu sonucu olarak, dolayısıyla da *kendi fiili* olarak görünmelidir. Ceza-sının sınırı, fiilinin sınırı olmalıdır. Zarar verdiği belirlenmiş *içerik*, belirlenmiş suçun sınırıdır. Bu yüzden bu içeriğin ölçüsü suçun ölçüsüdür. Mülkiyetin bu ölçüsü onun değeridir. Her ne kadar kişilik, sınırları ne olursa olsun her zaman bir bütünlük teşkil ediyorsa da, mülkiyet yalnızca, hem belirlenebilir hem de belirlenmiş olan, hem ölçülebilir hem de ölçülmüş olan bir sınır içinde mevcuttur. Değer sivil toplumda mülkiyetin varlığıdır; mülkiyet toplumsal anlaşılabilirliğini ve ifade edilebilirliğini bu mantıksal koşula göre elde eder.”

Hukuki niceleme, suçlar ve cezalar arasında denklikler ve orantılar sistemi olarak sunulur. Mülkiyete dönük bir saldırıda cezanın ölçütü, mülkiyetin “anlaşılır ve iletilebilir” sosyal ölçütünü ifade eder.

Yasa önergesi, hasarın değerlendirilmesini “orman sahibine hizmet eden ve ondan ücret alan” orman bekçisine bırakarak, “ifşa eden bekçinin dokunulmazlığını” garanti ederek ve yargılanan kişiyi mülk sahibine para cezası ödemeye veya onun için zorunlu çalışmaya mecbur ederek, “Devletin bakış açısına yüklemediğini” ortaya koyar. Bilakis, “akla ve hukuka aykırı özel mülkiyet araçlarının” seviyesine inmiş olur. “Orman sahibinin müstahdeminden bir kamu otoritesi çıkararak” ve “kamu otoritelerini

orman sahiplerinin müstahdemlerine çeviren” mantık, kamusal ve özel olanın, derebeylik jandarması ile medeni hukuk yargıcının bu şekilde birbirine karışması, rasyonel hukuk devletinin aleyhine olacak şekilde “derebeylik hukukunu” devam ettirmiş olur.

Melez ve belirsiz mülkiyet

Özel ve kamusal arasındaki modern ayrım ve bunun mülkiyet hukukuna uygulanması, Meclis’te odun hırsızlığı üzerine yürütülen tartışmanın arkasında kendini belli eder. Odun hırsızlığının dönemin hukuki istatistiklerinin tanıklık ettiği nicel önemi, hem kullanım hakkına ilişkin örfi pratiklerin geçerli olduğunu, hem de bu pratiklerin oluşum halindeki kapitalist toplum tarafından giderek artan ölçüde cezalandırıldığını gösterir. Bu yüzden bu geçiş dönemi, mülkiyet ilişkilerinin yeniden tanımlanmasında belirleyici bir ânı temsil eder. Tarihçi E. P. Thompson’ın 18. yüzyıl İngilteresi’ne ilişkin olarak saptadığı gibi, hukuk artık mülk sahiplerinin lehine olacak şekilde “mülkiyetin yeni tanımlarını” kabul ettirmek için kullanılan ayrıcalıklı bir araç haline gelmekte, bu, “tanımlanmamış tarımsal kullanım haklarını ortadan kaldırarak veya çitle çevirme hareketini ivmelendirerek” yapılmaktadır.⁷ Aynı mülk üzerinde geçerli olan kişisel ve kolektif haklara ilişkin karışıklığın ortadan kaldırılmasıyla, birbirinin tezatı iki mülkiyet anlayışı arasında bir karşıtlık ortaya çıkar; bu ise özel mülkiyet sahibinin mutlak nüfuzu lehine çözümlenecektir: “Bu yüzden orman konusundaki ihtilafların çokluğu, bir yandan yeni bir mülkiyet tanımı kanununun hayata geçi-

rilmesine, diğer yandan ve daha önemli olarak da, örfi il-kelerle kopuş meydana getirecek şekilde bir bireycilik (ge-nelleştirilmiş değişim koşulu) üzerine kurulu bir hukuk sisteminin kabul ettirilmesine tanıklık eder.”⁸

Marx’ın manastırların kapatılmasının ve yoksullara yardım etmesine son verilmesinin, “kadim bir haktan” yoksun bırakılan bu yoksulları nasıl da “tazminatsız ola-rak” emek piyasasında kendilerini kamçılattırmaya ittiğini hatırlattığı makalesinde altını çizdiği şey tam olarak bu-dur. Zira “yoksulların tüm göreneksel hakları, bazı mülki-yet tiplerinin, son kertede bu mülkiyetin özel ya da ortak olmasını tayin etmeyen *belirsiz bir karaktere* sahip olmasına dayanıyordu.” “*Melez ve belirsiz mülkiyet formasyonları*”nın sert bir şekilde ortadan kaldırılması, bu “belirsiz mülki-yet” sahibi yoksullara yönelik yükümlülükler ile kamu ay-ırıcılıklarının eşzamanlı olarak kaldırılmasını da içerir. Fa-kat modern rasyonel arayış üzerine kurulu yeni hukuk, “katı bir şekilde özel olan bir hakkın bakış açısından”, bir çifte hakkın, mülk sahibi olanın ve olmayanın hakkının önünde durduğunu görmezden gelmek ister. Mülkiyete sivil bir karakter vermek ve mülkiyet sahiplerinin hakkını güvence altına almakla fazlasıyla meşgul olan bu hukuk, bu şekilde şu gerçeği ıskalar: “bazı mülkiyet nesneleri, ta-biatları gereği hiçbir durumda, önceden belirlenmiş özel mülkiyet karakteri edinemez ve temel özleri ve olağan va-rooluşları üzerinden iskân hakkıyla ilintilidirler; bu nesne-ler sonuç olarak, bu tamamen farklı mülkiyet hakkı tara-fından dışlanmış halde, sivil toplumda, nesnelerin doğada tuttuğu yeri tutan sınıfın iskân hakkıyla ilintilidir.” Bir

başka deyişle yeni hukuk, doğa tarafından sunulan ve ortadan kaldırılamayacak olan yoksulların amme menfaati hakkını ortadan kaldırdığını iddia eder.

Nesnelerin “doğal statüsünün” gündeme getirilmesi, doğal hak geleneğine gönderme yapılması ve “kişiye ait malı” ilk işgal edene bir hak veren “işgal hakkının”, yahut *jus nullius*’un çağrıştırılması gibi görünür. Kanunların bakkir kabul ettiği toprakların kolonyal olarak sahiplenilmesinin yasallaştırılmasına hizmet eden, bu hukuki gerekçelendirilmedir. Marx, argümanın paradoksal mantığından yararlanır: Mülkiyet Locke’da olduğu gibi nesneyi (çalışma yoluyla) dönüştüren bir eylem yoluyla yasallaşmadığı zaman, işgal hakkı bir ilk güç darbesinden (sömürge fetihleri örneğinde “toprağın alınması”) ileri gelir. Böyle bir hak evrenselleştirilebilir. Bu yüzden, aynı zamanda “her türlü mülkiyetten dışlanmış halde,” söz konusu nesneler gibi, bir tür medeniyet öncesi veya hukuk öncesi doğa durumunda bulunan sınıfa da fayda sağlamalıdır. Bu formülasyonlar, bir sonraki yıldan itibaren *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Giriş*’te yer alacak olan, çok daha iyi tanımlanmış olan formülasyonların habercisidir. Alman kurtuluşu olasılığı, “radikal zincirleri olan bir sınıfın, bir burjuva sivil toplum sınıfı olmayan bir burjuva sivil toplum sınıfının, bütün toplumsal tabakaların dağılması olan bir toplumsal tabakanın şekillenmesinde” yatar. Bu sınıf bu yüzden, kendisine uygun adı alır: “toplumun bu şekilde özel tabaka halinde dağılması, proletaryadır.”

Halk ekonomisine karşı piyasa

Marx, kadim görenek hukukunu yargı hukukunun sözleşmeye dayalı formalizmiyle karşı karşıya getirmekle mi yetinir, yoksa ondan yalnızca, yeni hukuka engel teşkil eden çelişkileri göz önüne sermek için mi yararlanır? Kuşkusuz baskın gelen ikinci kaygıdır. Burada söz konusu olan, sözleşme ilişkilerinin genelleştirilmesi üzerine kurulu bir sivil toplum ile sözleşmeye dayalı olmayan bir genel çıkarı rasyonel olarak temsil ettiği kabul edilen bir devlet arasındaki gerilimden doğan tutarsızlıkların altının çizilmesidir. Bu çelişkiler, “sadece siyasi” kurtuluşun, ertesi yıl *Yahudi Sorunu*⁹ metninde tahlil edilen sınırlarını belirler. Fakat görenek hukukuna yapılan gönderme, yine de salt söylemsel bir taktikle ilintili değildir. Fransız Devrimi’nin etkisiyle vergi hakları, kamu malı ormanlardaki eski kullanımların tarınması yoluyla, araziden köylülüğe devredilmek zorunda kalmıştı. Bir ayağı özel mülkiyette diğer ayağı ortak mülkiyette olan, melez veya belirsiz bir tipteki mülkiyetin muğlaklığı, toprağın toplumsallaşmasının feodal biçimlerine denk geliyordu. Komünlerin kullanım hakkı temel olarak, besicilikle (geçiş, otlak, başak toplama hakkı) ve ormanların işletilmesiyle (kuru odun toplama) ilgiliydi. 17. yüzyıldan itibaren yeni soylular, halkın bu haklarını budamaya başladı. Fransa’da Ağustos 1669’da çıkarılan Colbert’in Sular ve Ormanlar Hakkındaki Büyük Düzenlemesi, başak toplama hakkını yılda dört ayla sınırlandırıyor ve koyunların otlatılmasını ve kuru odun toplanmasını yasaklıyordu. Bu sınırlamalar, tarihçilerin iyi bildiği köylü direnişi hareketlerine yol açtı.

Bireysel özne ve sözleşmenin ortağı olarak insan toplumsal pratiklerin ölçü ü olduğu zaman, mülkiyet, tıpkı özel mülkiyet gibi, ona göre tanımlanır. Klasik çağda özel mülkiyet bu şekilde, tedrici olarak, bir "mülkiyet mutlakıyetçiliğine" doğru evrilmiş ir. "Bir doğal yük durumundan bir temel hak durumuna"¹⁰, mal durumundan öznel hak durumuna geçmiştir: "Mülkiyet mutlakıyetçiliği, her şeyden önce feodal mülkiyetin, aynı anda aynı toprağa göre bir kişi karşısında mülk sahibi, başka biri karşısında gerçek bir yükün faydalanıcısı olmaya olanak veren göreceliliğinin ortadan kaldırılmasıdır."¹¹ Bu öznel hukuk, bireyler arası ilişkileri düzenlemekle yetinmez, hukuki eylemleri de yetkilendirir. Uygulama alanları için bir genişleme dinamiği getiren modern mülkiyet kavramı, bu şekilde, pasif sahiplik biçimi şeklindeki eski anlayışla çatışmaya girer. Keza, 15. yüzyıl sonundan itibaren İngiltere’de başlayan çitle çevirme hareketi (ortak toprakların büyük arazi mülkiyeti sahipleri tarafından sahiplenilmesi), hukuki cilasını, ancak 18. yüzyılda bulmuştur. Bu tarihten itibaren "bizzat yasanın kendisi soygun aracı haline gelmiştir."

Bu evrim, şiddetli sosyal çatışmalar olmadan gerçekleşmedi. Karl Polanyi, İngiltere’de rekabete dayalı bir emek piyasasının oluşumunu kırk yıl geciktiren "büyük bir sosyal dayanışma olgusuna" dikkat çekiyordu. Bu olgu, adını, 1795 yılında soyluların, işleri olsun veya olmasın, her bucaktaki yoksullara ekmek fiyatına göre ve aile yükleri dikkate alınarak belirlenmiş asgari bir geçimlik sağlamaya karar verdiği, Berkshire’a bağlı bir kasaba olan

Speenhamland'den alır. O tarihten itibaren gelişen bu sistemin yerine yeni bir yoksullar yasası ancak 1834'te geçirilmiştir. Polanyi'ye göre "yaşam hakkını" tanıyan Speenhamland yasası, "1834'te ilga edilinceye kadar, rekabete dayalı bir emek piyasasının oluşturulmasını etkili bir şekilde yasaklamıştır."¹³

Bu yüzden 1834 tarihli yoksullar yasası, "yaşama hakkının" kaldırılması anlamına geliyordu: "Yasanın bilimsel acımasızlığı, 1830'lu ve 1840'lı yıllarda toplumsal hissiyatı o denli şoke etti ve o dönemi yaşayanların protestoları o denli şiddetli oldu ki, gelecek kuşaklar bu durum hakkında çarpık bir fikir edindi. Doğrudur: en muhtaç haldeki çok sayıda yoksul, konut yardımları kaldırıldığı zaman kaderine terk edildi ve içlerinden en acı şekilde mağdur olanlar kendilerini utanç barınağı haline gelen düşkünler yurduna (*workhouse*'lar) gidemeyecek kadar gururlu olan meziyetli yoksullar halinde buldu. Belki bütün bir modern çağ boyunca bu kadar acımasız bir sosyal reform gerçekleşmemiştir: bu düzenleme, yalnızca özgün bir yokluk kriteri sağlanmasını isteyerek, *workhouse* deneyimiyle, yığınla hayatı ezdi. [...] Bununla birlikte yakınmaların çoğu gerçekte, eski bir kurumun sökülüp atılmasında ve radikal bir reformun ivedilikle uygulanmasında kendisini gösteren sertlikten ileri geliyordu. Ancak her ne kadar yalnızca para gelirleri dikkate alındıysa da, halkın durumunun iyileştiğini öngörmekte gecikmemişlerdi. [...] Speenhamland'le birlikte insanlara pek de değeri olmayan hayvanlar gibi bakılıyorsa da, bundan böyle onlardan kendi bakımlarını üstlenmeleri bekleniyordu ve bu, onların aleyhine her tür-

Thompson'a göre 18. yüzyılın neredeyse bütün halk hareketleri, geleneksel hakların ve göreneklerin savunulmasının doğruluğu üzerine kurulu bir meşruiyet fikrini açığa vurur. Marat, 23 Ağustos 1789 tarihli İnsan Hakları Beyannamesi taslağından itibaren, mülkiyet hakkı ile varlık hakkı arasındaki antagonizmayı açıkça ortaya koyan yegâne insanlardan biri olmuştu: "Doğa insanlara beslenmek ve giyinmek için ihtiyaç duydukları şeyleri bolca sunduğu sürece her şey yolunda gider ve toprağa sükunet hakim olabilir. Ancak biri her şeyden yoksun olduğu zaman, bir başkasından kendisinden taşan fazlalığı alma hakkına sahiptir. [...] İnsan, kendi hayatını korumak için, benzerlerinin mülkiyetine, özgürlüğüne, hatta hayatına kastetme hakkına sahiptir."¹⁵ 2 Aralık 1789'da, iktisadi liberalizm ile sıkıyönetimin birleşik kötülüklerini ifşa eden Robespierre ise, mülkiyetin en dürüst savunucusuna, açıkça "bu kelimeden benzerlerini yoksun bırakma ve katletme hakkını anladığını" ilan etmesi için meydan okuyordu: "O halde nasıl olup da bütün gen türlerinin yahut daha ziyade buğday satışı hakkındaki bütün kuralların mülkiyete saldırı olduğunu iddia edebildiler ve bu barbar sistemi ticaret özgürlüğü gibi yanıltıcı bir ismin altına gizleyebildiler?" Devrimci dinamikten güç alan Robespierre'in vardığı sonuç, zaman aşımına uğramayacak haklardan birincisinin var olma hakkı olduğudur: "Özgürlüğü insanın sahip olduğu birinci şey, doğadan elde ettiği hakların en kutsalı olarak tanımlayarak, özgürlüğün sınırının başkalarının hakkı olduğunu söylediniz. Peki neden bu ilkeyi sosyal bir kurum olan mülkiyete uygulamadınız?

Sanki doğanın sonsuz yasaları, insanların sözleşmelerinden daha az dokunulmazmış gibi.”¹⁶ Yıl II kışında Fransa’daki sınıf mücadelesi bu şekilde, mülkiyet hakkı ile var olma hakkı arasındaki karşıtlığı bir kopuş noktasına kadar getirdi.¹⁷ Robespierre, 10 Mayıs 1793’teki bir söylevinde liberal iktisatçıların argümanlarına, bu “halk ekonomi-politiği” adına yanıt verdi.

Florence Gauthier ve Guy-Robert Ikni, bu “halk ekonomi-politiği”nde, “yaşam hakkının ve var olma araçlarının kopmaz bağlarla bağlı olduğu özgürlük üzerine inşa edilmiş, evrensel doğal hak temelli bir siyasi liberalizmin” ifadesini görür.¹⁸ Buradan vardıkları sonuç, “siyasi özgürlük ve iktisadi özgürlük arasında, yani, doğal hukuk içinde, özel bir hak olan maddi ürünlerin mülkiyetiyle ilgili doğal hak ile evrensel bir hak olan yaşam ve özgürlükle ilgili doğal hak arasında” patlak veren çelişkinin, mülk sahiplerini Aydınlanma hümanizminden vazgeçmeye ve evrensel doğal hakkı reddetmeye götürdüğüdür.¹⁹ Yarım asır sonra, Haziran 1848 barikatlarının gölgesinde, mülkiyetler üzerindeki bu sosyal savaşın niteliğinde artık şüpheye yer yoktur: “Çok yakında siyasi mücadele, sahip olanlarla sahip olmayanlar arasında teşekkül edecektir; büyük savaş sahası mülkiyet olacak ve temel siyasi meseleler, mülk sahiplerinin hukukunda yapılacak az ya da çok derinlikteki değişiklikler etrafında dönecektir”.²⁰ Tocqueville’in çağdaş mirasçıları köklerini orada bulur.

Bu yüzden Marx 1842 tarihli makalelerinde, özel mülkiyet edinme hakkının yoğunlaşmasını ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak halkın haklarının kısıtlanmasını eleş-

tirmek için görenek hukukuna dayanır. Bununla birlikte görenek ve geleneğin anlam belirsizliklerine aldanmaz. Göreneğin birbirine zıt çıkarları içine alabilecek çok geniş bir başlık olduğunu gayet iyi bilir. Keza “ayrıcalıkların sözde görenekleri” yalnızca “hukuka aykırı görenekler” olup, bunların kökeni insanlık tarihinin ancak doğa tarihinin bir parçası olduğu çağlara kadar gider. Feodalizm hâlen “zihnin hayvanî yönetimi”dir ve göreneksel ayrıcalıklar, kanunların tespit ettiği hayvanî bir eşitsizliğin ifadesidir: “Her ne kadar ayrıcalıklılar görenek haklarını yasal hukuk olarak adlandırsa da, hukukun beşeri içeriği yerine hayvanî biçimini talep etmektedir ve bu biçim, şimdi, saf hayvanî bir maskeyle gerçekliğini yitirmiştir.”

Marx bu yüzden, geçmişin “gelenek ve görenekleri” konusunda kesinlikle nostaljik değildir. Bilakis 12 Ağustos 1842 tarihli bir makalesinde “Fransız Eski Rejim’inin Alman teorisi” olarak karakterize ettiği “tarihî hukuk okulunun felsefi tezahürünü” yerin dibine geçirir. Yalnızca, odun hırsızlığı konusunda, hukukun çelişkili kaynağı olarak göreneğin anayasal prensipleri adına gayri meşrulaştırmanın edindiği sosyal anlamı ortaya çıkarmaya çabalar. Hugo, Grimm, Savigny, Beseler’in Alman tarihsel ekolünün de özgün bir ulusal tarihe demir atmış görenek düzenlemelerinin sürekliliği adına protesto ettiği şey, hukukun üretiminde devletin tekel haline gelmesidir. Fakat bu ekol bunu, yoksulların görenek hukukunun değil, feodal ayrıcalıkların görenek hukukunun bakış açısından yapar.

Marx’ın girişimi bütünüyle farklıdır. Burada söz konusu olan, göreneğin eklektisizliğinin arkasından, iki karşıt

hukuk arasındaki çatışmanın çıkarılmasıdır: "Eğer soyluların görenek hakları sağduyulu hukuk nosyonuna aykırı göreneklerse, yoksulluğun görenek hakları pozitif hukukun göreneğine aykırı haklardır." "Aydın yasaları"nın taraflılıkla saldırdığı şey, bu görenek haklarıdır. "Yoksul sınıf," görenekler üzerinden, doğal ihtiyaçlarını karşılamak için "mülkiyetin belirsiz tarafını kesin bir içgüdüyle" kavrayabilmişti. Bu sınıf, "doğanın sadakalarını" kendi meşru mülkiyeti olarak görüyordu: "Beşeri toplumun temel sınıfı, toplama yoluyla, doğanın temel gücünün ürünlerine ulaşır ve onları bir düzene sokar. Yabani bir şekilde ortaya çıkan, mülkiyet açısından salt bir kaza olan ve tam da önemsizlikleri nedeniyle gerçek mülkiyet sahibinin faaliyet nesnesi olmayan ürünler için de aynısı geçerlidir. Hasattan kalan başakları toplama, ikinci hasat ve bu türden öteki görenek hakları için de aynısı geçerlidir." Çoğu zaman hukukun doğal bir kaynağı olarak sunulan göreneğin kendisi, çelişkili bir sosyal yapıdır. Bu yüzden ayrıcalıkların göreneğiyle karşı karşıya getirmek için "halk göreneğinden" bahsetmek hiçbir surette laf kalabalığı değildir. Meşhur görenek hukuku da güç ilişkilerinin ifadesidir.

Bu anlamda, "yoksulların görenek hukuku," evrenselliğinin hakim bir sınıfın özel çıkarını içine aldığını iddia ettiği "insan hakları" adına kutsanan bir aldanmışlar sözleşmesinin ortakları arasındaki formel eşitliğin karşısına konulabilir. "Fakat pratik insanlar olmayan biz ötekiler, siyasi açıdan yoksul ve toplumsal açıdan mülksüz yığınlar adına, her türlü saf olmayan iddiayı saf veya hukukî iddiaya dönüştürmek için, bu bilge ve uysal hizmetkârlar top-

luluğunun, bu sözde tarihçilerin gerçek felsefe taşı olarak icat ettiği şeyi talep ediyoruz. Yoksulluk için *görenek hukukunu*, daha net bir ifadeyle yerel olmayan, bütün ülkelerin yoksulları için geçerli olan bir görenek hukukunu talep ediyoruz. Hatta daha da ileri gidiyoruz ve görenek hukukunun, tabiatı itibarıyla, *yalnızca*, bu en alt basamaktaki kitlenin, hiçbir şeye sahip olmayan bu temel kitlenin hukuku olabileceğini iddia ediyoruz.”²¹

Marx, *Kapital*'de, “iki eşit hukuk arasında karar veren şey güçtür” diye yazar. Birbirine zıt iki görenek hukukunu birbirinden kesip ayıran da güçtür. Bu şekilde sosyal tarihte, kadim görenek hukukunu yahut yoksulların “manevi ekonomisini,” özel mülkiyet haklarıyla karşı karşıya getirebilecek olan yaşam, varlık, çalışma, gelir, barınma haklarına bağlayan ipin izini sürmek mümkündür.

II

MÜLKİYETLERİN SOSYAL SAVAŞI

1649 İngiliz Devrimi esnasında Düzleyiciler²² herkesin kendinin sahibi olmasını anayasaların temeli olarak gördü, tersi değil. Düzleyici Overton, Temmuz 1647 tarihli *Çağrı*'sında şunları ilan ediyordu: "Burada yaşayan her bireye, doğal olarak, kimsenin ihlal veya gasp etme hakkının olmadığı bir bireysel mülkiyet verilmiştir, zira beni ben yapan şey benim bu benin sahibi olmamdır. Aksi halde, kendime sahip olmasam, ben ben olmazdım. Hiç kimsenin benim haklarım ve özgürlüklerim üzerinde bir yetkisi yoktur, benim de kimsenin hakları ve özgürlükleri üzerinde yetkim yoktur." Özgür olmak, kendinin sahibi olmaktır; dolayısıyla da, işinin araç ve ürünlerinin sahibi olmaktır.²³ Bu yüzden Düzleyiciler'in çıkış noktası bir mülkiyet eleştirisi değil, teolojik bir argümandan destek bulan bir eşitlik anlayışıdır. Ekim 1647'de Putney'de, Cromwell ve damadı Ireton'ın başkanlığı altında gerçekleşen buluşmada başlıca tartışma, oy hakkının sadece mülk

sahipleriyle sınırlı tutulması etrafında döner. Düzleyici Sexby öfkelenir: “İçimizden binlerce kişi, askerler, hayatlarını riske attı; biz mal biçiminde pek bir mülkiyet edinmedik, ama doğum hakkımızı elde ettik. Fakat şimdi öyle görünüyor ki, eğer bir adam ülkede sabit bir mülke sahip değilse, hakka da sahip değil. Bu denli yanılmamız karşısında şaşkınım.” Düzleyici Rainsborough daha da ileri gider: “Ben her türlü mülkiyet ortadan kaldırılmadan özgürlüğe sahip olmanın imkânsız olduğunu görüyorum! Eğer ortaya konulacak bir ilke varsa, bu olmalıdır. Fakat şu durumda askerin neden bu denli savaştığını da bilmek isterim! Demek ki kendi kendisini köleleştirmek, gücü zenginlere, arazi sahiplerine verip ebediyen köle olmak için savaşmış. Zorunlu seferberliklerin hepsinde, arazi sahiplerinin parçası olan hiç kimsenin askere alınmaması gerektiğini öne sürüyoruz.” Bu sebeple, özgürlük ve eşitliğin savunulmasından ileri gelen mülkiyet eleştirisi, kişinin kendine sahip olması ile “mal biçimindeki mülkiyet” arasında ayırım yapmaya götürür.

1649 yılında devrimci sürecin radikalleşmesi, Düzleştiricilerin eski yoksullar hukukunu ve ortak toprakların yoksulların lehine yeniden düzenlenmesini merkezi bir sorun haline getirmesine kadar vardı. 14 Ağustos tarihli *Tyrannipocrit Discovered* metnine karşı yöneltilen suçlama, iktidar ve mülkiyet arasındaki gizli anlaşmayı doğrudan doğruya tartışma konusu yapıyordu: “Güçlüler güçlü bir şekilde cezalandırılmalıdır, zira yönetenlerin günahları iki misli ve kabul edilemez türdendir: sen ki başkalarına çalmamayı emrediyorsun, çalacak mısın? Sen ki başkalarına

çalışmayı emrediyorsun, atıl mı kalacaksın? Sen ki başkalarına alçak gönüllülüğü öğretiyorsun, gururlu mu olacaksın? Fakat para keselerini ele geçirmek için yolların kıyısında iş tutmayan, pencerelerden de sızmayan – çünkü cahil yoksullara kıyasla çalmanın daha kurnazca, dine daha aykırı bir yolunu bulmuşlardır – bu zengin ve usta hırsızlar, kendilerini güvende sanıyor. Kanun ve cellat onların hizmetinde olduğundan ve kimse onları asmaya cesaret edemediğinden, hırsızlıkları Parlamento Yasası'na göre yapıyorlar, bu yüzden de hırsız olmuyorlar! Nitekim, masaldaki aslanın hukukuyla, çaldıkları ve soydukları her şey onlara ait oluyor ve ihtiyaç olması halinde, size filanca ya da falanca ülkenin, şehrin veya köyün, filanca arazilerin, evlerin, falanca malın, vesairenin, her şeyin kendilerine ait olduğunun yazılı olduğu parşömenler gösterebiliyorlar." Aynı yıl Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Pierre Chamberlen, "bu imza metninin hitap ettiği kişilere ve İngiltere'nin bütün yoksullarına" şunların verilmesini istedi: "1. Bu topraklardan, mallardan ve mülklerden geriye kalanlar. 2. Ayrıca kamu hesaplarına geçirilmiş her şey. 3. Ayrıca ekilmemiş ortak araziler, ormanlar, fundalıklar, büyük fundalıklar, av yerleri açısından yoksullardan ileri gelen her şey. 4. Aynı şekilde, şu anda işletilmeyen bütün madenler ve su altında kalmış veya denizden kurtarılmış bütün topraklar..."²⁴

Bu büyük devrimci sarsıntıya yanıt olarak Hobbes, özel mülkiyeti, yaratılmışların Tanrı önündeki eşitliğinin sekülerleşmiş biçimi olan eşitlikçi doğal hukuk adına onu eleştirenlerin erişim alanını dışına çıkarmaya çalıştı. Ona

göre mülkiyet, devlet tarafından kurulan ve garanti altına alınan bir kurumdur: “Herkesin hangi mallara sahip olabileceğini ve hemcinslerinin saldırısına uğramaksızın hangi eylemlere girişebileceğini belirleyen kuralları buyuran güç egemenliğin bir tahsisidir ve mülkiyet diye adlandırılan şey budur [...] Besleyici hammadde­lerin paylaşımı, ben­nimkinin, senin­kinin ve onun­kinin, yani bir kelimeyle, mülkiyetin oluşturulmasıdır; ve bu bütün devlet tiplerin­de egemen güce aittir. Nitekim devletin olmadığı yerde, herkesin kendi komşularına karşı yürüttüğü daimi bir sa­vaş vardır ve bu yüzden her şey, onu güç yoluyla elde edip koruyana aittir, bu ise mülkiyet de, topluluk da de­ğildir, belirsizliktir.” Bu yüzden mülkiyetin gelişi, “devle­tin bir sonucudur” Bu anlayışın gerekçesi ise, “kendi mal­larının sahibi olan her birey”in “devleti paylaşma” eğili­minde olmasıdır.²⁵

Bununla birlikte Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*’nde, “darlık hukuku”nun (*droit de détresse*) mülkiyet hukukuna üstünlüğünü doğrulayacaktır: “En yüksek derecede tehli­ke ve başkasının hukuki mülkiyetiyle çatışma durumunda [hayat], (iyiliksever bir taviz olarak değil, bir hak olarak) bir darlık hukukuna sahip olacaktır, zira böyle bir durumda bir yandan varlığın sonsuz ihlali ve dolayısıyla hukukun topyekün yokluğu, diğer yandan yalnızca özgürlüğün sı­nırlı varlığının ihlali söz konusudur [...] Darlık hukukun­dan, borçlunun serveti üzerine aldığı dokunulmazlık ka­zancı doğar; sosyal durumu düşünüldüğünde bakımına hizmet etmek için gerekli görüldüğü ölçüde, atölye ara­çla­rı ve ekim aletleri kendisine bırakılır. Darlık, hukukun ve

refahın bitimliliğini, ardından da olağanlığını açığa çıkarır.”²⁶ Bu yüzden bu darlık hukuku, sadakanın kamusal ve merhametli bir biçimi olan bir “iyiliksever taviz” değil, düpedüz, olağanüstü sosyal durumlarda mülkiyet hukukunun karşısına çıkarılabilecek bir hukuktur.

Meclis Başkanı von Schaper’in saldırılarına karşı *Rheinische Zeitung* gazetesinin Moselle muhabirinin savunmasını üstlenen Marx da “darlık” terimini kullanır. 15 Ocak 1843 tarihli makalesinde “halkın içinde bulunduğu yoksulluğun acımasız sesini hemen ve sıklıkla algılayan” kişinin pürtüklü tarzını haklı çıkarır. Bu yüzden “darlığın bu halk dilini” herkese dinletmek bir “siyasi vazife” dir.

Mülkiyet hukukuna karşı darlık hukuku

Marx’ın odun hırsızlığı ve Moselle bağcılarının durumu hakkındaki makalelerinde mülkiyet hukuku, her şeyden önce, sivil toplum ile devlet arasında işleyen çelişkileri ifşa eder. Fakat Marx bunları henüz, liberal rasyonalist bir bakış açısıyla ele alır. Hegelci terimlerle, hukuk sorununun arkasında, modern devletin evrensel rasyonellik iddialarını yıkan tutarsızlıklarının altını çizer: “Eğer burada özel çıkarın devleti özel çıkar araçları düzeyinde gözden geçirdiği açık hale geliyorsa, bunun devamında özel çıkarların bir temsili, sosyal tabakalar (*stände*), devleti özel çıkar fikirleriyle onarmak istemez mi ve bunu yapması gerekmez mi? Her modern devlet, konseptine ne kadar az uygun olursa olsun, böyle bir yasama erkinin ilk pratik denemesinden itibaren ‘Senin seslerin benim seslerim değildir, se-

nin fikirlerin de benim fikirlerim değildir!’ diye haykırmak zorunda olacaktır.”

Modern devletin iddialarına yönelen bu siyasi yalanlama, sivil toplumla olduğu varsayılan ilişkisinin tersyüz edilmesiyle doğrulanır. Kamu otoriteleri, odun hırsızlığı yasası gibi bir yasa yoluyla, özel çıkarın karşısında genel çıkarı temsil etmek yerine, özel çıkarın hizmetine koyulur. Devlet, kendisini sivil toplumda dokunan sözleşme ilişkilerinin sentezsiz toplamına indirgemek yoluyla, aynı zamanda, Hegel’in kendisine atfettiği en üst rasyonellikle de çelişir: “Devlet, genel olarak bir sözleşme değildir ve maddi özü münhasıran münferit bireylerin hayatının ve mülkiyetinin korunması ve emniyet altına alınması değildir. Devlet daha ziyade en yüksek rasyonelliktir ve hatta bu hayat ve bu mülkiyet üzerinde hak iddiasında bulunur ve onların feda edilmesini ister.”²⁷ Devletin bu şekilde özel sözleşme ilişkilerinin toplamına indirgenmesi Marx’a göre kendini apaçık bir şekilde, kanun tarafından ağır orman suçlarını işleyen “suçlulara” getirilen yaptırımlar sisteminde gösterir. Kamu cezası, mülk sahibine para cezası ödenmesini veya ödenecek paranın olmaması halinde onun hizmetinde zorunlu çalışma yapılmasını dayatmak suretiyle, özel tazminata dönüşür: “Orman sahibi, odunları için, suçun bir ranta dönüştüğü bu durumdan daha iyi bir sigorta elde edebilir mi? Orman sahibi ustalıkla, kendisine yönelen saldırıyı yüzde yüz etkili bir ganimet fırsatına dönüştürmektedir.” Devlet bu yüzden, hükümdarlık fonksiyonunun ifasında, mülk sahiplerinin sıradan sigortacısı gibi davranır: “Nitekim, var olan haliyle, hukukun

tesisi olan ve değerin ve zarar telafisinin ödenmesinden, yani özel mülkiyetin tesisinden ayrılması gereken *ceza*, *kamu cezası* olmaktan çıkıp bir *özel bileşim* haline dönüşmektedir; para cezaları devletin kasasına değil, orman sahiplerinin özel kasasına girmektedir. [...] Bu yüzden odun, çalındığı andan itibaren sahibine, daha önceden sahip olmadığı devlet vasıfları kazandıran özgün bir mülkiyet halini almaktadır. [...] Odun hırsız, orman sahibinin odununu çalmıştır ama orman sahibi, odun hırsızını, *bizzat devleti* soymak için kullanmıştır.”

Bu yüzden odun hırsızlığı meselesi Marx’a, devletin gerçekliği ve onun sivil toplum karşısındaki fonksiyonları hakkında genel değerlendirmelerde bulunma fırsatı verir. Ren Meclisi genel çıkar misyonunda şaşmamıştır. Bilakis, “misyonunu mükemmel şekilde yerine getirmiştir”: “İstidatına uygun şekilde, belirli özel bir çıkarı temsil etti ve onu nihai amaç gibi ele aldı. Bu şekilde hukuku çiğnemiş olması, yalnızca onun vazifesinin bir sonucudur, çünkü çıkar, tabiatı itibariyle, kör, sınırları olmayan, taraflı, tek kelimeyle kanun dışı bir içgüdüdür.” Bu yüzden Marx, her ne kadar bu “yavan ve sıkıcı tartışmaları” “bıkkınlıkla” izlediğini beyan etse de, buna ayırdığı zamandan ötürü pişman değildir. Mesele sıkıntıya değerd. Söz konusu olan, bu örnek üzerinden “bir gün ciddiyetle yasa çıkarılması istendiğinde, bir sosyal tabakalar (*stände*) meclisinden, özel çıkarlar meclisinden ne beklenebileceğini” keşfetmek ve göstermekti. Marx bu korporatif meclis tipine karşı, genel oy hakkının daha dolambaçlı ve daha az görülebilir yollardan bir “özel çıkarlar meclisine” varabileceği

gerçeğini küçümseme pahasına da olsa, genel oy hakkının tutkulu bir savunucusu haline geliyordu.

Sahte evrensel ve rasyonel bir devletin aldatmacaları karşısında iyi bir liberal rasyonalist olarak Marx, 1842-1843 tarihli bu metinlerde, özellikle basın özgürlüğü ve zıt sosyal çıkarların karşı karşıya gelmesine izin veren bir kamusal alanın kurulması yoluyla, sivil topluma büyük bir rol atfeder. Bu tema daha ileride, “burjuva sivil toplum” içinde – hukukla birlikte – dağılması veya siyasetin işlerin yönetimi içinde kaybolması yoluyla değil, sivil toplum ve devlet, ekonomi ve politika, özel ve kamusal, insan hakları ve yurttaş hakları, siyasi devrim ve toplumsal devrim arasındaki büyük modern ayrışmanın aşılması yoluyla “devletin sönmülmesi” perspektifine dönüşmüş halde geri dönecekti.

“Mülkiyet hırsızlıktır!”

Marx'ın siyasi şekillenışı için dönüm noktasını teşkil eden *Rheinische Zeitung* gazetesinin yasaklanması olayından ve 1844 yılında *Annales franco-allemandes*'da yayınlanan denemelerden önce kaleme alınan odun hırsızlığı hakkındaki makaleler, Marx'ın o tarihte mülkiyet hukukunun tanımı ve sınırları hakkında tüm şiddetiyle devam eden tartışmalara ilk girişini temsil eder. Her ne kadar Proudhon'un 1840 tarihli *Mülkiyet Nedir?* kitabı en meşhur polemiksel katkılardan biri olsa da, Ernest Laboulaye'nin *Mülkiyetin Tarihi (Une histoire de la propriété)* kitabı da 1838 yılında Académie française tarafından ödüllendirilmişti.²⁸

17. yüzyıldan itibaren, İngiliz ve Hollanda devrimleriyle birlikte, mülkiyet biçimlerinin dönüşümü ve kamusal ve özel arasında yeni bir paylaşımın ortaya çıkması, yakıcı bir mesele haline gelmişti. Fransız Devrimi, devrimci liberal ruh tarafından yurttaş bireysel özgürlüğünün temeli ve garantisi olarak görülen mülkiyeti önce anayasal düzeyde kutsadı, ardından özellikle, Yıl II'de baldırı çıplakların etkisiyle ekmek ve temel ihtiyaç ürünlerine azami fiyat sınırlaması getirilmesi vesilesiyle varlık hakkıyla karşı karşıya getirerek onu kutsallıktan çıkardı. Napolyon'un medeni kanunu ise, bizzat meşruiyetinin sorunlu hale gelmesi nedeniyle tersine "bütün kurumların üzerine bina edildiği temel hak olan mülkiyet hakkının ifasına fayda sağlayabilecek her şeyi tanımlamaya" koyuldu. Kanunun 544. maddesi, mülkiyeti yasa çerçevesinde "şeylere en mutlak tarzda sahip olma hakkı" olarak görür. Bu şekilde mülkiyet hakkına göreneksel veya ailevi kısıtlama ve sınırlar getirir.

Haziran 1848 günlerinin burjuvazide yarattığı büyük korkunun ardından tartışma, en canlı şekilde yeniden alevlendi. O yılın Eylül ayında Thiers, *Mülkiyet Üzerine (De la propriété)* başlıklı bildirisini yayınladı ve burada mülkiyeti, bir kişinin keyfine tabi olan, "geri kalan herkesi dışlayacak şekilde" mülk sahibine ait olan sınırsız, münhasır ve mutlak bir hakkın temeli olarak tanımladı. Mülkiyet hakkındaki bu muzaffer Thermidorcu anlayış, Haziran galiplerinin, 1793 fırtınasında Konvansiyonculara esin vermiş olan Rousseau zihniyetinden aldığı rövanştır. O dönemde *Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine*, devrimin yakasını bırakmı-

yordu: “Bir araziyi çitle çevirdikten sonra ‘bu benimdir’ demeyi aklından geçiren ve buna inanacak hayli basit insanlar bulan ilk kişi, sivil toplumun gerçek kurucusu olmuştur.” Bu yüzden bir toplumsal müessese olarak mülkiyetin bir tarihi vardır ve buna ilişkin fikir “insan zihninde birdenbire şekillenmemiştir.” Çiftçinin çalışmasının araçları ve ürünleri üzerindeki kalıcı hale gelmiş hakkı, basit sahipliği mülkiyete “kolayca dönüştürmüştü.” Bu şekilde yeni tipte bir hukuk, “doğa yasasından ileri gelen farklı olan mülkiyet hukuku” teşekkül etti. Rousseau, mülkiyet kavramını tarihselleştirirken, onun meşruiyetini sorunlu hale getirir. Söylemi, “yoksullara yeni engeller, zenginlere ise yeni güçler getiren, doğal özgürlüğü geri dönüşsüz şekilde yıkan, mülkiyetin ve eşitsizliğin yasasını sonsuza dek sabitleyen”²⁹ yasalar (başlangıçtaki toplumsal sözleşme varsayımı) hipotezini meydana getirirken, gerçek bir çağ değişimine işaret eder.

Mülkiyetin meşruiyetini, işgal ya da çalışma yoluyla sahip olmanın doğal hakkı üzerine kurma girişimlerine göre altüst oluş, radikal düzeydedir. Artık Rousseau’ya göre mülkiyet hakkı “beşeri sözleşme ve kurum”dan başka bir şey değildir. Bu, “herkesin sahip olmasına izin verilen ve insanların elinden alma hakkının olabileceği şüpheli olan, hayat ve özgürlük gibi, doğanın temel sadakaları”ndan farklı şekilde gelişir.³⁰ Bu, var olma (“yaşam”!) hakkının devredilemezliğini özel mülkiyet hakkına taşımaktır.

Ticaret ilişkileri genişledikçe, sermayenin üretim alanına nüfuzu kendini gösterdikçe, işçinin üretim araçlarından

ayrılması teyit edildikçe, bizzat mülkiyet kavranunun kendisi dönüşür. Genç liberalizm için bu kavram, bireysel otonominin temelini ve feodal tabiyetten modern yurttaşlığa geçişi ifade ediyordu. Olgunluğa ulaşan kapitalizm içinse üretim araçlarının özel mülkiyete geçmesi hakkını ve işçinin yalnızca toprağından ve çalışma aletlerinden değil, ayrı zamanda artık piyasada satmaya zorlandığı kendi kişiliğinden yoksun hale gelmesini ifade ediyordu. Proudhon'un, işgalin mülkiyeti engellediğini, ikincisininse onu yıktığını göstererek özel mülkiyetin bu ikisiyle çifte meşrulaştırılmasını reddetmeyi önerdiği 1840 tarihli denemesinde bütün çıplaklığıyla ortaya koyduğu şey, bizzat mülkiyet kelimesinin çok anlamlılığı içindeki bu çelişkidir. Proudhon bu yüzden işgal hakkını "kendilerini sundukları ölçüde işçileri yan yana koyarak toprağı paylaşmanın doğal bir biçimi" olarak tanımlar. Fakat her ne kadar bütün insanlar "bununla yalnızca varolanı" işgal etme konusunda doğal bir hakka sahip olsa da, işgalcilerin sayısının demografik açıdan farklılık göstermesi nedeniyle, "sahip olma sabit kalamayacağından, bunun mülkiyet haline gelmesi imkansızdır." Bu yüzden işgal hakkı "toplumsal çıkar olduğu gibi aynı zamanda işgalcinin hakkı olan genel çıkar karşısında kaybolmaya" mahkûmdur.³¹

İşte bu yüzden hukukçular, "emek mülkiyetini doğurana bağlanmak için" işgal hakkı teorisini ortadan kaldırmak zorunda kalmışlardır. Mülkiyetin çalışmayla bu şekilde meşrulaştırılması, Locke'un *Sivil Hükümet Üzerine Deneme*'sinin kalbinde yer alır. "Bedeniyle yaptığı çalışma ve elleriyle ortaya koyduğu şey", herkesin "kendi malını"

teşkil eder: “Doğa durumundan kendi zahmeti ve gayretiyle çıkarılan her şey yalnızca ona aittir [...] Yediği şeyler ne zaman onun kendisine ait olmaya başlar? Onları hazmettiğinde mi, yediğinde mi, pişirdiğinde mi, evine götürdüğünde mi, yoksa tarladan topladığında mı? Hasadı kaldırıp toplamak için gösterdiği özen ve zahmet dışında onları kendisinin yapabilecek hiçbir şey olmadığı görülebilir. Bu yüzden kişinin çalışması, bu meyveleri ortak olan ötekilerden farklılaştırır ve ayırır; kişi oraya, hepimizin ortak annesi olan doğanın ona koymadığı ilave bir şeyler ekler. [...] Çünkü bana ait olan çalışma, şeyleri ortak durumdan çıkarıp sabitler ve benim yapar.”³² Proudhon özetle, eğer çalışma özel mülkiyeti meydana getiriyorsa, hiç kimsenin ondan yoksun bırakılamaması gerektiği yanıtını verir. Oysa özel mülkiyeti çalışma üzerine inşa etmek, evrenselleştirilebilir bir ilke olamaz. Kişilerin münhasır mülkiyetinin zorunlu sonucu, başkalarının mülkiyetinin özelleştirilmesidir. Proudhon “neden çalışan kitleler, az sayıda kişiyle sınırlı olan bu sözde yasadan yoksun bırakılmıştır?” diye sorar. Sonuç olarak, çalışma yoluyla elde ettiği malınun meşruluğunu haykıran mülk sahibini sorgular: “Sen çalıştın mı? Hiçbir zaman başkalarını çalıştırmak zorunda kalmadın mı? O halde nasıl oluyor da onlar senin için çalışarak, senin onlar için çalışmadan elde edebildiğin şeyi kaybetmiş oluyor?”³³ Can alıcı soru! Proudhon, kendi sorusuna kendi meşhur cevabını verir: “Mülkiyet hırsızlıktır! İşte 93’ün alarm çanı! İşte devrimlerin kargaşası!”

Her ne kadar devrimci anayasalar tarafından ilan edilen özgürlük, eşitlik, emniyet prensipleri mutlak haklarsa

da, mülkiyet ötekilere ters düşen, "toplumun dışında" bir haktır. Ve her ne kadar bir doğal hak olarak tanımlansa da, bu yüzden "anti-sosyal bir hak"tır: "Mülkiyet ve toplum, görünmez bir şekilde birbirine karşı olan şeylerdir. Aynı zamanda iki mülk sahibi bir araya ancak, benzer kutuplarıyla iki sevgiliyi birleştirmek için gelebilir." Bu yüzden toplumun, "dışlama ve istila yetisi" olarak "mülkiyeti yok etmesi veya öldürmesi gerekir": Özetle, "mülkiyet, işçiyi gasp yoluyla soyduktan sonra onu bitkin düşürme yoluyla yavaş yavaş öldürür; öte yandan, soygun ve öldürme olmadan, destek yokluğu nedeniyle kısa süre içinde yok olur: bu yüzden, imkansızdır."³⁴

Bu yüzden mülkiyet eleştirisi, 19. yüzyılda muzaffer kapitalizme direnişten ortaya çıkan bütün sosyalizm varyantlarının doğuşunda ve kalbinde yer alır. Bu sebeple de, bu konuyla ilk defa Ren Meclisi'nin odun hırsızlığı yasası vesilesiyle ilgilenmeye yönelen Marx'ın, *Kutsal Aile*'de Proudhon'un eserini, kendi gözünde modern politika açısından Siéyès'in üçüncü tabaka hakkındaki meşhur kitapçığıyla mukayese edilebilecek bir öneme sahip "büyük bir bilimsel ilerleme" olarak selamlaması şaşırtıcı değildir.

Sahiplik ve mülkiyet

Özel sahiplenme ilkesine içkin olan çelişki, Proudhon'u, sahiplik ve mülkiyet arasında temel bir ayrım yapmaya ve birinden diğerine tarihsel geçişe itiraz etmeye götürmüştü: "Sahipliği mülkiyete dönüştürmek için, insanın çalışmayı bıraktığı zaman mülkiyet sahibi olmaktan da çıkmasına

yol açacak çalışmadan başka bir şey gerekir.”³⁵ Amansız bir mantık. Sahiplik ve mülkiyet arasındaki ayrım bu şekilde, mülkiyetin “saha olarak ve sahiplik olarak” çift yönlü tanımıyla ilintili kafa karışıklığının da dağıtılmasına olanak verir. Hukukçulara göre sahiplik bir olgudur, mülkiyet ise kurulu bir hak. Mülkiyet hakkını çalışma üzerine kuran argüman, sahipliği özelleştirir. İlkel hukuka göreyse, tersine, sahibin başkalaşım geçirip mülk sahibi haline gelmesi “hukuken imkansız” görülmüştür. İlk çiftçiler olan ilk tarımcılar, “özel sahiplik hakkının mülkiyete dönüşmesinin sonuçlarını” öngörmemişti. Topladıkları ürünün sahipliğinin kendilerine garanti edilmesi onlar için yeterliydi. Bu yüzden her şey, “devamlı sahiplik” ve bunun kalıcılığıyla başlayacaktı. Zira, “kanun, süre zarfının mülk sahibini dönüştürdüğünü beyan ettiğinde, bir hakkın, kendisini üreten bir neden olmaksızın yaratılabileceğini varsayar.” Bu yüzden yetkilerinin, kamu düzeninin ve “yalnızca sahiplik güvencesi” isteyen yurttaşların güvenliğinin ötesine geçer.³⁶

Dahası, ürettiği ürün üzerindeki mülkiyeti kabul edilse bile üretici, “aletin mülkiyetini ele geçirmiş olmaz: kendisine bırakılan malzemelerin sahibi olan duvarcı, suların sahibi olan balıkçı, arazilerin ve ağaçların sahibi olan avcı, toprakların sahibi olan ekici birbirinin aynıdır; bunların hepsi, istenmesi halinde ürünlerinin sahibi olacaktır, ancak hiçbir aletlerinin sahibi olmayacaktır. Ürün üzerindeki hak münhasırdır, alet üzerindeki hak ise ortak.”³⁷

Marx, çoğu zaman sahiplik ve mülkiyet arasındaki ayrımı dikkate alıyor gibi görünür. Paul Sereni, dikkat çekici

bir kitabında bu ayırmadan hareket ederek, *Kapital*'in 1. cildinde özel mülkiyet ve bireysel mülkiyet arasında yapılan ayrımın gizeminin aydınlatılmasının zorunlu olduğu önermesinde bulunur. 1840'lı yıllarda, "mülkiyet hakkındaki ihtilafın konusunu teşkil eden şeyin 'özel' sıfatının anlaşılması ve genişletilmesi olduğunun söylenebileceğinin" altını çizer.³⁸ Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*'nden itibaren, özel mülkiyetin yavaş yavaş, kısaca mülkiyetle özdeşleştiğinin altını çizer. Mülkiyet, bu şekilde, "gerçek özel mülkiyet" in ne olduğu konusunda itirazda bulunulmasından kaçınmayı sağlayan bir "soyut kavram"a dönüşmüştür. Mülkiyet kategorisinin varlığını kabul eden bu ideolojik kafa karışıklığı, bugün hâlâ sermaye savunucuları için, bütün üretim, değişim, iletişim araçlarının özel mülkiyetinin sorgulanmasının bireysel sahipliği tehdit ettiğine ikna etmede kullanılan bir argüman işlevi görmektedir. Oysa ortadan kaldırılması söz konusu olan özel mülkiyet yalnızca, "yoksun bırakıcı ve münhasır", yani Destutt de Tracy'nin tanımıyla "başkasının emeği üzerinde iktidar sunan" mülkiyettir.³⁹

Hırsızlık yahut sömürü

Bu yüzden Marx *Kutsal Aile*'de, Proudhon'un denemesini coşkuyla selamlar. Bununla birlikte Paris'teki karşılaşmaları bir kopuşla sonuçlanacak, bu ise 1847'den itibaren *Sefaletin Felsefesi*'ne *Felsefenin Sefaleti*'yle sert bir yanıt verilmesiyle tamamlanacaktır. Burada söz konusu olan pek de uyumlu olmayan mizaçlardaki iki adam arasındaki kızgınlıkla yapılan bir hareket değil, Marx'ın artık yavaş ya-

vaş kendisinin kıldığı komünist perspektifin parçası olan çok daha yerleşik bir mülkiyet eleştirisine varan teorik olgunlaşmasının sonucudur.⁴⁰

Proudhon, *Sefaletin Felsefesi*'nde, *Mülkiyet Nedir?*'deki temaları yeniden ele alır. Bunları genişletilmiş bir ekonomi-politik vizyonuyla bütünleştirmeye çalışır. Bunun, "aklın ortaya koyabileceği en büyük sorun" olduğunu yazar. Zira mülkiyet, "temelden çelişkili"dir. İşgal hakkı ve dışlama hakkını, emeğin bedeli veya karşılığı ve onun halen *mülkiyet yoksunları (impropriétaires)* olarak adlandırılanlar için yadsınması, adalet iddiası ve hırsızlığın yasallaştırılması arasında bağlantı kurar. Dahası, parayı ve spekülâtörü uyurken zenginleştiren para mucizesi olan kredinin gelişimiyle birlikte, üretici, oyuncu haline gelir. Bundan böyle "rekabet fanatizmi"ne "rulet çılgınlığı" da katılır. Proudhon'un bazı pasajlarının tuhaf güncel çağrışımları vardır. Artık üreticiler "birbirini yalnızca ve yalnızca borçlular ve tefeciler, kazananlar ve kaybedenler" olarak tanır: "Çalışma, kredinin rüzgârıyla yok oldu, reel değer fiktif değer karşısında, üretim ise borsa oyununun karşısında yitip gitti. [...] Kredi, tek kelimeyle, sermayenin önündeki engelleri kaldıra kaldıra, en sonunda insanı toplumun ve doğanın dışına çıkardı. Bu evrensel idealizmde insan artık toprağa tutunmuyor, görünmez bir güç tarafından havada asılı tutuluyor."⁴¹ Nihai sonuçlarına itilen özel mülkiyet bu şekilde, "anti-sosyal" karakterini tam olarak gösterir ve en yalın ifadesiyle, hiçbir zaman "gücün hukuku"ndan başka bir şey olmadığını açığa çıkarır.

Teorik kavga, Marx'ın 1844 *Paris Elyazmaları*'ndan itibaren artı-değerin ve sermaye birikiminin gizemini çözme girişiminden ileri gelir. Sorunsal tersyüz olmuştur. Anlaşmazlık temel olarak, emeğin adil şekilde ölçülmesi temelinde, hakkaniyetli şekilde ücretlendirilmesi yanılıması üzerindedir. Marx'a göre temel bireysel emek ivedilikle, bilgilerden ve teknik bilgiden önce bir toplumsal birikimin varlığını varsayan bir toplumsal emek niteliği alır. Proudhon özgün emeğin erdemlerini boyunduruk altındaki çalışmanın sefaletleriyle, "reel değer"i "fiktif değer"le, üretimi borsa oyunuyla karşı karşıya koyarken Marx, bilakis, somut emek ile soyut emeğin, değişim değeri ile kullanım değerinin birliğinde, metanın ve sermayenin büyüğü dünyasının gizeminin örtüsünün kalktığını keşfeder. Proudhon, "mülkiyetlerin en kötüsü" haline gelmiş "kişisel olmayan mülkiyet"i küçük bağımsız üretici idealiyle karşı karşıya koyarken, Marx bu kırsal güzellikler karşısında hiçbir pişmanlık duymaz ve herkesin emeğinin saat başına, adil şekilde ücretlendirmesi fikrini yanılısma olarak görür. Çünkü, "'Sizin çalışma saatiniz benimkine denk midir?' sorusu, rekabet yoluyla tartışılan bir sorudur!" Bir başka deyişle, emek gücünün bedeli *a priori* değerinin ölçülmesiyle değil, yalnızca *a posteriori* piyasadaki rekabet yoluyla belirlenebilir: "Değeri belirleyen şey kesinlikle bir şeyin içinde üretildiği zaman değil, üretilebileceği asgari zamandır ve bu asgari zaman rekabet tarafından saptanır."⁴²

Bu yüzden sermayenin hükümlerliği karşısında Proudhon'un düşündüğü alternatif, savaştığını iddia ettiği

ütopyalardan farkı olmayan yeni bir hayalî varlık olarak görünür. Onun "rekabetten fayda, tekelden herkes için emniyet teminatı" çıkaran "bir garantiler sistemi" olarak tasavvur edilen "karşılıklılık teorisi" ve onun "dürüst bir değişim" (ki bugün buna "hakkaniyetli" de denilebilir) için yaptığı yardımsever çağrı, en iyi ihtimalle bir budalalık, en kötü ihtimalle tarihin çarkını tersine çevirme girişimidir. Bu yüzden bu karşılıklılık teorisinin pratikte, "mülkiyet ve topluluğun sentezi" olarak sunulan, tüketim hazır malla değişimin bir savunusuna dönüşmesi şaşırtıcı değildir. ⁴³

Marx'ın repliği yakıcıdır: "Truva artık yok. Arz ve talep arasındaki bu adil oran uzun süre önce son buldu." Bir vakitler, talep arzı ısmarlar ve onu önceler, "üretim adım adım tüketimi izlerdi." Artık "üretim tüketimi öncelemekte, arz da talebi zorlamaktadır." Proudhon'un hakkaniyetli değişim hakkındaki hayallerinde, üretim masrafları güya "her koşulda ürünün değerini belirleyecek, eşit değerler de her zaman eşit değerlerle değiştirilecektir." Bu yüzden her bireyin emeği, "kârlarının ve kayıplarının tek ölçütü" olacaktır. Pierre'in bir çalışma saati basitçe Paul'ün bir çalışma saatiyle değiştirilecektir: "işte Bay Bray'in temel aksiyomu." Bay Proudhon'un ipe sapa gelmez sözleri bunu güçlü bir şekilde andırır: "Bu yüzden, eğer toplumun bütün üyelerinin *dolaysız işçiler* olduğu varsayılırsa, eşit çalışma saatleri miktarlarının değişimi sadece, maddi üretim için kullanılması gereken saat sayısında önceden anlaşılması şartıyla mümkündür. Fakat böyle bir anlaşma, bireysel değişimi yadsır." Tamamına, "toplumsal ilişkiler bi-

rey-birey ilişkileri değildir,” işçi-kapitalist, çiftçi-arazi sahibi vs. ilişkileridir: “Bu ilişkileri silerseniz, bütün toplumu yok etmiş olursunuz.”⁴⁴

Kapitalist toplumda mülkiyet sorunu, başkasının emeğinin özel olarak sahiplenilmesinden, bir başka deyişle sömürü sorunundan ayrılamaz. Toplum, bir bireyler ya da “dolaysız işçiler” yığına indirgenemez. Antagonizma içindeki toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiye dayanır. Marx, 1847 sonlarında kaleme alınan *Komünist Manifesto*’nun meşhur ilk cümlelerinden önce bile, *Felsefenin Sefaleti*’nde, tarihsel dinamiğin motoru olan bu çelişkiyi özetler: “Medeniyetin başladığı anda, üretim toplulukların, tabakaların, sınıfların antagonizması üzerine, en nihayetinde birikmiş emek ve dolaysız emeğin antagonizması üzerine kurulmaya başlar.” Buradan çıkardığı pratik sonuç, Proudhon’un vardığı sonucun çok uzağındadır. Proudhon’a göre “işçi koalisyonları” Eski Rejim’in korporasyonları kadar zararlıdır ve işçilerin bu “alışkanlıklarını kaybetmiş” olması bir ilerleme olarak görülmelidir.⁴⁵ Marx’a göre ise tam tersine, “halihazırda sermaye karşısında bir sınıf teşkil eden, ama henüz kendisi için sınıf teşkil etmeyen” bu işçiler yığını, mücadele içinde birleşir ve “kendisi için sınıf haline gelir”: “Onun savunduğu çıkarlar sınıf çıkarları haline gelir, fakat sınıfa karşı sınıf mücadelesi siyasi bir mücadeledir.”

Marx, 1865 yılında Proudhon’un ölümü vesilesiyle kaleme aldığı bir makalede, başlangıçtaki eleştirisini daha açık bir şekilde yineler. Arada geçen süre zarfında, sorunsalı, *Kapital*’in çalışma alanına doğru epey sağlamlaşmıştır.

Artık onun mülkiyet hakkındaki 1840 tarihli denemesinin başlığının “halihazırda yetesizlik gösterdiğini” düşünecektir: “Soru, doğru şekilde yanıt verilmesine olanak tanımayacak kadar kötü şekilde ortaya konmuştu. Bizzat tarih, geçmiş mülkiyet ilişkilerini onun eleştirisine tabi kılmuştu. Proudhon’a göre ele alınacak şey, mevcut burjuva mülkiyetiydi. Mülkiyetin ne olduğu sorusuna yalnızca, bu mülkiyet ilişkilerinin bütünü, bireysel iradelerin ilişkilerinin hukuki ifadesi içinde değil, gerçek biçiminde, yani üretim ilişkileri biçiminde kucaklayan bir eleştirel ekonomi-politik analiziyle cevap verilebilirdi.” *Sefaletin Felsefesi* konusunda ise Marx, Proudhon’a bu çalışmada “spekülatif felsefenin yanılsamalarını paylaştığı” için sitem eder: “Onun düşüncesi, iktisadi kategorileri maddi üretimin gelişiminin belirli bir derecesine denk düşen tarihsel üretim ilişkilerinin teorik ifadeleri olarak görmek yerine, bunların her türlü gerçeklikte önceden mevcut olan sonsuz fikirlere dönüştürür.”⁴⁶

Bu radikal eleştiri, hukuki veya ahlakçı bir anlayıştan kalan, mülkiyeti hırsızlık olarak gören tanımın reddedilmesine varır: “En iyi durumda, ‘hırsızlık’ hakkındaki burjuva hukuki kavramlar ‘dürüst’ kârlara da aynı şekilde uygulanabilir. Diğer yandan, mülkiyetin ihlali olarak hırsızlık *mülkiyeti önden kabul ettiği için*, Proudhon’un aklı, gerçek burjuva mülkiyeti hakkındaki her türden sayıklama içinde karışmıştır.” Bu yüzden Marx, çağının Fransız sosyalistlerinin çoğu gibi mülkiyeti gayrimeşru bir hukuki kategori olarak görmek yerine onu, *Alman İdeolojisi*’nden itibaren, “üretici güçlerin gelişiminin bir aşamasında gerekli bir ilişki biçimi” olarak tahlil eder. Bu şekilde de, ta-

nımı tarihsel olarak farklılaşan bir adalet kavramını sekülerleştirir ve göreceli hale getirir. Bundan böyle sömürüyü adaletsiz ilan etmenin, yahut mülkiyeti, daha fazla netlik getirmeden hırsızlık olarak ifşa etmenin pek bir anlamı yoktur. Gerçekte, karşı karşıya gelen şey iki hukuk anlayışı, hukuka karşı hukuktur: mülk haline getirilenlerin hukukuna karşı mülk sahiplerinin hukuku. İkisini birbirinden ayıran şey ise güçtür.⁴⁷

III

YOKSULLARIN GÖRENEK HUKUKUNDAN İNSANLIĞIN ORTAK MALLARINA

Ticaretin küreselleşmesi ve dünya çapında genelleşen özelleştirme çağında, Marx'ın odun hırsızlığı hakkındaki makaleleri yeniden, şaşkınlık verici bir güncellik kazanıyor. Başkasının emek gücünün satın alınması, yalnızca bu emek gücü üzerinde değil, aynı zamanda kamu hizmetleri, halkın tasarrufu, tüketim, göz önüne çıkarılan cisimler, arazi ve gayrimenkul spekülasyonuna sunulan mekanlar üzerinde de bir sahiplenme/mülk edinme ilişkisi tesis etmektedir. Özelleştirme yalnızca kamu işletmelerine değil, eğitime, bilgiye, hukuka (ortak yasanın aleyhine olacak şekilde özel sözleşmenin genelleştirilmesi yoluya), paraya, bilgilere, şiddete, kısacası bir bütün olarak kamusal alana temas etmektedir.

Leçons sur la société industrielle (Sanayi toplumu üzerine dersler) isimli çalışmasında Raymond Aron, hoşnutlukla *Kapital*'den, Marx'ın "anonim şirketler ve büyük şirketlerin sermayesinin yayılması hâlihazırda mülkiyetin yıkımını teşkil etmektedir" savında bulunduğu bir pasajdan alıntı yaparak, buradan "eğer yayılma özel mülkiyetin ortada kaldırılmasına denkse, büyük bir Amerikan şirketi artık özel mülkiyet değildir" sonucuna varıyordu. "Halk kapitalizmi" hakkındaki masal ve efsanelere rağmen ve mülkiyetin görünürde "ücretli hissedarların" ve "küçük hamilerin" faydasına olacak şekilde yayılmasının ötesinde, mülkiyet yoğunlaşması, eşi görülmemiş seviyelere ulaşmaktadır. 2003 sonunda dünya borsa sermayeleşmesi 31 trilyon dolar seviyesine varıyordu ki bu, dünyadaki gayrisafi milli hasılanın yaklaşık %90'ı demektir. Hissedarlar bu şekilde, insanlığın meta varlığının kesinlikle dörtte üçünden fazlasına sahipler. Her ne kadar bu zenginlik marjlarında yayılmış gibi görünse de, gerçekte çok az sayıdaki gelişmiş ülkede yoğunlaşmıştır; öyle ki, dünya nüfusunun %5'i (bunların yarısı ABD'dedir) dünyadaki bütün borsa varlıklarının neredeyse tamamını, "ultra zengin" 77 bin hane ise tek başlarına, dünya zenginliklerinin %15'ini elinde bulundurmaktadır: "Birkaç yıldan beri gerçekten zengin olan insanlar nüfusu, bütün dünyanın nüfusundan çok daha hızlı ilerlemektedir ve onların varlıklarının büyüme oranı, gezegen ekonomisinin büyüme oranının üstündedir; ayrıca, ultra-zenginler nüfusunun büyümesi daha da hızlıdır: bu yüzden varlık eşitsizlikleri büyüme eğilimindedir."⁴⁸

Hakim söylem, doğal ve toplumsal zenginliklerin bu şekilde canavarca özel mülkiyete geçirilmesi skandalını örtbas etmek için, herkesin (kendi konutlarının) mülk sahibi veya (şirketlerinin) hisse sahibi olması sözü verir. Ücretli hissedarlıktan yararlananların kendilerini mülk sahibi hissedip hissetmedikleri kesin değildir. Öte yandan idare meclislerinde hem ücretli çalışanlar hem de hissedarlar olarak çifte temsil edilmeleri onları, uyuklayan hissedarın işini ve ücretini kaybetme pahasına %15'in üstünde bir yatırım dönüşünü temin etmek için çift ücretini bırakacağı gün şizofrene dönüştürmesi muhtemeldir. Ekmeklerin çoğaltılması mucizesinin finansal bir versiyonu hayal edilmedikçe, %3'ün altında bir büyümeyle böyle bir hedefi gerçekleştirmeni tek yolu, "emek maliyetlerini" düşürmektir. En azından bu noktada Proudhon, "kişisel olmayan mülkiyetin" zalimliklerini haber verirken ileriye görüyordu: "Mülkiyeti tatlılaştırması, insanileştirmesi gerekir gibi görünen şey tam olarak, mülkiyeti bütün iğrençliğiyle gösteren şeydir: bölünmüş mülkiyet, kişisel olmayan mülkiyet, mülkiyetlerin en kötüsüdür."

Bilgilerin özelleştirilmesi

Özelleştirme artık yalnızca doğal kaynakları veya emeğin ürünlerini hedeflemiyor. Gitgide bilgilere de göz diyor. Hâlihazırda hizmetler, fikri mülkiyet ve patent verebilirlik (*brevetabilité*), Dünya Ticaret Örgütü'nde müzakere ve tartışma konusudur.⁴⁹ İcat ve keşif arasındaki geleneksel ayırım silikleşmekte, neyin patent verilebilir olduğu neyin olmadığıın tanımı bile sorunlu hale gelmektedir. 1980'li

yılların başlarından itibaren, mülkiyet hukukunun yürürlükteki tanımlarıyla çelişen bilimsel pratikler (canlılar üzerinde manipülasyonlar gibi) hakkında kanun yapma ihtiyacı kendini dayatmıştır.

“Yeni ekonomi”de araştırma ve geliştirme laboratuvarları tarafından oluşturulan ilk birim, yatırım yapılan sabit sermaye cinsinden, ürünün seri yeniden üretimine kıyasla çok daha fazla maliyetlidir. Bu yüzden bilgilerin mülk haline getirilmesi ve bu alandaki tekelin korunması, fikri mülkiyetin yeni statüsü hakkındaki yönetmeliklerin temel meselesi haline gelir. Bununla birlikte *open science* “piyasa ekonomisine göre yeni fikirlerin oluşturulmasına daha iyi uyulanmıştır” ve daha elverişlidir.⁵⁰ Araştırmanın ve buradan doğan bilgilerin özelleştirilmesi, rakiplerden korunmak üzere saklanması, gizlilik kültürü ve tekel arayışı, çok daha fazla sayıda insana fayda sağlayabilecek toplum-sallaşmış bilgilerin yayılması frenler: “Bu çelişki, 20. yüzyılda, önceki yüzyılda kamu sektörü ile özel sektör arasında yaşanan çatışmanın dengi bir biçim alır: “bedava” ile “ücretli” arasındaki rekabet. Film ve şarkıları bedava indirme, sahte ürünleri dolaşıma sokma veya jenerik ürünler imal etme çabaları, yeni ekonominin daimi bir verisidir ve tam da bu nedenle, keşfedildikten sonra, bir malın ilk biriminin çoğaltılması az maliyetlidir.”⁵¹

1992 yılında Agracetus firması yalnızca genetiği değiştirilmiş bir pamuk hakkında değil, aynı zamanda genel olarak pamukta yapılan her nevi tür değişikliği hakkında, bir başka deyişle “pamuğun türünün değiştirilebileceği fikrinin bizzat kendisi hakkında” patent aldı. 1990’lı yıllar

boyunca bu şekilde, bir küresel çitle çevirme mantığının geliştiği görüldü. Böyle bir evrimin, araştırma koşulları üzerinde büyük çaplı sonuçları vardır. Büyük çeşitlilik arz eden patentlerin inanılmaz boyutlarda çoğalması sonucunda bir araştırma alanına girişmek, yalnızca keşiflerin kendisini değil, aynı zamanda araştırma alanlarını ve orada yapılabilecek keşifleri çitle çevirip küçük güvenlik bölgelerine çevirmek için konulmuş patent mayınları arazisine girme riski haline gelmektedir: “Özel Mülkiyet! Girilmez!” Büyük firmaların parayla kendi hizmetlerinde çalışan, bağımsız araştırmacıları maliyetli prosedürler karmaşasına girme riskinden caydırma konusunda yetenekli davacılar ve kavgacılar toplulukları vardır. Dominique Pestre’in tespitine göre “değişim o denli radikal olmuştur ki, artık devamlı olarak pazarlık yapmaktan ve yenilikçi süreçleri yavaşlatmaktan kaçınmak için patentlerini ortaklaştıran karteller çerçevesinde bir patentlerin yeniden kolektifleştirilmesi hareketi söz konusudur. Büyük şirketler bu şekilde karşılıklı olarak birbirlerine bilgilerini kullanma izni vermektedir. Öte yandan bu, kartelleşmiş kadrolarda olmayanlar için bu, örneğin üniversitelerde, karmaşık sorunlar teşkil etmektedir.”⁵² Yeniden kolektifleştirme konusunda söz konusu olan şey, gayet açık bir şekilde, petrol rantını paylaşan karteller gibi, zekâ rantları üzerinde kolektif bir tekel kurulmasıdır.

Üniversiteler, özel finansmanlar yoluyla gitgide, bu yeni bilgi kartellerine hizmet eden taşeronluk rolüne indirgenecektir. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde şimdiden ortaklık sözleşmesinin gizlilik hükümleri içerdi-

ği örnekler mevcuttur: üniversite araştırmasını sübvans eden firma bu şekilde, bilim topluluğu içinde serbest dolaşımın aleyhine olacak şekilde, üretilen bilgiler üzerinde bir münhasırlık edinmektedir. Bu gizlilik hükümleri yeni değildir. Ancak daha önce genel olarak, kalıcı hale gelme eğiliminde olmalarına rağmen ön ödemeye ve en sonunda patentin alınmasına kadar zamanla sınırlıydılar.⁵³ Bizzat samimi veya naif liberallerin de en sonunda bundan telaşlandıkları anlaşılıyor. Nitekim tüm bunların “özgür ve müdahalesiz rekabet”le çok da ilgisi yok!

Amerika Birleşik Devletleri’nde özgürlük, yenilik ve kamusal alan konusunda yürütülen tartışmaları dikkate alan Grégoire Chamayou, haklı olarak, fikri mülkiyeti eleştiren direnişlerin, geleneksel mülkiyet hakkındaki eleştirilerden daha fazla dillendirilmemesine şaşırıyor. Kuşkusuz, bilgilerin ve onların toplumsal üretiminin bir özgünlüğü bulunuyor, ancak bunun bir “fikri istisna” olmadığı kesin. Fransa bir zamanlar, kültürün (sinema, edebiyat, müzik, vs.) ötekiler gibi bir meta olmadığını ileri sürerek, uluslararası ticari pazarlıklarda “kültürel istisna”yı değerli hale getirmiş olmakla övünürdü. Doğru. Peki sağlık, eğitim, barınma, ötekiler gibi meta mudur? Her şeyi metalaştırmaya çalışan bir çağda, tanımlar ve sınırlar belirsizdir. İşte bu yüzden fikri mülkiyet etrafında dönen kavgalar, özel mülkiyet kavramının bizzat kendisine içkin olan ilişkileri açığa çıkarma işlevi görebilir. Grégoire Chamayou’nun belirttiği gibi, “mülkiyetin özgürlüğe bağlı olduğu [liberal] bir kavramsal bağlamda, fikri mülkiyet, mülkiyetin özgürlükle çatıştığı paradoksal bir vaka meydana

getirmektedir.”⁵⁴ Mülkiyet açısından bu paradoks, kural değil midir? En azından Proudhon’un göstermeye çalıştığı şey buydu.

Toplumsal pratiklerden doğan bilgiler eskiden bir ruhban sınıfı veya bir kast tarafından el konulup tekelleştirilebiliyordu. Canlı emeğin ve onun teknik bilgilerinin sahiplenilmesi, endüstriyel makine çağında dolaysız bir gerçeklik kazandı. Büyük sanayiyle birlikte bütün bilimler, Marx’ın deyimiyle, “ele geçirilip sermayenin hizmetine sunuldu.” “Tarihsel gelişim, siyasi gelişim, sanat, bilim, onların [kölelerin] başının üstünden geçer, fakat zenginliğin hizmetine sunmak için tarihsel ilerlemeyi (bilimler ve teknikler) ilk defa tutsak eden, sermaye olmuştur. [...] Bu yüzden icat bir meslek haline gelir, bilimin dolaysız üretime uygulanmasının bizzat kendisi ise bilim için, belirleyici ve onu kendine çeken bir bakış açısı haline gelir.”⁵⁵ Bununla birlikte, büyük sanayi geliştiği ölçüde, “reel zenginliğin yaratılması, çalışma zamanı esnasında harekete geçirilen öznelerin gücüne kıyasla, daha az çalışma zamanına ve çalışma miktarına bağlıdır; bu gücün ise onları üretmek için hemen harcanan çalışma zamanıyla hiçbir ilgisi yoktur, ancak bilimin ve teknolojik ilerlemenin genel seviyesine, bir başka deyişle bu bilimin üretime uygulanmasına epey bağımlıdır.” Bu durumda, “gerçek zenginliğin üzerine dayandığı, başkasının çalışma zamanının sahiplenilmesi, *sefil* bir temel gibi görünür.” Bu sefil temel, dünyanın düzensizliklerinin nedenidir. Değer yasası artık dünyanın ölçsüzlüğünü ancak, hiç durmadan büyüyen küresel akılsızlıklar ve şiddet pahasına ölçebilir.⁵⁶

Canlının özelleştirilmesi

Temmuz 1998’de Avrupa Birliğı, “biyolojik malzeme”ye patent verilmesine izin veriyor ve řu tanımlamayı yapıyordu: “İnsan vücudundan tecrit olmuş, yahut tekrük bir işlemle üretilmiş, bir genin bir kesiti ya da kısmi bir kesiti de dâhil olmak üzere bir unsur, yapısı doğal bir unsurun yapısıyla aynı olsa bile, patent verilebilir bir icat teşkil edebilir.”⁵⁷ Bununla birlikte araştırmacılar bir gen “icad” etmezler. Klasik ayrıma göre, onu keşfetmekle yetinirler. İki kavram arasındaki sınır, tıpkı doğal ve yapay arasındaki sınır gibi delinmektedir. Aventis’teki bir endüstriyel mülkiyet direktörüne göre icad artık “keşfedilen kesite bir teknik fonksiyon tayin etmek”ten ibarettir. Kavramın bu şekilde genişletilmesinin sonu çok kötü olabilir. Eczacılık firmalarının veya başka firmaların bundan hangi avantajları sağlayabileceğı ve patentler savaşında hangi çıkarların devrede olduğı kolayca tahayyül edilmektedir.⁵⁸ Myriad Genetics’e meme kanseri tarama testleri için verilen patent vakası, bunun genel bir özetidir. Avrupalı kurumlar daha ucuz ve aynı derecede güvenilir testler geliştirmişti. Myriad, meyillilik genleri ve onların kullanımları üzerinde mülkiyet adına, bunların ticarileştirilmesine karşı çıktı. Pek çok şikayet alan Avrupa Patent Ofisi, en sonunda, firmaya önceden verilmiş olan ayrıcalıkları geri çekti.

BM’nin 1998 tarihli bir deklarasyonu, insan genomunu, “insanlığın ortak mirası”na benzetiyordu. 2000 yılında G8, gen kesitlerine patent verilmesini yasaklıyordu. Endüstriyel verimlilik mantığı (özellikle de eczacılık alanında) ile

kamu sağlığı arasında süren çatışmalı müzakere, özel ve kamusal arasındaki paylaşımın yeniden tanımlanmasını gündeme getiriyor. Uzmanların gen kesitleri yorumuna patent verme konusundaki anlaşmasına rağmen, bizzat kesitlerin kendisine patent verilmesi konusundaki sıkıntılar sürüyor. İnternet üzerinden sağlanan erişimle bugün çok sayıda biyolog orada çalışabiliyor. Patent hakkı, bütünüyle iyi niyetle de olsa patentin koruduğu mülkiyet hakkını ihlal etmesi muhtemel araştırmacılara karşı gezegen çapında hukuki baskı uygulanmasının önünü açacaktır. Yine burada da, bilginin özel kullanımı ile onun kültürel ve teknik seviyeye bağlı olan toplumsal karakteri arasındaki çelişki patlamaya hazırdır.

Ortak mal ve bedavalık

Bu yüzden, patent vermenin (genomun kesitlendirilmesi dâhil) çeşitli biçimleri hakkındaki tartışmalar, keşif ve icat arasındaki ayrım ve bunun hukuki yorumu etrafında dönmektedir. Bir yazılım temel olarak uygulanan mantığın bir unsurundan, bir başka deyişle "ölü çalışma"nın, yani birikmiş zihinsel emeğin bir parçacığından başka bir şey değilken bir fikir özelleştirilebilir mi? Bu yoksun bırakıcı sahiplenme mantığına göre, mülkiyet hakkına tâbi kılmak için matematiksel denklemlere patent vermeye kadar gidilebilir mi? Zihinsel emeğin toplumsallaşması, kuşkusuz insanlığın mülk edinilemez ortak bir toplumsal varlığını teşkil eden dil pratiğiyle başlar. Şu anda fikri mülkiyet hakkı etrafında gerçekleşen çatışmalar, klasik liberal

hukuku ve onun çalışma yoluyla mülkiyet elde etme hakkındaki yasalarını altüst etme eğilimindedir.

Bu felsefi-hukuki münakaşalar bir yanda zihinsel emeğin büyüyen toplumsallaşması ile fikirlerin özel mülkiyete geçirilmesi arasındaki çelişkilerin, diğer yanda ise meta ölçümünün temelini oluşturan soyut emek ile zorlukla ölçülebilen somut emek arasındaki çelişkilerin ürünüdür. Bu çelişkilerden ise, değişim ve toplumsal zenginliğin gitgide *sefil* bir hal alan ölçütü olarak değer yasasının genelleşen bir düzensizliği ileri gelmektedir. İlmimli liberal iktisatçı Daniel Cohen'in kabul ettiği gibi fikri mülkiyet, "kısaca, mülkiyet şemasından kopmaktadır." Bir şarkı, bir kimya formülü, terimin alışlagelmiş anlamıyla satın alınmaz ve tüketilmez. Kendisi için var olan özel kullanımdan sonra hayatta kalır. Bir ev veya ayakkabı satın almak, bunların kullanımı üzerinde bir hukuki tekel talep etmeye denk düşer. Kısaca mülkiyet "bir nesnenin sahiplenmesini mümkün kılar," ancak "fikri mülkiyet hakkı bunu kısıtlar."⁵⁹

"Bilgiye serbest erişim dünya çapında kamu malını andırır."⁶⁰ Ancak yazılımlara verilen ve sayısı 100 bini aşan patentler, 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde patlama yapmıştır. Bu bollaşma içinde, taklit konumuna düşmeden bir yazılım yayınlamak zor, hatta belki de imkânsız hale gelmektedir. Ayı zamanda "yazılım patenti"ni "fikri yöntem patenti"nden ayırmak, teknik ve icadı birbirinden ayırt etmek gitgide zorlaşmaktadır. Patent verme bu şekilde endüstriyel gizliliği güçlendirmekte ve yeniliği frenlemektedir.⁶¹ James Boyle, ilkel birikim dö-

neminin “çit çevirmeleri” ile fikri metalara uygulanan bu “yeni çitle çevirmeler” arasında bir analogi kurar.⁶² Toprakların yoksun bırakıcı tarzda istiflenmesi kendi döneminde tarımsal üretkenlik adına savunuluyor, bu üretkenlik artışının kıtlık ve yokluğu ortadan kaldırılacağı varsayılıyor – bu ise kentlerdeki korkunç sefalet pahasına oldu. Bugün ise “yeni bir çitle çevirme dalgası”na tanık oluyoruz ve bu, yeniliğe giden yol veya dünyanın acil beslenme ihtiyaçlarıyla meşrulaştırılıyor. Bununla birlikte iki olgu arasındaki farklar önemsiz değildir. Toprağın kullanımı karşılıklı olarak dışlayıcıdır (birinin sahiplendiğini diğeri kullanamaz), bilgilerin kullanımı ise “rakipsiz”dir: bir gen kesitinin, bir yazılımın, yahut dijitalleştirilmiş bir görüntünün kullanılmasıyla meta ortadan kalkmaz. Zaten bu yüzden, elle çoğaltılan yazımlarından geleneksel baskıya ve fotokopiye, oradan da elektronik postaya giden yol boyunca yeniden üretim maliyetleri devamlı azalmıştır. Yine bu yüzden özel sahiplenme bugün meşruluğunu ürünün kullanımından ziyade, araştırma teşvikinden almaktadır.

Bir algoritma bir icat mıdır yoksa bir keşif mi? Alan Sokal, matematikçilerin çoğunun doğanın büyük kitabının matematiğin diliyle yazıldığını, her türlü matematiksel yapının icat değil keşif olduğunu düşündüğünü hatırlatır. Fakat her ne kadar bir algoritma bir icat olarak görülse de, ona patent verilmesi tartışılabilir halde kalacaktır: “Dünyadaki herkesin kredi kartını her kullandığında bütün elektronik işlemler için istihdam edilen bir şifreleme algoritması mucidini düşünelim. Bu elbette mucidin ödüllendirilmeyi hak ettiği faydalı bir icattır. Fakat mucit sınırsız

ödemeleri de hak eder mi? Bu sorun geleneksel icatlar için hâlihazırda mevcuttu, ancak algoritmalar için daha da ivedi hale gelmektedir, zira bunlar, neredeyse sıfır denebilecek bir maliyetle yeniden üretilebilir türdendir.” Başlangıçta patent ilkesi (ve başka bir biçimde, telif hakkı ilkesi) mucidi, zamanla sınırlı bir tekelin atfedilmesiyle ödüllendirme, diğer taraftan da artık patent tarafından korunan bilginin dolaşımını destekleme üzerine kuruluydu. Bugünse eğilim, önleyici patentlerin birikmesi, sürelerinin uzatılması ve bilgilerin dolaşıma sokulmak yerine saklanması yönündedir: firmalar, yalnızca rakip bir firma tarafından uygulamaya sokulmasını engellemek amacıyla, kullanılmaz hale gelmiş yeniliklerin patentlerini saklayabilmektedir.⁶³

Şayet enformatik bir dilse ve onun yenilikleri patent verilebilir türdense, günlük dildeki yeni icat edilen kelimeler de bu hale gelebilir mi? Ya kavramlar? Peki ya teoremler? Böyle bir fikri mülkiyet zorlaması kimbilir hangi bilinmeyen ruh hastalıklarına yol açabilir! Geçerliliğini kaybetmiş bir sahip olma anlayışı, gitgide daha irrasyonel ve bilgilerin paylaşımıyla uyumsuz hale gelmekte, beşeri gelişime engel teşkil etme noktasına kadar varmaktadır. Bu yüzden Kültür ve Enformasyon Bakanı Catherine Tasca, 10 Temmuz 2000 tarihinde şunları söylüyordu: “Zihnin eseri, bir fikir, bir matematik formülü, yazılım kodları, yeni bir formel ifade, yaratıcılığın kuruması riskinden kaçınılması için, ihtiyatsız bir şekilde patent verilebilirlik nesnesi haline gelemmez.” Microsoft France’ın pazarlama direktörü Olivier Ezzeratty ise aynı yıl, yasaların dünya ça-

pındaki uyumu hakkında, "Araştırma modelinden ileri gelen süreçler, bilgiyi paylaşma ihtiyacıyla bir tutulur; oysa bugün bir yazılımın yaratılması, [korunmayı gerektirecek] endüstriyel bir süreçtir" diyor ve şu sonuca varıyordu: "Eğer şirketler değeri koruyamazlarsa, onları değeri yaratmaya da teşvik edemeyiz."⁶⁴ Toplumsal gelişme ile özel çıkar arasındaki çatışma bundan daha iyi ifade edilemezdi.

Özgür yazılım prensibi kendi tarzıyla, orada billurlaşan zihinsel emeğin ortaklığa dayalı güçlü karakterini ortaya koymaktadır. Orada mülk sahibinin özel tekeline, liberallerin yaptığı gibi rekabetin yenilikçi erdemi adına değil, özgür işbirliğine engel teşkil ettiği için itiraz edilir. Diğer yandan, yazılım için kullanılan İngilizce *free* kelimesinin çift anlamlılığı nedeniyle, özgürlüğün bedavallıkla uyaklı olduğunu belirtmek de ilginç olacaktır.⁶⁵

Sahiplenilemez ürünler

Dünyanın metalaşmasının bilgiyi ve canlıyı da içine alacak şekilde gelişmesi, kamu malı ve insanlığın ortak malı sorununu yeni bir keskinlikle ortaya koyuyor. Su İçin Dünya Seçilmişler ve Yurttaşlar Meclisi, suya erişimi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne yazdırmayı hedef olarak belirledi. Bu durumda, "evrensel ortak mal" olan su, "sahiplenilemez" hale gelecektir. Avrupa Parlamentosu 2006 yılında suyu insan hakkı olarak tanıyan bir kararı oybirliğiyle kabul etti. Su için geçerli olan şey, pekâlâ, doğal ya da

nesilden nesle biriken ortak emekle üretilen başka şeyler için de geçerli olabilir.

Jean-Baptiste Say'e göre, insan tarafından yaratılmayıp "insana bedava olarak verilmiş" olan ekilebilir toprakların doğal zenginlik olarak kabul edilmesi gerekir gibi görünüyordu. Fakat sabit ve sınırlı olan, su gibi "geçip gidici" de olmayan toprak, "kullanımı ödeme gerektiren bir toplumsal zenginlik" haline geldi. Kullanımı? Ürünlerinin kullanımı mı yoksa toprağın kendisinin kullanımı mı? Proudhon yarutı güç bir soru soruyordu: "Doğanın ürünleri nasıl özel hale gelebilir?" "Kuşkusuz arazi hakkını toprak üzerinde uygulamak atmosfer üzerinde uygulamaktan daha kolaydır," diye yanıt veriyordu, ancak "mesele neyin daha zor veya daha kolay olduğu değildir." Bu yüzden Say'in hatası, "hak için olasılığı temel almak"tı. Nitekim sorun toprağın neden denizden daha fazla sahiplenildiği değil, "insanın hangi hakla kendisinin yaratmadığı ve doğanın da kendisine de bedavadan verdiği bir zenginliği sahiplendiği" idi. Locke'un çalışma yoluyla mülk edinmeyi meşrulaştıran argümanları burada, ortak doğal malın özel düzeyde sahiplenilmesinin taraftarlarının aleyhine dönüyordu: "Toprağı kim var etti? Tanrı mı? O halde ey mülk sahibi, geri çekil!"⁶⁶

Proudhon'a göre "su, hava ve ışık, tükenmez oldukları için değil, vazgeçilmez oldukları için ortak şeylerdir." Bu yüzden, aynı şekilde vazgeçilmez önemde olan toprak da sahiplenilemez türdendir: "Bir cümleyle, hak eşitliği, ihtiyaçların eşitliğiyle kendini gösterir." Bu şekilde "sosyal

egemenlik", bir "eşitlik öngörüsü" veya bir "cumhuriyet kehaneti" gibi "bireysel mülkiyet" in karşısında yer alır.

Ekolojik kriz, insanlığın sahiplenilemez ortak malları fikrinin yeniden gündeme getirilmesine katkı yapıyor. Su, bunun en aşikâr örneğidir. Fakat bir kirletme hakları piyasasının kurulmasıyla hava da ihtilaf konusu haline gelebilir. Ve toprak hiçbir zaman, büyük mülkiyetin toprakları istiflemesine karşı mücadele veren tarım hareketleri için ihtilaf konusu olmaktan çıkmamıştır. Bugün hâlâ topraksızlar mücadelesinin (Brezilya'da ve başka yerlerde) meselesi olduğu gibi, yeni kentsel mücadelelerin de meselesidir: özel arazi ve gayrimenkul mülkiyeti tapınağında "enerjik baskınlar" olmadan, kent krizine ve gezegen çapında gecekonduların, favela'ların, "shanty town"ların genişlemesine nasıl karşı konulacaktır?⁶⁷

"Ortak mal" artık yalnızca doğanın, doğal hak savunucularının klasik argümanıyla "bedava verdiği" farz edilen şeyleri ilgilendirmiyor. Bundan böyle insanlığın işbirliğine dayalı üretimini ilgilendiriyor. Proudhon hâlihazırda "Yetenek, doğanın bir armağanından çok daha fazla toplumun yarattığı bir şeydir; birikmiş sermayedir ve onu alan kişi artık onu elinde tutan kişiden fazlası değildir" derdi. Ona göre, "nasıl ki bütün üretim araçlarının yaratılması kolektif bir gücün sonucuysa, bir insanda var olan yetenek ve bilim de aynı şekilde çok sayıda usta tarafından biriktirilmiş genel bir bilimin ve evrensel zekânın ürünüdür." Bilişsel ve kültürel "sermaye"nin durumu tam olarak budur: "Nasıl ki yolcu geçtiği yolun sahibi olmazsa, çiftçi de ektiği tarlanın sahibi olmaz; ister maddi ister fikri

olsun her türlü sermaye, kolektif bir eser olduğundan, sonuç olarak kolektif bir mülkiyet meydana getirir. [...] Her türlü birikmiş sermaye bir toplumsal mülkiyet olduğundan, hiç kimse bunlar üzerinde tek başına mülkiyete sahip olamaz.”⁶⁸

David Harvey, kapitalist küreselleşmeyi “mülksüzleştirme yoluyla birikim” olarak tanımlar. Burada, kapitalizmin şafağında yürürlükte olan “ilkel” veya “başlangıç niteliğindeki” birikim pratiklerinin peşinden koşulmasını görür: “Uzun yıllar süren çetin sınıf mücadeleleriyle elde edilen ortak hakların (sosyal koruma, kamu sağlığı, emeklilik gibi) kaldırılması ve bunların özel alana dönmesi, neo-liberal ortodoksluk adına yürütülen en saldırgan mülksüzleştirmenin siyasi formunu meydana getirmiştir.”⁶⁹ Bu “mülksüzleştirme yoluyla birikim,” kapitalizmin hayatta kalmasının bir koşuludur. Bu, hammadde, enerji kaynakların, ucuz işgücünün mülk edinilmesinin ötesinde, özellikle turizm yoluyla, kültürel tarihin de metalaştırılıp mülk edinilmesini, yahut kültürel mirasın kayıtsız şartsız yağmalanmasını içine alacak şekilde genişlemiştir. Söz konusu birikim, harici zorlamadan faaliyet biçimlerinin ve halen onun dışında kalan üretimin (ev içi emek, kişilere yönelik hizmetler, gıda üretimi) meta mantığıyla yamyamlaşmasına kadar farklı araçları kullanır. Bu neo-liberal birikim saldırısı, kuşkusuz, mevcut sosyal hakların yok edilmesinden ve halk direnişlerinin (özellikle de “terörle mücadele” yasaları bahanesiyle) suç sayılmasından geçer. Bu şekilde, amacı sosyal kontrollerini güçlendirmek ve genelleştirilmiş bir geçicileştirme yoluyla yeni

bir esnek çalışma disiplini dayatmak olan yeni türde bir “yoksullar yasası” teşkil eden bir hükümler yığınının hayata geçirildiği görülmektedir.

Bunun karşılığında, mülksüzlerin – “-sız”ların (kağıtsızlar, evsizler, çatısızlar, işsizler, hak yoksunları) – kamu hizmetlerinin müdafaası adına, emperyalist ülkelerin yağmasına maruz kalan ülkelerin enerji ve gıda egemenliği adına, yamyam şirketlerin veya yeni patent verilebilir moleküller için pusuya yatmış eczacılık firmalarının gözdiktiği ortak mallar (su, toprak, hava, canlı) adına yürüttükleri yeni direniş biçimlerine tanık oluyoruz. Yahut bütün bunların son derece basit bir şekilde, hakka sahip olma hakkı adına yürütüldüğünü de söyleyebiliriz! Tektipleştirici bir küreselleşmeye karşı yerli dillerinin ve kültürlerinin tanınması talepleri de mülksüzleştirmeye karşı yürütülen bu direnişlere katılıyor. Eğer bu mücadelelere sık sık “adet ve göreneklerin,” yahut geleneklerin müdafaası adına giriliyorsa, Marx’ın odun hırsızlığı hakkındaki makalelerde bunlara ilişkin taşıdığı kaygıları hatırlatmak önemlidir. Göreneklerin rızaya dayalı görünümünün arkasında, egemenlerin ve hükmedilenlerin görenek hukukları arasındaki görünmez antagonizma sürüp gitmektedir. Belki de Walter Benjamin’in ezilenlerin geleneği ile onu her zaman tehdit eden konformizmi karşı karşıya koyarken kastettiği buydu.

Bireysel mülkiyet ve özel mülkiyet

Odun hırsızlığı ve Moselle bağcıları hakkındaki 1842 ve 1843 tarihli makaleler Marx için üretim ve değişim araçlarının özel mülkiyetine yönelik radikal bir eleştirinin çıkış noktası oldu. Marx beş yıl sonra *Komünist Manifesto*'da bu sorunu, doğmakta olan komünist hareketin mihenk taşı haline getirdi: "Komünistler teorilerini şu eşsiz formülde özetleyebilir: özel mülkiyetin ortadan kaldırılması." İşte bu nedenle komünistler "bütün hareketlerde", "gelişimin hangi derecesine varmış olursa olsun mülkiyet sorununu, hareketin temel sorunu olarak en öne koyarlar." Bu nedenle *Manifesto*'nun ilk kısmının sonundaki on program maddesinden yedisi, çok doğrudan bir şekilde mülkiyet biçimleriyle ilgilidir.⁷⁰ Bunlar, "ahlaki ekonomi"nin herkesin herkesle rekabeti karşısında, dayanışmanın bencil hesap karşısında, yoksulların görenek hukukunun mülk sahiplerinin ayrıcalığı karşısında, kamusal çıkarın özel açgözlülük karşısında üstünlüğünü içerir. Bununla birlikte söz konusu olan her tür mülkiyet biçiminin değil, "bugünkü özel mülkiyetin, burjuva mülkiyetinin," bir başka deyişle başkasının emeğin sömürülmesi üzerine kurulu "mülk edinme biçiminin" ortadan kaldırılmasıdır.

Marx, *Kapital*'de, bireysel mülkiyet ile özel mülkiyeti karşı karşıya getirecektir: "Kapitalist mülk edinme, bireysel bağımsız emeğin doğal sonucundan başka bir şey olmayan bu özel mülkiyetin birinci yadsınmasını teşkil eder. Fakat kapitalist üretimin bizzat kendisi, doğanın başkalaşımına yön veren zorunlulukla kendi yadsınmasını mey-

dana getirir. Bu, yadsımanın yadsınmasıdır. Yalnızca emekçinin özel mülkiyetini değil, aynı zamanda kapitalist çağın mal ortaklıkları üzerine, işbirliğine ve toprak da dahil olmak üzere bütün üretim araçlarının ortak sahipliği üzerine kurulu bireysel mülkiyeti de yeniden şekillendirir.”⁷¹

Paul Sereni, hevesle, bu gizemli metni aydınlatmaya soyunur. Marx, Almanlarda *ager publicus*’un bireysel mülkiyetin basit bir tamamlayıcısı olduğunu hatırlatır. O dönemde her bireysel mülkiyet sahibi otlaklardan, av sahalarından, ortak ağaçlardan kendi payına düşene sahiptir. Buradan bireysel mülkiyet ve özel mülkiyet arasındaki tarihsel ayrım doğar ve bütünden, birliktelikten ve topluluktan kopmuş bir ürünü tek ve eşsiz bir varlığa bağlamayan tipte bir mülkiyet ortaya çıkar. Sereni, Marx’ın “beşeri varlıklar gibi üretsek, bireysel dışavurumlarımız arasında hayatın dışavurumunu yaratma, yani bireysel faaliyetimde gerçek doğamı, beşeri toplumsallaşabilirliğimi gerçekleştirme ve ortaya koyma hazzı olabilse, üretimlerimiz varlıklarımızın birbirine ışık saçtığı aynalar gibi olurdu” şeklindeki, 1844 tarihli şaşırtıcı metninden alıntı yapar.⁷²

Bireysel mülkiyet ile özel mülkiyetin karşı karşıya konması, *Fransa’da İç Savaş*’ta kendini bir kez daha gösterir. Marx bu eserinde Paris Komünü’nün “bireysel mülkiyeti bir gerçeklik haline getirmek” ve bu şekilde hakiki bir kişisel mülkiyet olan bir sahiplenme biçimini “yeniden tesis etmek” istediğinin altını çizer. Sereni, “yadsımanın yadsınması olarak ortaya konulan bu yeniden tesise ne anlam verilmelidir?” diye sorar. Buradan, Marx’ta bireysel-

leşmenin özelleşmeyle birbirine karışmadığı sonucunu çıkarır. Her bir bireyin kurtuluşu ile herkesin kurtuluşunu uzlaştırmaya olanak veren “bireysel mülkiyetin” yeniden tesisi bu şekilde, toplumsal mülk haline getirmeyle uyumlu hale gelir. Fakat Marx bunun, en eski topluma ya da bir nevi yitirilmiş cennete geri dönüş olmadığını altı çizer. Bilakis söz konusu “yeniden tesis etme,” kapitalist çağın “kazanılmış mallarına” veya ele geçirmelerine dayanır. Bu yüzden söz konusu olan şey, yeni bir kolektifliğin ve yeni bir bireyselliğin ortaya çıkışıdır.

Sereni’ye göre “belirleyici nokta, kendini gerçekleştirmenin her türlü biçiminin mülkiyet olarak adlandırılabilceği varsayımdır.” Marx bu sebeple mülkiyet kavramının başka, özgün bir anlamıyla, “herkes kendi kişiliğinin sahibidir” diyen Locke veya burada halen bireysel otonominin temelini gören Düzleştiriciler tarafından kullanılan anlamla yeniden ilişki kurar: “Kendisinin mülkiyeti fikrinin varsayımı, Marx’ın devamlı izlediği yol gibi görünür.”⁷³ Emek gücünde metalaşmaya direnecek ve kendini emek piyasasına sunmaya zorlansa bile bu gücün isyan etmesini ve karşı koymasını sağlayan, kişinin kendisi üzerindeki zaman aşımına uğramayacak olan bu mülkiyettir. Marx, *Kapital*’de, “bir beşeri varlığın canlı kişiliği” gibi bu mülkiyetin, herhangi bir meta gibi meta haline gelmeye direndiğinin altını çizer. Bu yüzden, kendini gerçekleştirme olarak “bireysel mülkiyeti” koruyan bir toplumsal mülk haline getirme biçimi perspektifini anımsatır. Bu yalnızca mülkiyetin hukuki statüsünde bir değişimi içermeyecektir, zira Marx’a göre toplumsal mülk haline getirme, devlet

mülkü haline getirmeden temelden farklılaşır. Marx, 1844 *Paris El Yazmaları*'ndaki "toptancı komünizm"e karşı dilendirdiği uzun pasajlardan Lassalle'la olan polemiklerine, oradan da *Gotha Programının Eleştirisi*'ne uzanan yol boyunca bu bakış açısında hiçbir zaman değişikliğe gitmemiştir. Bununla birlikte buradan emek süreci ve emeğin ürünü hakkında, zoraki çalışmanın, meta fetişizminin ve yabancılaşmış emeğin emekçi üzerindeki etkileri konusunda her tür sonuç çıkarılmalıdır.⁷⁴ Kapitalist gelişimin "kazanılmış mülk"lerinden itibaren bağımsız emekçinin küçük mülkiyeti iflah olmaz bir şekilde geride kalır, ancak "geniş anlamda sahip olmanın bireysel bir biçimi", "her bir bireyin özgür gelişiminin" koşulu olarak kalır: "Bu şekilde, kişinin kendisi hakkındaki kaygısının yeri komünizmde ve bireysellik anlayışında merkezidir; bu yüzden de sorulması gereken şey Marx'ta bir bireyselliğin olup olmadığı değil, bundan hangi anlamı çıkarmanın yerinde olacağıdır."⁷⁵

Erişim çağı mı?

Eşitsizliklerin derinleşmesi ve dışlamaların artışı karşısında, yeni bir zenginlik paylaşımı bir toplumsal aciliyet haline geliyor. Burada söz konusu olan yalnızca kaynakların daha hakkaniyetli bir şekilde yeniden paylaşılması değildir. Sorun, mülkiyet sorununa ayrılmaz şekilde bağlıdır. Paradoksal bir şekilde, özelleştirme var gücüyle ilerlerken ve yoğunlaşması eşi görülmemiş bir düzeye ulaşırken, mülkiyet sorununun artık işçi hareketinin tarih öncesi evrelerine ait olduğu şeklindeki tuhaf fikir ortaya çıkıyor. Li-

sans hakkı, kendisini elinde bulunduranlara yeni tipte bir gelir temin etmek için satış hakkı yoluna adım attığı andan itibaren ücretli hissedarlarda ve erişim ekonomisinde eriyebilir hale geliyor.⁷⁶ Yakın zamanda ihtiyatsız bir şekilde “emeğin sonunu” öngörmeye atılan Jeremy Rifkin, 2000 yılında *L’Âge de l’accès* [Erişim Çağı] kitabında halen “yeni ekonomi”de mülkiyetin erişim karşısında silinmeye, piyasanın da ağ içinde kaybolmaya mahkum olduğunu ileri sürüyordu. Bununla birlikte piyasa, sapasağlam yerinde durmaktadır. Bunun için ağsı bir piyasa halini almak suretiyle ağı ehlileştirilmesi yeterli olmuştur. Ancak bu zaten her zaman böyle değil miydi? “Erişim”e gelince, bu, mülkiyetin yerini almamıştır. Bütün ayakbaşı paraları gibi, giriş hakkından ibarettir.⁷⁷

Rifkin’e göre, özetle, sermayenin kendisi sermayesizleşme yolundadır. “Emeğin sonu”ndan sonra sermayenin sonu da mı gelecek? Bunların ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğundan, sonlarının aynı olması mantıklı olmuştur. Keza ikisinin birlikte hayatta kalması da. Bugün mesele, Sarkozy’ci söylemin iddia ettiği gibi daha fazla kazanmak için değil, daha fazla ödemek ve daha az yaşamak için daha fazla çalışmaktır. Kişi ne kadar çok çalışırsa, sermaye o kadar müreffeh hale gelir.

Jeremy Rifkin’in ipe sapa gelmez sözleri, 2000’li yılların eşiğinde zamanın havasını, özellikle de Avrupa sosyal demokrasisi üzerinde esmeye başlayan yeni rüzgârlar olan Blairci “üçüncü yol” rüzgârlarına meydan veriyor olmasaydı, bir önem taşımazdı. O dönemde Başbakan Lionel Jospin hiç istifini bozmadan, “Bizim sanayi politikamız

üretim araçlarının mülkiyeti sorununu aşmıştır” beyanında bulunuyordu. Buna o denli inanıyordu ki, tek başına, kendisini önceleyen sağ hükümetlerin (Balladur ve Juppé) yaptığından daha fazla özelleştirme yaptı. Laurent Fabius ise Meclis’teki tüneğinden daha da ileri gidiyordu: “Bu sorun 20. yüzyılda solun pratiğinde ve düşüncesinde oynadığı merkezi role rağmen şu anda, bazen yıldızların ışığı gibi, uzun zaman önce kaybolmalarına rağmen tartışılmaya devam etse de, arkamızda kalmıştır.”⁷⁸ Fabius, bu cüretkâr teorik yenilenmeden sonuçlar çıkararak, “Rekabet konusu olan her şey, bir müddet sonra özelleştirilme eğilimindedir” diye bile duyuruyordu. Bu enerjik formülden çıkan muhakemeye göre özelleştirilebilir alanın kapsamı neyin rekabetçi olduğunun kararlaştırılmasına bağlıdır ve sağlık ve eğitimin özelleştirilebilir hale gelmesi için onların rekabetçi hale geldiğine karar vermek yeterlidir. Ne ihtiyar Post-Stalinizm, ne Bayan Royal’in sosyal liberalizmi, ne Cohn-Bendit’in eko-liberalizmi ne de Kouchner’in insancıl yeni-sömürgeciliği, sosyalizme bu şekilde (kuralına uygun şekilde) elveda denilmesi kadar şaşkınlık verebilir.⁷⁹

Bir borsa esenliğine dönüşmüş bir solun aksine, *Chicago boys* denilen (ve geçtikleri yolda Al Capone ve aynasızlarından çok daha fazla ceset bırakmış olan) ultra-liberal ekolün artık hayatta olmayan önderi iktisatçı Milton Friedman, mülkiyetin halen sosyal savaşın canevî olduğunu gayet iyi biliyordu: “Mesele, piyasanın oynatılıp oynatılmayacağını bilmek değildir. Bütün toplumlar – komünist, sosyalist, kapitalist – piyasadan yararlanır. Hayati önem-

deki sorun, özel mülkiyet sorunudur.”⁸⁰ Meseleyi iyi anlamış... Friedman bu yüzden Blair-Giddens’in “üçüncü yol”unun ve Schröder-Hombart’ın “yeni merkez”inin⁸¹ verimli zihinlerine, “piyasaların genişlemesini engelleyen siyasi engelleri alt etmelerini,” “statükonun tiranlığına son vermelerini,” “durumdan fayda sağlamaktan caydırmayı ve edinilmiş avantajları ortadan kaldırmayı” tavsiye ediyordu. Ölümünden sonra gerçekleşecek olan bu yolun Sarkozy’ye ve onun zincirlerinden boşanmış sağına, tıpkı Romano Prodi’nin arkasında hizalanmış İtalyan merkez sol koalisyonu gibi, ilham verdiğine hiç şüphe yoktur.

(Varoluşa) karşı konulabilir haklar

Mülkiyet ve toplumsal mülk edinme sorunu, toplumun bütün gözeneklerinden ortaya çıkıp kendini gösteriyor. Don Kişotlar ve Barınma Hakkı’nın kamuoyu kampanyasının baskısıyla Parlamento 2006 sonbaharında, barınmaya “karşı konulabilir bir hak” (*«droit opposable»*) sunan bir yasaı onayladı. Kime ve neye karşı konulabilir? Teoride, talep edenlere barınma sunamaz durumda olmaları halinde, adalete başvurmak yoluyla, kamu otoritelerine. Fakat Neuilly Belediyesi gibi belediyeler kendi arazilerinde sosyal konutların bulunmamasını gerekçelendirmek için yokluklarını gündeme getirdiğinde bir çatıya sahip olma hakkı, söz konusu olan ister boş lokal ve lojmanların istenmesi, ister inşaat yapılacak arazilerin istenmesi olsun, her şeyden önce mülkiyet hakkına da karşı koyabilir olmalıdır.

Nicolas Hulot'nun hazırladığı ve seçim öncesindeki dokunaklı bir konsensüs içinde cumhurbaşkanı adaylarının neredeyse hepsi tarafından imzalanan Ekolojik Şart'ın on hedefi arasında, "kent çevresinin genişlemesini kontrol altında tutma ve beşeri faaliyetlerin yerini taşıma" ve "doğa tarafından sunulan hizmetler için gerçek bir bedel tesis etme" hedefleri kendini gösteriyordu. Kent ve kırsal arasında uyumlu bir denge kurma arzusu pek de yeni sayılmaz. Bu, hâlihazırda 1848 yılındaki *Komünist Manifesto*'nun on önceliğinden biriydi. 1920'li yıllarda Sovyet kentsizleşme yanlılarının da (*désurbanistes*) önde gelen kaygıları arasındaydı. Bugün kentsel aciliyetin başka türlü bir basınç oluşturduğu bir gerçektir. Taşımacılığın büyümesi, kirliliği artırıyor. Kentler, kent çeperi alanları içinde, şekilsiz siteler ve uçsuz bucaksız araziler içinde kayboluyor. Fakat arazi mülkiyetine dokunmadan bir yeniden dengeleme nasıl tahayyül edilebilir? Yahut halk sınıflarını gitgide daha uzak yaşam alanlarına iten gayrimenkul mülkiyetine ve spekülasyonuna dokunmadan? Daha genel olarak, toplumsal olarak yeniden mülk edinmek olmadan mekânın bu devrimi nasıl tahayyül edilebilir?

Doğa tarafından sunulan hizmetler için "gerçek bir bedel" tesis edilmesi hususunda ise girişim daha da olasılık dışı görünüyor. Basitçe bunların bedelinin tesis edilmesi için, öncelikle söz konusu hizmetlerin para değerine dönüştürülmesi gerekir. Bu dönüştürme, metabolizması malları ve nitel olarak farklı emekleri ölçülebilir soyut emeklere ve değerlere dönüştüren piyasa tarafından değer biçilmesini gerektirir. Fakat gezegenin uzun vadeli etkileri ön-

görülemeyen nükleer atıkları toprağın altına gömmek için ödemesi gereken bedele para cinsinden nasıl değer biçilebilir? Yahut ormansızlaşma, okyanusların kirlenmesi, buzulların erimesi, iklim bozulması için ödenecek bedele? Meta değişimi ve ekolojik gelişme, farklı dünyeviliklerle ilişkilidir. Ekolojik felaketlerin toplumsal maliyetine değer biçilmesi, borsa salonlarının isteğiyle veya Dow Jones ve Cac 40'un kaprisleriyle anlık olarak gerçekleşmez.

700 sayfa boyunca iklim değişikliğinin bedelini rakamlara dökmeye çabalayan, küresel ısınma hakkındaki Stern raporu, kent, sağlık ve gıda hasarlarını da içeren yaklaşık 5.500 milyar euro'luk bir fatura çıkardı.⁸² Üstelik bu tahminler, uzun vadedeki öngörülemez maliyetleri de içermiyor. Bununla birlikte teşhis kategoriktir: iklim değişikliği "piyasanın eşi görülmemiş başarısızlığını" teyit etmektedir! İklimbilimciler güneş ışınlarının enerji potansiyelinin insanlığın şu ana kadar gerçek talebinin 8 bin katı olduğu değerlendirmesini yapıyor ve şu anda kullanılan tekniklerin, hızlı bir şekilde bir enerji geçişine girilmesi kaydıyla, bu ihtiyaçların hâlihazırda sekiz katını karşılamış olacağını tahmin ediyor. Fakat petrol rantı ve onunla ilişkili çıkarlar, şu anda yürürlükte olan çevre tahribatı modelinin sürdürülmesi lehinde rol oynuyor. Odunun metaya dönüşmesi sonrasında karbon, gaz ve petrolün hepsi, münhasır olarak mülk edinilebilen mallar haline geldi. Aksi halde, yayılan ve sınırsız güneş ışınlarından bir rant kaynağı çıkarmak zor olurdu.⁸³

Stern raporu eylemsizliğin (bekleyişin ve piyasayı kendi haline bırakmanın) maliyeti ile iklimin kurtarılmasının

maliyetini karşılaştırmakta ve bunu meta ekonomisinin araçlarına ve kriterlerine göre mümkün olduğunca sınırlamaya çalışmaktadır. Meta olmayan şeyleri (insan hayatı, ekosistemler) metaya dönüştürme ve onlara bir piyasa bedeli atfetme yönündeki bu muhasebe akrobasisleri, yalnızca, ekolojik meydan okumayı meta değerinin acınası yasaıyla çözümlemenin imkansızlığını göstermektedir. Bu yüzden Nicholas Stern, bilimsel deneyimin ve etiğin baskısı karşısında, tüketicilerin davranış değişiklikleri hakkındaki vaazlarda hükümetlere, ekolojik kısılma hakkındaki toplumsal eleştirileri bastırmayı tavsiye etmektedir.

Toplumsal ekoloji, kapitalist akılsızlığın görmezden geldiği haklı sebeplere sahiptir. Gezegene gösterilecek ihtimam, Borsa'nun uzağı göremeyen keyfiliklerine, yahut "yeşil piyasa" bile olsa piyasarın düzenleyici mekanizmalarına terk edilemez. Böyle bir durumda sermayenin rekabet mantığını faydasız ya da zararlı malların üretilmesini teşvik ettiği, masraflı reklam kampanyalarını gerektirdiği, aşırı üretimi ve savurganlığı meydana getirdiği göz ardı edilecektir. Epey muğlak bir fikir olan "sürdürülebilir kalkınma" fikri, artı-değerlere giden yolun histerikleşmesi ve zorunlu tüketimin reklamlarla teşvik edilmesi ile uyumsuz, uzun ve yavaş bir zamansallığı çağrıştırmaktadır. Soyut emek zamanının her şeyin ölçeği olduğu meta mantığı ile insan türünün zamanda ve mekânda yeniden üretiminin doğal koşullarıyla kurulan ilişki arasında ortak ölçü yoktur. Meta değerleri ile ekolojik değerler arasındaki karşılaştırılamazlık, kapitalist üretim tarzının tarihsel sıurlarından birine işaret etmektedir.

Meta ormanının gaddarlıkları karşısında Attac *Manifesto'su*, neo-liberalizmin sacayaklarını alt üst edeceği iddia edilen bir dizi önlem sıralıyor. Fakat bu sacayaklara saldırmak, mülk sahiplerinin egemenliğini sorgulamak demektir. Büyük petrol veya nükleer sanayi şirketlerinin iktidarına karşı çıkmadan, yahut gitgide aralarında daha sıkı bağlar kurulan özel silahlanma ve iletişim lobilerinin karşısına çıkmadan enerjinin yeniden düzenlenmesi hakkındaki tutkulu bir programın on yıllara yayılan bir planlanması nasıl yapılabilir ki? Bu yüzden söz konusu olan şey artık rasyonel ekonomik çözümlerin karşılaştırmalı avantajları değil, bir siyasi güç gösterisidir. Asgari bir anti-liberalizm ile sermayenin ve piyasaların despotizmine meydan okumaya kararlı, tutarlı bir anti-liberalizm, bir başka deyişle dünya bizi yok etmeden dünyayı değiştirmeye kararlı anti-kapitalist bir hareket arasındaki bütün farkı meydana getiren küçük farklılık burada yatmaktadır.

Kim üstün gelecek?

Grégoire Chamayou, "Fikri mülkiyet hukukunda kazandığı dar anlamda almamak, son derece formel bir anlayış olan erişim özgürlüğü anlayışına indirgememek, farkçı argümanlarla savunmamak, üretimin örgütlenmesinin alternatif biçimlerinden ayırmamak şartıyla, kamusal alan kavramı, yeri doldurulamaz bir siyasi öneme sahip olabilir" diye yazar. Burada çok fazla şart koşulmuş oluyor, ancak bunlar, kapitalist yırtıcılığın ve birikimin yeni biçimlerine karşı etkili bir mücadelenin şartlarıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bazıları "kamusal alan" kelimesinin fe-

tişleştirilmesine, bu kelimenin sözlük karşılığının son derece farklı durumları kapsayabildiği gerekçesiyle itiraz etmektedir. Gerçekten de, bir metin üzerindeki telif hakkı ile bir molekül üzerindeki patent arasında nasıl bir ilişki vardır ki? Bu sorunları fikri mülkiyet genel başlığı altında birbirine karıştırmak ve yine genel bir tarzda kamusal alan ilkesini onun karşısına koymak, gerçekten de kafa karışıklığı yaratma riski doğurur: “Bu terimler altında bir araya getirilmiş muhtelif sorunların aynı aciliyet derecesine ve aynı aktörlere sahip olmadığı doğrudur. Bununla birlikte, mülkiyet yazılımlarının kilitlenmesine karşı çıkan *hacker*’ların, tohumlar üzerinde teknolojik kontrole karşı çıkan köylülerin, *peer to peer* [uçtan uca-ç.n.] modeline bağlı kalan internet kullanıcılarının, araştırma sonuçlarının paylaşılması konusunda etik kaygılar taşıyan bilim insanlarının, okumanın vergilendirilmesine karşı *first sale* prensibini savunan kütüphanecilerin, sağlığın vergilendirilmesine karşı, ilaçlara patent getirilmesine karşı çıkan meslek birliklerinin, her türlü yaratımın her türden *sampling* ve kolajdan geçtiğini düşünen sanatçıların, bireysel mucit figürünü anlamsız gören yerli topluluklarının ve pek çok başka çevrenin mücadelesinin birbiriyle bağlantısız olmadığı fikrin-den kendimi alamıyorum. Belki de, ‘kamusal alan’ konsepti, halen ancak noktalı çizgiler halinde çizilen bu ilişkilerin yoğunlaşmasına yarayabilir.”⁸⁴

Marx 1842 yılında, odun hırsızlığı tartışmaları üzerinden, kendisini sermayenin sırlarına ve mucizelerine götürecektir olan, “ekonomi politiğin eleştirisi”nin sarp yoluna giriyordu. Yoksulların görenek hukukundan “kamusal

82 | Mülksüzler

alan" ilkesine, oradan da insanlığın ortak mallarına giden yolda tartışmanın malzemesi değişti, ancak esas soru yerini korudu: egoist hesaptan veya dayanışmadan ve ortak çıkardan, yahut mülkiyetten veya karşı konulabilir varlık hakkından, kim üstün gelecek? Hayatlarımız onların kârlarından daha kıymetlidir. "Bütün dünyanın mülksüzleri, ayağa kalkın!"

Ekler

KARL MARX ODUN HIRSIZLIĞI YASASI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Rheinische Zeitung, Sayı 298

25 Ekim 1842 (ek)

“Bir Renlinin 6. Ren Meclisi’nde yürüttüğü müzakereler”

(üçüncü makale)

Buraya kadar, devlete temas eden ve Meclis’in ele aldığı iki büyük eylemi, Meclis’in basın özgürlüğü konusundaki kaygısını ve bu kaygı konusundaki özgürlük yokluğunu aktardık. Şimdi, epey düzleştirilmiş bir arazi üzerinde oynuyoruz. Gerçek anlamıyla bir zemine dayanan [*irdisch*]

meseleye geçmeden ve onu gerçek boyutu olan arazi mülkiyetinin ifrazı meselesi içinde ele almadan önce, okuyucularımıza, Meclis'in ruhunu ve – daha da net olalım – fiziksel doğasını pek çok tarzda yansıtacak, gündelik hayattan birkaç sahne sunalım. Elbette odun hırsızlığı yasası, tıpkı av ihlalleri yasası, orman ve tarım ihlalleri yasası gibi, yalnızca Meclis'le ilintili olarak değil, aynı zamanda bizzat kendisiyle de ilintili olarak tartışılmayı hak ederdi. Ancak yasa önergesi metni elimizin altında bulunmuyor.⁸⁵ Belgelerimiz, Meclis'in ve komisyonunun tadil taslaklarıyla, kendini ancak paragraf numaraları olarak gösteren yasalarla sınırlı. Meclis'teki müzakereler ise o denli yetersiz, o denli dağınık ve düzmece¹ bir biçimde vuku buluyor ki, yayınlanmaları bir aldatmaca gibi görünüyor. Eğer elimizde bulunan parçalardan hareketle bir hüküm verebileceksek Meclis, sessiz ihtiyatıyla, Eyaletimizi onurlandırmak istemiş demektir.

Bu tartışmaların karakteristik bir özelliği hemen göze çarpıyor. Meclis, yasa koyucu devletin yanına iştirilmiş bir yasa koyucu olarak kendini gösteriyor. Meclis'in yasa koyucu vasıflarını bir örnek vasıtasıyla göstermek daha faydalı olacaktır. Bu açıdan okuyucu, sabrını ve sebatını –

1 *Rheinische Zeitung*'da kullanılan kelime: "*negokryphisch*". [Fransızca] Çeviri, Mehring'in önermiş olduğu düzeltmeyi izlemiştir. [Burada kullanılan Fransızca karşılık olan *apocryphe* kelimesi temel olarak; yazarı belli olmayan ve Kilise tarafından sonradan uydurulduğu kabul edilen İncil versiyonlarını tanımlar. Kelime daha geniş olarak "uydurma", "düzmece" gibi anlamlar taşır. – ç.n.]

bu verimsiz konuyu incelerken devamlı sergilemek zorunda kaldığımız iki erdem – istismar ettiğimiz için bizi affedecektir. Meclis’in odun hırsızlığı hakkındaki tartışmalarını sunarken, aynı zamanda Meclis’in yasa koyma temayülü hakkındaki tartışmaları da sunmaktayız.

Tartışmaların açılmasından itibaren bir kent vekili, yasanın, “hırsızlık” kategorisini basit orman ihlallerini de içine alacak şekilde genişleten *başlığına* itiraz ediyor.

Bir arazi soyluluğu vekili karşılık veriyor: “Tam da odun çalınması hırsızlıktan sayılmadığı için bu kadar sık oluyor bu.”

Bu analojiye göre aynı yasa koyucu şu sonuca varmalı: Tam da tokat atmak cinayet olarak görülmediği için bu kadar çok tokat atılıyor. O halde tokat atmanın bir cinayet olduğu yönünde bir yasa çıkarılsın.

Bir başka arazi soyluluğu vekili “‘hırsızlık’ kelimesinin telaffuz edilmemesinin daha da endişe verici olduğunu” düşünüyor, “çünkü bu kelimenin etrafında bir tartışmanın yürütüldüğünü öğrenecek olan insanlar kolayca, Meclis’in gözünde bile odun çalmanın ‘hırsızlık yapmak’ olmadığına inandırılabilir.”

Bir orman suçunu hırsızlık olarak görüp görmediğine karar vermek Meclis’in işi, fakat eğer Meclis orman suçunu hırsızlık ilan etmeseydi, insanlar Meclis’in gerçekten de bunun bir orman suçu olmadığını düşündüğüne inanabilirdi. Bu yüzden ihtilaf konusu olan bu tuzak soruyu bir tarafa bırakmak daha iyi olacaktır. Burada bir örtmece vardır ve örtmecelerden uzak durmak gerekir. Duvarların

kulağı olduğundan, orman sahipleri sözü yasa koyucuya vermemektedir.

Aynı vekil daha da ileri gidiyor. “Hırsızlık” ifadesinin bu şekilde incelenmesini “tam katılımlı meclisin yazımsal düzeltmelerle beyhude yere meşgul olması” olarak görüyor.

Bu berrak gösterilerin ardından Meclis, yasanın başlığını oyladı.

Tavsiye edilen ve bir yurttaşın başkalaşım geçirip bir hırsıza dönüşmesini saf bir yazımsal özensizlik olarak gören, bu başkalaşıma yönelen her tür muhalefeti de dilbilgisi özleştirmeciliği diye reddeden bakış açısına göre, ince dalların çalınması veya kurumuş dal parçalarının toplanmasının da hırsızlık başlığı altına yerleştirilmesi ve sonuç olarak da, tıpkı canlı yeşil odunun çalınması gibi cezalandırılması gerektiği açıktır.

Aynı kent vekili gerçekten fark ediyor: “Ceza uzun süreliğine hapsetmeye kadar varabileceği için, böyle bir sertlik, normalde halen doğru yolda olacak insanları doğru-
dan doğruya suç yoluna götürebilir ve bunun nedeni, hapishanede de kökleşmiş hırsızlarla bir araya gelecek olmalarıdır. Sonuç olarak, ince dalları toplamayı veya çalmayı basit bir nezaret cezasıyla cezalandırmak yerinde olacaktır.” Fakat bir başka kent vekili, kurnaz bir argümanla bu delili tersine çeviriyor: “Kendi bölgesinde ağaçlandırılmış arazi parselleri üzerindeki genç ağaçların baltayla yarılması, bu ağaçların bir kez harap edildikten sonra artık ince dallar muamelesi görmesi sıklıkla olan bir durumdur.”

İnsanların hakkına genç ağaçların hakkı karşısında öncelik verdirmenin bundan daha zarif ve yalın bir yolu olamazdı. Bu paragrafın kabul edilmesi bir yandan suç niyeti olmayan koca bir insanlar topluluğunu ahlaken [*Sittlichkeit*] yeşil ağaçtan koparma ve onları, ince dallar gibi, suç, kepezelik ve sefalet cehennemine atma sonucu getiriyor. Diğer yandan eğer bu paragraf reddedilirse, birkaç genç ağaç için kötü muamele riski varlığını korur ki bu konuda yoruma mahal yoktur! Odun idolleri üstün geliyor ve insan kurbanlar veriliyor!

16. yüzyılın ceza mahkemesinin engizisyon buyruğu, yalnızca kesilmiş odunun çalınmasını ve meşru olmayan ağaç kesimini odun hırsızlıkları arasında sayardı. Bizim Meclis'imiz ise buna inanmayacaktır: "Bir kişi yemek amacıyla güpegündüz meyveleri koparır ve bunları çalarak hiçbir önemli zarara sebep olmazsa, kişi ve nesne yönünden hukuki olarak cezalandırılacaktır (dolayısıyla cezai olarak değil)" 16. yüzyılın ceza mahkemesinin engizisyon buyruğu bizi, 19. yüzyılın Ren Meclisi'ne karşı kendisini büyük insanlık yakınmasıyla müdafaa etmeye davet ediyor, biz de bu daveti izliyoruz.

İnce dalların toplanması ve odun hırsızlığı bir arada! Tek bir hüküm hem biri hem de diğeri için geçerli. Size ait olmayan odunun sahiplenilmesi. Bu yüzden iki örnekte de hırsızlık var. İşte yakın zamanda yasa koyan miyop mantığın özeti bu.

İşte bu yüzden önce *farkın* altırı çizeceğiz ve eğer suçun cisminin tabiatı itibarıyla farklı olduğunu kabul et-

memiz gerekirse, hukuki açıdan aynı olduklarını iddia edemeyeceğiz.

Yeşil odunu sahiplenmek için onu ait olduğu organik bütünden şiddet kullanarak koparmak gerekir. Bu açıkça ağacın bütünlüğüne saldırmak anlamına geldiği gibi, bu fiil ayrı zamanda ağaç sahibinin hakkına da açıkça saldırıdır.

Dahası, eğer kesilen odunun üçte biri aşılırsa, bu kesilen odun mülk sahibinin bir ürünüdür. Kesilen odun hâlihazırda işlenmiş odundur. Mülkiyetle olan doğal bağ, mülkiyetle olan yapay bağın yerini alır. Bu yüzden kesilmiş odunu aşırıan, mülkiyeti aşırır.

Öte yandan eğer söz konusu olan ince dal parçalarıysa, mülkiyetten herhangi bir şey koparılmış olmaz. Mülkiyetten, zaten ayrılmış olan şey ayrılır. Odun hırsız kendi muhakemesinde mülkiyete karşı bir yargı taşır. İnce dalları toplayan kişi bir yargıyı, bizzat mülkiyetin doğasının getirdiği bir yargıyı ifa etmekle yetinir: siz sadece ağacın sahibisiniz, fakat ağaç artık söz konusu ince dalların sahibi değil.

Bu yüzden ince dalların toplanması ve odun hırsızlığı temelden farklı iki şeydir. Nesne farklı olduğu gibi nesneyle ilintili eylem de bir o kadar farklıdır; şu halde ister istemez niyet de farklıdır zira, niyet karşısında uygulayacağımız objektif kriter, eylemin içeriği ve biçimi değilse nedir? Ve siz bu temel farka aldırış etmeden, her iki eylemi de hırsızlık olarak adlandırıyor ve her ikisini de hırsızlık diye cezalandırıyorsunuz. Hatta ince dalların toplan-

masını odun hırsızlığından daha sert bir şekilde cezalandırıyorsunuz, zira bunun bir hırsızlık olarak görülmesi zaten kendinde bir cezadır, kuşkusuz odun hırsızlığına uygulamadığınız bir cezadır. “Odun cinayeti”nden bahsetmeniz ve bunu cinayet gibi cezalandırmanız gerekirdi. Kanun, genel bir yükümlülük olan hakikati söyleme yükümlülüğünden bağışık değildir. Hatta şeylerin hukuki doğasının genel ve hakiki sözcüsü olduğu zaman bununla iki kat yükümlüdür. Şeylerin hukuki doğası kanuna göre ayarlanamaz, bilakis kanunun şeylerin hukuki doğasına göre ayarlanması gerekir. Ancak kanun odun hırsızlığını neredeyse bir orman suçu olan bir eylem olarak adlandırdığında yalan söylüyor demektir ve yoksul, kendisini, yasal bir yalana feda edilmiş halde bulur.

Montesquieu, “İki tür yozlaşma vardır” der, “biri halk zerre kadar kanun görmediğinde, diğeri kanunlar halkı bozduğunda: ilacın kendi içinde olduğu için iyileştirilemez bir hastalıktır bu.”⁸⁶

Nasıl ki ortada suç yokken suç olduğuna inandırmayı hiçbir zaman başaramayacaksanız, bizzat suçu hukuki bir fiile dönüştürmeyi de hiçbir zaman başaramayacaksınız. Sınırların arasını açtınız, ama sadece kendi çıkarınıza açtığınıza inanarak hata yapıyorsunuz. Halk cezayı görüyor ama suçu görmüyor, ve suçun olmadığı yerde cezalandırmayı gördüğü için, cezalandırmanın olduğu yerde suçu görmeyecek. Uygulanmaması gereken yerde hırsızlık kategorisini kullanarak, aynı zamanda onu uygulanması gereken yerde güçten düşürdünüz.

Zaten farklı fiiller için yalnızca tek bir ortak hüküm getiren ve bütün farklılaşmaları soyutlayan bu kaba bakış açısı kendi kendisini ortadan kaldırmıyor mu? Hiçbir ayırım yapılmadan, en geniş tespit olmadan, kayıtsız bir şekilde mülkiyete yönelik her türlü saldırı hırsızlık olarak düşünüldüğünde, her türlü özel mülkiyetin kendisi de hırsızlık olmaz mı? Ben kendi mülkiyetim yoluyla bütün üçüncü kişileri bu mülkiyetten dışlamıyor muyum? Sonuç olarak ben, onun mülkiyet hakkına saldırmıyor muyum? Aynı suçun temelden farklı iki türü arasındaki ayrımı inkâr ediyorsanız, şu durumda *hukukun farklısı* olarak suç da inkar ediyor ve bu yüzden de bizzat hukuku ortadan kaldırıyorsunuz, çünkü her suçun hukukla ortak bir tarafı vardır. Ayrımsız sertliğin, hukukun faydalı etkisi olarak cezayı ortadan kaldırması nedeniyle cezanın her türlü faydasını ortadan kaldırdığı, hem tarihin hem de aklın tanık olduğu bir gerçektir.

Peki bu ihtilafın konusu nedir? Evet, Meclis, ince dalların toplanması, orman suçu ve odun hırsızlığı arasında her türlü ayrımı reddediyor. *Orman suçu işleyen*in çıkarı söz konusu olduğu zaman eylemin içinde, eylem için belirleyici olan her türlü ayrımı reddediyor, ancak *orman sahibinin çıkarı* söz konusu olduğu zaman bunu tanıyor.

Keza komisyon, *bir kanun maddesi olarak* “yeşil odunun kesici bir aletle kesilmiş veya devrilmiş olmasını, yahut balta yerine testere kullanulmasını ağırlaştırıcı koşul olarak görmeyi” öneriyor.

Meclis bu ayrımı onaylıyor. Kendi çıkarına olduğu zaman bir balta ile bir testereyi birbirinden ayıracak kadar ti-

tiz olan keskin zekâ, başkasının çıkarı söz konusu olduğunda ince dallarla yeşil odun arasındaki ayrımı ihmal edecek kadar titizlik yoksunu. Ayrım, ağırlaştırıcı koşul olarak önem taşıyor, ama hafifletici koşullar imkânsız hale geldiği andan itibaren ağırlaştırıcı koşulun olmamasına rağmen, hafifletici koşul olarak tüm önemini yitiriyor.

Aynı mantık, tartışmalar boyunca pek çok defa kendini tekrar ediyor.

Bir kent vekili, 65. paragraf hususunda, “ayrılan odunun *değerinin* aynı zamanda ceza tespitinde kriter olarak alınmasını” arzuluyor ve “raportör buna *çok pratik olmadığı* için itiraz ediyor”. Aynı kent vekili, 66. paragraf hususunda, “yasanın hiçbir yerinde cezanın kendisine göre arttırılacağı veya azaltılacağı *değerin* gösterilmediğini” belirtiyor.

Mülkiyete verilen zararlarda da, cezanın belirlenmesinde de, *değerin* önemi elbette yer tutar.

Tıpkı suç kavramının cezayı gerektirmesi gibi, suçun gerçekliği de bir ceza miktarını gerektirir. Gerçek suç sınırlıdır. Cezanın gerçek olması için sınırlı olması gerekir; adil olması için bir hukuk ilkesine göre olması gerekir. Hedef cezayı suçun gerçek sonucu haline getirmek olduğuna göre ceza, suçluya kendi fiilinin zorunlu sonucu olarak, dolayısıyla da *kendi fiili* olarak görünmelidir. Cezasının sınırı, fiilinin sınırı olmalıdır. Zarar verdiği belirlenmiş *içerik*, belirlenmiş suçun sınırıdır. Bu yüzden bu içeriğin ölçüsü suçun ölçüsüdür. Mülkiyetin bu ölçüsü onun değeridir. Her ne kadar kişilik, sınırları ne olursa olsun her zaman bir bütünlük teşkil ediyorsa da, mülkiyet yalnızca, hem belirle-

nebilir hem de belirlenmiş olan, hem ölçülebilir hem de ölçülmüş olan bir sınır içinde mevcuttur. Değer sivil toplumda mülkiyetin varlığıdır; mülkiyet toplumsal anlaşılabilirliğini ve ifade edilebilirliğini bu mantıksal koşula göre elde eder. Kuşkusuz bizzat nesnenin doğasının sağladığı bu objektif tespit, aynı şekilde ceza için de objektif ve temel bir tespit teşkil etmelidir.

Yasa, rakamlar söz konusu olduğunda, sonu gelmez değerlendirmeler içinde kaybolmamak için yalnızca bütüncül olarak ilerleyebiliyorsa da, en azından bir düzenleme tesis edilmelidir. Söz konusu olan ne kadar ayırım tüketiliyorsa bir o kadarını yapmak değildir. Ancak Meclis, yüksek dikkatini bu tür önemsiz meselelere ayırma kaygısı kesinlikle taşımıyordu.

Peki buradan Meclis'in değeri cezanın tespitinden tamamen dışladığı sonucuna varabileceğinizi düşünüyor musunuz? Ne kadar da düşüncesiz ve pratik anlamdan yoksun bir sonuç! Orman sahipleri – bu noktayı daha ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağız – hırsıza basit olağan değerle zararını karşılatmakla yetinmez; bundan başka, bu değere bireysel bir karakter verir ve bu şiirsel kişilik üzerine özel bir zarar giderme zorunluluğu oturtur. Şu anda, raportörün *pratik* derken neyi kastettiğini anlıyoruz. Orman sahibinin pratik akıl yürütmesi şudur: bu yasa hükmü bana kazanç sağladığı müddetçe iyidir, çünkü bana kazanç sağlayan şey iyidir. Bu yasa hükmü, hukuk teorisinin saf hülyasıyla, sanığa da uygulanmasının gerektiği ölçüde gereksiz, zararlı ve pratik anlamdan yoksundur. Sanık bana zarar verdiğinden, ona önemli bir zarar ver-

meyen her şeyin benim için zarar verebilir olduğu aşikârdır. İşte pratik bilgelik dedikleri şey.

Fakat pratik insanlar olmayan biz ötekiler, siyasi açıdan yoksul ve toplumsal açıdan mülksüz yığınlar adına, her türlü saf olmayan iddiayı saf veya hukuki iddiaya dönüştürmek için, bu bilge ve uysal hizmetkârlar topluluğunun, bu sözde tarihçilerin gerçek felsefe taşı olarak icat ettiği şeyi talep ediyoruz. Yoksulluk için *görenek hukukunu*, daha net bir ifadeyle yerel olmayan, bütün ülkelerin yoksulları için geçerli olan bir *görenek hukukunu* talep ediyoruz. Hatta daha da ileri gidiyoruz ve *görenek hukukunun* tabiatı itibariyle *yalnızca*, bu en alt basamaktaki kitlenin, hiçbir şeye sahip olmayan bu temel kitlenin hukuku olabileceğini iddia ediyoruz.

Ayrıcalıklılar nezdinde “*görenekler*” denilirken kastedilen, hukuka ters düşen *görenekler*dir. Bunların doğuş tarihi, insanlık tarihinin *doğa tarihinin* bir parçasını teşkil ettiği ve Mısır efsanesini doğrulayacak şekilde bütün tanrıların hayvan figürleri altına gizlendiği döneme kadar gider. O dönemde insanlık, kendilerini birleştiren bağların eşitlik değil eşitsizlik, yasaların belirlediği bir eşitsizlik olduğu farklı hayvan ırklarına bölünmüş gibi görünüyordu. Özgürlük dışı bir durum özgürlük dışı hakları gerektirir, zira eğer beşeri hukuk özgürlüğün varlığını gerektiriyorsa, bu hayvani hukuk da özgürlüksüzlüğün varlığını gerektirir. En geniş anlamıyla *feodalizm*, zihnin hayvani hakimiyetidir; ayrılmış insanlık dünyası, eşitsizliğin eşitliğin renklerinin kırılmasından başka bir şey olmadığı farklılaşan insanlık dünyasının karşısındadır. Bu yüzden naif feodalizmin olduğu ülkelerde, insanlığın kelimenin gerçek

anlamıyla bölmelere ayrıldığı ve büyük azizin, aziz *humanus*'un uyumlu bir şekilde birbirine eklemlenmiş soylu azalarının kırıldığı, parçalara ayrıldığı, şiddet yoluyla birbirinden koparıldığı kast sisteminin olduğu ülkelerde *hayvana tapınmayı*, orijinal biçimiyle hayvan dinini buluruz, zira insan her zaman kendi gerçek özü olan şeyi en yüksek öz olarak düşünür. Hayvanların gerçek hayatından türeyen yegâne eşitlik, bir hayvanın kendi özel türünden öteki hayvanlar karşısındaki eşitliğidir, özgün türün bizzat kendisiyle olan eşitliğidir, ancak genel eşitlik değildir. Hayvan türünün kendisi yalnızca farklı özgün mülkiyetleri birbirinin karşısına koyan muhtelif hayvan türlerinin düşmanca davranışı üzerinden görülür. Doğa, birleşmenin seçim yerini, en dar birleşme potasını, farklı hayvan türlerini devam ettiren ilişkilerin organını *av hayvanının karnında* yönetir. Aynı şekilde, feodalizmde bir ırk, ırklar merdiveninden aşağı inerken bir diğerini yiyip bitirir, ta ki bir ahtapot gibi, yeri kendine çeken biri, kendisi toprak tozunu yiyip bitirirken üstün ırklar lehine toprağın meyvelerini toplamak için çok sayıda kola sahip oluncaya kadar. Zira her ne kadar doğadaki hayvan hakimiyetinde işçi arılar yaban arılarını öldürse de, zihindeki hayvan hakimiyetinde işçi arıları öldüren yaban arılarıdır ve çalışmada olan da tam da budur. Her ne kadar ayrıcalıklılar görenek haklarını *yasal hukuk* olarak adlandırırsa da, hukukun beşeri içeriği yerine hayvani biçimini talep etmektedir ve bu biçim, şimdi, saf hayvani bir maskeyle gerçekliğini yitirmiştir [*entwirklicht*].

En yüksek görenek hukukları, *içerikleri* itibariyle, genel yasa biçiminden kaçınırlar. Yasa biçimi alamazlar çünkü bunlar yasanın yokluğundan kaynaklanan formasyonlardır [*formationen der Gesetzlosigkeit*]. Bu görenek hukukları, *içerikleri* itibariyle yasa biçimine, evrenselliğe ve zorunluluğa karşı çıkararak, tam da, yasaya karşı değerlendirilmesi gereken değil, yürürlükten kaldırılması ve hatta yeri geldiğinde yasa karşıtı olarak cezalandırılması gereken *görenek hukuksuzlukları* olduklarını kanıtlarlar. Nitekim kişinin, davranış tarzının kendi göreneği olduğu gerekçesiyle hukuk dışı davranmaya son vermesi, haydutun oğlunun haydutun aile mizacı nedeniyle affedilmemesinden farklı değildir. Bir adam kasten hukuka aykırı davrandığı zaman onun kastı cezalandırılsın; bunu görenek itibariyle yapıyorsa da göreneği, kötü görenek olarak cezalandırılsın. Evrensel yasalar döneminde makul görenek hukuku, *yasal hukukun göreneğinden* başka bir şey değildir, çünkü hukuk yasa halini alırken görenek olmaktan çıkmamıştır, *görenekten ibaret* olmaktan çıkmıştır. Hukuk adamı için hukuk onun kendi göreneği haline gelir; hukuk adamı olmayana hukuk, onun göreneği olmamasına rağmen kendini dayatır. Hukuk artık makul bir göreneğin rastlantısına dayanmaz, bilakis makul hale gelen görenek olur, zira hukuk yasal hale gelmiş, görenek de devlet hukuku haline gelmiştir.

Yasal hukukun yanındaki *özgün bir alan* olarak görenek hukuku bu yüzden yalnızca, hukukun yasanın yanında ve dışında olduğu yerde, göreneğin yasal hukukun ön davranışı olduğu yerde makuldür. Sonuç olarak ayrıcalıklı toplumsal tabakaların görenek hukuklarından kesinlikle bahsedilemez. Bunlar yasada yalnızca makul hukuklarının tanınmasını değil, aynı zamanda çoğu kez makul olmayan iddialarının tanınmasını da bulmuşlardır. Onlar yasaya el atma hakkına sahip değildirler, çünkü yasa onların hukukunun bütün olası sonuçlarına el atmıştır. İşte bu yüzden bu görenek hukukları ancak, yasa tarafından aklın sınırları içinde ele alınan aynı içerik görenekte makul sınırlarla ters düşen heves ve iddiaların kendini ifade edebileceği özgür bir alan bulsun diye, (ek harcamalara bağlı olan) keyif menüleri alanları olarak talep edilir.

Fakat bu en yüksek görenek hukukları makul hukuk kavramına aykırıysa da, yoksulluğun görenek hukukları, pozitif hukukun göreneğine aykırıdır. Bunların içeriği yasal biçime değil, daha ziyade uygun bir biçimin yokluğuna karşı çıkar. Onun karşısında yasa biçimi yoktur, zira henüz biçim aşamasına bile gelmemiştir. Aydın yasalarının, en bol kaynak olarak farklı Germen hukuklarının görülebileceği *yoksulluğun görenek hukuklarını* ele alırken ve ele almak zorunda kalırken gösterdiği *yanlılığı* kavramak için çok da düşünmeye gerek yoktur.

Özel hukuk konusunda, en liberal yasalar hâlihazırda yürürlükte olan hukukların formüle edilmesi ve onların bir genellik seviyesine çıkarılmasıyla sınırlı olmuştur. Yürürlükte olan bir hukuk bulamadıkları zaman buna uyum

sağlamamışlardır. Özgün görenekleri ilga etmiş, ancak bunu yaparken, eğer toplumsal tabakaların hukuksuzluğu kendisini keyfi iddialar biçiminde gösteriyorsa hiçbir toplumsal tabakaya ait olmayanların hukukunun koşullu imtiyazlar biçiminde kendini gösterdiğini unutmışlardır. Onların usulleri, hukuka ilave olarak görenekleri de olanlar karşısında uygun, hukuk olmadan göreneği olanlar karşısında uygunsuz olmuştur. Nasıl ki keyfi iddiaları, makul bir hukuki içerik sundukları ölçüde yasal talebe dönüştürmek zorunda kalmışlarsa, koşullu imtiyazları da zorunlu imtiyazlara dönüştürmek zorunda kalmışlardır. Bunu bir örnekle, manastırlar örneğiyle kolayca izah edebiliriz. Manastırlar kaldırıldı, malları sekülerleştirildi ve bunun yapılması için haklı sebepler vardı. Ancak yoksulların bu manastırlarda aldığı koşullu desteğin yerini alacak hiçbir pozitif kaynak sunulmadı. Manastır malları özel mülkiyet haline getirilirken, manastırlara tazminat verilse bile orada yaşayan yoksul insanlara tazminat verilmedi. Dahası, onlara yeni bir sınır dayatıldı ve bu insanlar kadim bir haktan yoksun bırakıldı. Her ayrıcalığın hakka dönüşümünde kendini üreten şey budur. Bu suistimalle rin pozitif bir tarafı vardı, ancak taraflardan birinin hakkını bir olasılık haline getirdikleri ölçüde yine de suistimaldi; bu pozitif taraf, olasılığın zorunluluğa dönüştürülmesiyle değil, bu olasılığın soyutlanmasıyla ortadan kaldırıldı. Bu yasalar zorunlu olarak taraflıydı, zira yoksulların bütün gelenek hukukları belli tipte bir mülkiyetin belirsiz bir karaktere sahip olduğu gerçeğine dayanıyordu ki bu belirsiz karakter, son kertede, ona açıkça bir özel mülkiyet karakteri vermediği gibi ortak mülkiyet karakteri de ver-

miyordu; özel hukuk ile kamu hukukunu, bütün Ortaçağ kurumlarında karşılaştığımız türde birleştiriyordu. Yasaların bu türden formasyonların karmaşıklığını kavramak için başvurdukları merci sağduyuydu, oysa sağduyu taraflı olduğu gibi aynı zamanda temel görevi dünyayı taraflı kılmaktır ve bu büyük ve hayranlık verici bir iştir, zira sadece onun taraflılığı [*Einseitigkeit*] özgün olanı şekillendirir ve bütünü inorganik yapışkanlığından koparır. Şeylerin karakteri, sağduyunun bir ürünüdür. Her şey bir şey olmak için kendini tecrit etmeli ve tecrit edilmelidir. Sağduyu, dünyanın her içeriğini katı bir belirlemeye hapsederek ve söz yerindeyse sıvı özü taşlaştıran, dünyanın çeşitliliğini ortaya çıkarır, zira çok sayıdaki taraflılık olmadan dünya bu görünümle çoğulluğuna sahip olamaz.

Keza sağduyu, modelinin Roma hukukunda bulunduğu soyut özel hukukun mevcut kategorilerini uygulamak suretiyle, mülkiyetin melez ve belirsiz formasyonlarını ortadan kaldırmıştır. Ve yasama sağduyusu en yoksul sınıflar açısından bu belirsiz mülkiyetin yükümlülüklerini kaldırma konusunda o denli yetkili olduğunu düşünüyordu ki, kamusal ayrıcalıkları da ortadan kaldırıyordu. Fakat dar anlamda özel hukukun bakış açısından bile çifte özel hukukun olduğunu unutuyordu: mülk sahibinin özel hukuku ve mülk sahibi olmayanın özel hukuku. Bu doğrultuda, hiçbir yasanın mülkiyetin kamu hukuku ayrıcalıklarını kaldırmadığını, yalnızca onları ölçsüz karakterlerinden yoksun bırakıp onlara sivil bir karakter kazandırdığını da kavramıyordu. Fakat her ne kadar hukukun ve dolayısıyla mülkiyetin bütün Ortaçağ biçimleri melez, düa-

list, her açıdan çift yüzlü bir nitelikte olsa da ve her ne kadar sağduyu, haklı bir şekilde, bu belirleme çelişkisine karşı birlik ilkesine değer veriyor olsa da, sağduyu yine de bazı mülkiyet nesnelerinin tabiatları itibariyle hiçbir durumda önceden belirlenmiş özel mülkiyet karakteri alamayacağını ve temel özleri ve koşullu varoluşları yoluyla işgal hukukunu ilgilendirdiklerini, sonuç olarak bu nesnelerin başka mülkiyet hakları nedeniyle dışlanmış halde sivil toplumda, bu nesnelerin doğada işgal ettiği konumda yer alan sınıfın işgal hukukunu ilgilendirdiğini dikkate almaktan geri kalır.

Bütün yoksul sınıfın görenekleri olan göreneklerin, kesin bir içgüdüyle, mülkiyeti *belirsiz taraftıyla* kavramasını bildiği görülecektir; bu sınıfın doğal bir ihtiyacı karşılama zorunluluğunu içgüdüsel olarak hissettiği gibi, hukuki bir içgüdüyü tatmin etme ihtiyacını da hissettiği görülecektir. İnce dallar bizim için bir örnek teşkil etmektedir. Bunların canlı ağaçla olan organik bağları, yılan ve onun deri değişimi arasındaki bağ kadar varlıktan uzaktır. Bizzat doğa, her türlü organik yaşam tarafından terk edilmiş, kırılmış kuru dallar ve dal parçaları ile, sağlam bir şekilde kök salmış, besi suyuyla dolu, kendi biçimini ve bireysel yaşamını beslemek için hava, ışık, su ve toprağı kendi kendini özümseyen ağaçlar arasındaki karşıtlıkla bir anlamda, yoksulluk ve zenginlik arasındaki karşıtlığı göz önüne serer. Bu, yoksulluk ve zenginliğin fiziksel temsidir. Beşeri yoksulluk bu yakınlığı hisseder ve bu yakınlık hissinden kendi mülkiyet hukukunu çıkarır; öte yandan, bunu fiziksel ve organik zenginliği önceden tasarlayarak elde eden

mülk sahibine atfederse, ihtiyaç ve onun olasılığı için fiziksel yoksulluğu talep eder. Bu temel güçlerin hareketinde, müttefik bir güç, insani güçten daha insani bir güç hisseder. Ayrıcalıklıların beklenmedik keyfiligi, artık vazgeçmek istemediği özel mülkiyeti kapıp götüren unsurların olasılığına yer verir. Bu *doğanın nimetleri*, zenginlere, yola atılan sadakalar ne kadar dönerse ancak o kadar döner. Fakat yoksulluk, *faaliyetinde* kendi hakkını hâlihazırda bulur. Beşeri toplumun temel sınıfı, toplama yoluyla, doğanın temel gücünün ürünlerine ulaşır ve onları bir düzene sokar. Yabani bir şekilde ortaya çıkan, mülkiyet açısından salt bir tesadüf teşkil eden ve tam da önemsizlikleri nedeniyle gerçek mülkiyet sahibinin faaliyet konusunu teşkil etmeyen ürünler için de aynısı geçerlidir. Hasattan kalan başakları toplama, ikinci hasat ve bu türden öteki görenek hakları için de aynısı geçerlidir.

Yoksul sınıfa özgü olan bu görenekler bu şekilde, içgüdüsel bir hak hissiyle düzenlenir; kökleri pozitif ve meşrudur ve *görenek hukukunun* biçimi burada doğaya o denli yakındır ki, *yoksul sınıfın bizzat varlığı* bu zamana kadar, sivil toplumun, hâlâ bilinçli devlet örgütlemesinin bağrında uygun bir konum bulamamış olan *basit bir göreneğinden* ibarettir.

Şu andaki tartışma bize hemen, bu görenek haklarının ele alınma tarzının bir örneğini, bütün bir usule hakim olan yöntem ve ruhu, tüketen bir tarzda irdelemeye olanak veren bir örneği sunuyor.

Bir kent vekili, yaban üzümünün ve yaban mersinlerinin toplanmasını hırsızlık olarak ele alma sonucu veren

hükme itiraz ediyor. Özel olarak, arne-babalarına küçük bir kazanç sağlamak için bu meyveleri toplayan – ki bu mülk sahipleri tarafından *hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan* beri tolere edilen ve küçükler için bir *görenek hakkı* teşkil eden bir şeydir – yoksul aile çocukları için konuşuyor. Bir başka vekil, kendi bölgesinde “bu meyvelerin ticarete aktarıldığını ve arabaların arkasında Hollanda’ya gönderildiğini” söyleyerek bunu çürütüyor.

Gerçekten, *bir yerde*, yoksulların bir gelenek hakkından zenginler için bir *tekel* çıkarılabildi. Bu yüzden elimizde bir ortak malın tekelleştirilebileceğinin mutlak bir kanıtı vardır; şu durumda elbette onu tekelleştirmek gerekir. Nesenin doğası, özel mülkiyetin çıkarı bunu icat ettiği için tekeli gerektirir. Bazı açgözlü tüccar ruhların modern buluşu, kadim Germen arazi çıkarlarına birkaç atık sunduğu andan itibaren reddedilemez hale gelir.

Bilge yasa koyucu, cezalandırmak zorunda kalmamak için suçu önleyecektir; fakat onu hukuk alanına ters düşecek şekilde önlemeyecek, bilakis onu pozitif bir eylem alanına taşıyarak her türlü hukuki içgüdüğü negatif karakterinden arındıracaktır. Bir sınıfın üyelerinden yüksek bir meşru alana ait olma *imkansızlığını* kaldırmakla yetinmeyecek, onların kendi sınıfını hakların *gerçek olasılığına* yükseltecektir. Bununla birlikte, her ne kadar devlet yeterince insani, zengin ve cömert görünmese de, devletin en azından, koşulların yalnızca hafif suç⁸⁷ haline getirdiği şeyi bir cürüme dönüştürmemek gibi mutlak bir yükümlülüğü vardır. Toplum karşıtı suç olarak cezalandırması ancak en büyük adaletsizlikle olabilecek şeyi, bir toplumsal düzeri-

sizlik gibi, en büyük hoşgörölrlükle düzelteelmelidir. Aksi halde bir taraftan sosyal içgüdüye karşı mücadele ederken diğer yandan bu içgüdünlün asosyal biçimine karşı mücadele ettiğine inanır. Bir cümleyle söylemek gerekirse, halkın görenek haklarının önüne geçilirken, bu pratikler ancak basit bir polis suçu muamelesi görebilir, ancak hiçbir zaman bir cürüm gibi cezalandırılmamalıdır.

Basit polis suçu, hukukun sonsuz düzeninin ihlali olmaksızın koşulların yüzeysel düzensizlik olarak ayıpladığı bir fiil için tanımlanır. Ceza suçtan daha fazla iğrenme doğurmamalı, suçun alçaklığı kanunun alçaklığı halini almamalıdır; talihsizliğin suça, yahut suçun talihsizliğe dönüştüğü andan itibaren devletin toprağı mayınlı hale gelir. Bu bakış açısını öngörmekten epey uzak olan Meclis, yasamanın temel kurallarını dahi gözetmiyor.

Çıkarın dar, taşlaşmış, aptal ve bencil ruhu, yalnızca bir noktayı, yara aldığı noktayı görür, tıpkı kaba saba bir adamın, yoldan geçen biri ağırlı ayaklarının üstüne bastığı için bu yarattığı dünyanın en pis ve tiksindirici şeyi olarak görmesi gibi. Bu adam ağırlı ayaklarını, görmesine ve muhakeme etmesine izin veren araç haline getirir; geçen adamın kendisiyle temas halinde olduğu ânu tek nokta haline, bu adamın dünyayla temas halinde olduğu biricik nokta haline getirir. Oysa gayet güçlü bir adam, dürüst, hatta mükemmel bir adam olmaktan çıkmadan benim ağırlı ayaklarıma basabilir. İnsanları özel çıkarlarınızın gözünden yargıladığınızdan fazla ağırlı ayaklarınızla yargılamamalısınız. Özel çıkar, bir adamın bir çatışmada bir başkasıyla karşı karşıya geldiğı tek alanı, bu adamın ya-

şam alanı haline getirir. Özel çıkar yasayı, kemirgeni yok etmek isteyen *sıçan avcısı* haline getirir, zira o, doğa bilimleri uzmanı olmadığı için sıçanda kemirgenden başka bir şey görmez. Fakat devlet, orman ihlali yapan bir kişide oduna karşı ihlalde bulunan birinden, *odun düşmanından* fazlasını görmek zorundadır. Yurttaşlarından her biri, binlerce yaşamsal sinirle kendisine bağlı değil midir? Ve devlet bütün bu sinirleri bu yurttaşın kendi kendine *tek bir* siniri kesmiş olduğu gerekçesiyle kesebilir mi? Bu yüzden devlet orman ihlali gerçekleştiren herkeste aynı zamanda bir insan, damarlarının kendi kanunu taşıdığı canlı bir organ, vatanı savunması gereken bir asker, sesi mahkemede değerli olması gereken bir tanık, kamusal fonksiyonları yerine getirmesi gereken bir topluluk üyesi, varlığı kutsal olan bir aile babası ve hepsinin üstünde, bir yurttaş görmelidir. Ve devlet üyelerinden birini bu vasıflardan gelişigüzel dışlamamalıdır, zira devlet ne zaman bir yurttaştan bir suçlu çıkarsa, kendi kendisini budar. Ancak en önemlisi, ahlak [*sittlich*] kaygısı taşıyan yasa koyucu, o zamana kadar bir kusur içermeyen bir fiili suç fiilleri alanına dahil etmeyi en ciddi, en acı verici ve en tehlikeli iş olarak görecektir.

Fakat çıkar pratiktir ve dünyada hiçbir şey düşmanını yenmekten daha pratik değildir! Shylock bize “Bir şeyden nefret edip de onu yok etmek istemeyen kim vardır ki” diye öğretir.⁸⁸ Gerçek yasa koyucunun adalet dışında korkacağı bir şey yoktur, ama yasa koyan çıkar, hukukun sonuçlarının korkusundan, kanunların karşısında yer aldığı hergelelerin korkusundan başka bir şey bilmez. Yırtıcılık

korkaklığın dikte ettiği kanunları karakterize eder, çünkü korkaklık yalnızca yırtıcılıkla güç bulabilir. Fakat özel çıkar her zaman korkaktır çünkü onun kalbi, ruhu, daimi olarak sökülebilir ve zarar verilebilir olan harici bir nesnedir; ve kim kalbini ve ruhunu kaybetme tehlikesi karşısında karşısında titremez ki? Yabancı bir maddi varlık olarak insan-dışı onun en yüksek varlığıyken, bencil yasa koyucu nasıl insan olabilir? *Le National*, Guizot'dan bahsederken, "korktuğu zaman korkunçtur" diyor. Bu özlü sözü, bencilliğin, yani korkaklığın bütün yasalarının üstüne yazabiliriz.

[...]

Rheinische Zeitung, Sayı 303

30 Ekim 1842 (ek)

Bu şekilde *kentler* ve *kırlar* ve *prensler* konuştu. Orman ihlali gerçekleştiren birinin hakları ile orman sahibinin iddiaları arasındaki açığı ortadan kaldırmak yerine, bu açığı epey büyük buluyoruz. Orman sahibinin ve orman ihlali gerçekleştirenin korunması için değil, büyük ve küçük orman sahibinin korunması için ortak bir önlem arıyoruz. Bir yerde en titiz eşitlik yasa olacaktır, başka bir yerde eşitsizlik aksiyomdur. Neden küçük orman sahibi büyükle aynı korumayı ister? Çünkü her ikisi de orman sahibidir. Ancak orman sahibi ile orman ihlali gerçekleştirenin her ikisi de yurttaş değil midir? Eğer küçük ve büyük orman

sahibi aynı devlet koruması hakkına sahipse, küçük ve büyük yurttaş buna daha da fazla sahip değil midir?

Prensler vekili her ne kadar Fransa'ya gönderme yapsa da – çıkar her türlü siyasal antipatiyi görmezden gelir – Fransa'da muhafızın değerden değil olgudan haber verdiğini unutuveriyor. Aynı şekilde, kentlerin sayın hatibi mevcut durumun kır bekçisinin yetkisinin dışında olduğunu, zira söz konusu olanın yalnızca odunun aşırılması-nın meydana çıkarılması değil, aynı zamanda odunun değerinin vergilendirilmesi olduğunu unutuyor.

Duyduğumuz bu akıl yürütmenin temeli kendini neyle sınırlıyor? Küçük orman sahibi, görevden alnamaz bir bekçi tutma *araçlarına* sahip olmayacaktır. Bu akıl yürütmenin ucu nereye varıyor? Küçük orman sahibinin buna eğilimi olmadığına. Bundan ne sonuç çıkarılıyor? Başından savabileceği vergiler belirlemeye yetenekli bir bekçi tutmaya eğilimli olduğu. Onun araçlara sahip olmaması onun için bir ayrıcalık niteliği alıyor.

Küçük orman sahibi, bir bağımsız *hâkimler kurulunun* gereksinimlerini karşılamamanın araçlarına da sahip değildir. Şu halde devlet ve sanık bağımsız hâkimler kurulundan vazgeçsin ve bıraksınlar da adaleti küçük mülk sahibinin uşağı, yahut uşağı yoksa hizmetçisi, hizmetçisi de yoksa kendisi ifa etsin. Bir devlet organı yargı erki üzerinde ne kadar hak sahibiyse, sanık da yürütme erki üzerinde aynı hakka sahip değil midir? O zaman neden mahkeme küçük orman sahiplerinin ihtiyaçlarına göre organize edilmiyor?

Özel olarak orman sahibinin kaynaklarının yetersizliği, devlet ve sanık arasındaki mevcut ilişkiyi değiştirebilir

mi? Devlet sanığa karşı bir hakka sahiptir çünkü bu bireyin karşısına devlet olarak çıkar. Bunu hemen arkasından onun için suçlu karşısında devlet olarak ve devlet tarzıyla hareket etme zorunluluğu izler. Devlet aklına, evrenselliğine ve haysiyetine, yanı sıra da suçlanan yurttaşın hakkına, yaşamına ve mülkiyetine uygun bir tarzda davranma araçlarına sahip olduğu gibi, aynı zamanda bu araçlara sahip olmak ve onları kullanmak, devletin koşulsuz vazifesini meydana getirir. Kimse, ormanı devlet olmayan, ruhu da devlet ruhu olmayan orman sahibinden böyle bir şey istemez. Buradan hangi sonucu çıkarmak gerekir? Özel mülkiyet, devletin bakış açısına yükselme araçlarına sahip olmadığı için, devlet, özel mülkiyetin akla ve hukuka aykırı araçlarına inme yükümlülüğüne sahiptir.

Vasat ruhu hiçbir zaman devlet düşüncesinden geçmemiş veya onun tarafından aydınlatılmamış olan özel mülkiyetin bu iddiasının, devlet için ciddi ve derin bir ders olduğu ortaya çıkar. Devlet, sadece bir noktadan bile olsa kendi tarzına göre değil, özel mülkiyetinkine göre davranmaya tenezzül ederse, hemen arkasından araçlarının özel mülkiyetin sınırlarındaki biçimini benimsemesi gerekir. Özel çıkar, bu sonucu bizzat devletin eylemini en sınırlı ve en değersiz biçimde sınırlamaya ve bu şekilde düzenlemeye itecek kadar kurnazdır: devletin topyekün alçalmasına ilave olarak, akla ve hukuka en aykırı araçların sanığa karşı devreye sokulacağı ortaya çıkar; nitekim, sınırlandırılmış özel mülkiyetin çıkarına gösterilen azami ilgi, kaçınılmaz olarak sanığın çıkarları karşısında sınırsız bir ilgi yokluğuna dönüşür. Her ne kadar burada özel çı-

karın devleti özel çıkarın araçları seviyesine indirdiği açık hale gelse de, nasıl olur da bunun arkasından özel çıkarların bir temsili, yani sosyal tabakalar, devleti özel çıkarların fikirleri seviyesine düşürmek istemez ve bunu yapmak zorunda kalmaz? Her modern devlet, konseptine ne kadar az uygun olursa olsun, böyle bir yasama iktidarının ilk pratik denemesinden itibaren haykırmak zorunda kalacaktır: Senin yolların benim yollarım değil, senin fikirlerin de benim fikirlerim değildir!

[...]

Rheinische Zeitung, Sayı 305

1 Kasım 1842 (ek)

[...]

Özel çıkar kendini dünyanın son kertedeki amacı olarak görür. Eğer hukuk bu amacı gerçekleştirmeyi başaramıyorsa, bu amaca aykırı bir hukuk demektir. *Özel çıkara zararlı bir hukuk bu yüzden zararlı sonuçları olan bir hukuktur.*

Peki iyi gerekçeler zararlı sonuçlardan daha iyi midir?

Çıkar düşünmez, hesaplar. Gerekçeler onun rakamlarıdır. Gerekçe, hukukun temellerini ortadan kaldırmak için bir dürtüdür ve özel çıkarın bu çoklu dürtüler doğrultusunda ilerlemeyeceğinden kim şüphe edebilir? [*Das Motiv ist ein Beweggrund, die Rechtsgründe aufzuheben und wer zweifelt, daß das Privatinteresse hierzu viele Beweggründe ha-*

ben wird?] Gerekçenin değeri, objektif olguyu çıkarmasını ve hem kendisini hem de başkasını, üzerine düşünülmesi gerekenin haklı dava olmadığı, iyi bir fikrin haksız bir davada yeterli olduğu şeklindeki yanılсамayla oyalamasını sağlayan elverişli esneklikte yatar.

Sunumumuzun ipini önce, Bay Belediye Başkanı'na önerilen güzel eylemlere sarkıtarak yeniden ele alalım.

"Komisyon, 34. maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmiş bir versiyonunu önermiştir: eğer sanık, zabıt tutan bekçinin mahkemeye çıkarılmasını talep ederse, öncelikle orman mahkemesine gerekli ücretlerin bedelini yatırmalıdır."

Devlet ve mahkeme, sanığın çıkarına karşılıksız hiçbir şey yapmamalıdır. Her şeyden önce ödeme almalıdırlar ve bu kuşkusuz, zabıt tutan bekçiyle sanığın karşı karşıya gelmesini kolaylıkla engeller.

Güzel bir eylem! Güzel bir eylemden başka bir şey değil! Güzel bir eylem yanlısı bir krallık. Fakat bu güzel eylemi Bay Orman Sahibi için gerçekleştirmesi gereken Bay Belediye Başkanı'dır. Belediye Başkanı güzel eylemlerin temsilcisi, onların kişileşmiş ifadesidir ve güzel eylemler serisi, ona dayatılan acı verici fedakarlıklar yüküyle bitip tüketilmiştir.

Eğer Bay Belediye Başkanı'nın devletin iyiliği ve suçlunun ahlaki [*sittlich*] iyiliği için vazifesinden fazlasını yapması gerekiyorsa, bay orman sahiplerinin tam da bu iyilik için, *çıkarlarının* gerektirdiğinden *daha azını* talep etmesi gerekmez mi?

Tartışmaların buraya kadar aktardığımız tarafın bu soruya yanıt verdiği düşünülebilir, ama bu yanlış olacaktır. Buradan sonra *cezai hükümlere* geliyoruz.

“Bir toprak soyluluğu vekili, orman sahibinin zararının karşılanması, basit değer tazmininin ötesinde, çoğu zaman tahsil edilemez olan para cezalarına temas etse bile yeterli olmayacağını düşünüyor.”

Bir kent vekili şunları belirtiyor: “Bu 15. maddenin hükümleri en kaygı verici sonuçları getirebilir. Bu şekilde orman sahibinin zararı *üç defa* karşılanacaktır; değer yoluyla, değer dört, altı, yahut sekiz katı olan para cezası yoluyla ve meblağı çoğu zaman tamamen keyfi bir şekilde, hatta bundan fazlasıyla tespit edilecek olan özel bir zarar tazminiyle. Bu, gerçekliğin değil, bir kurgunun sonucu olacaktır. Her durumda, söz konusu özel tazminin orman mahkemesi önünde hemen talep edilmesi ve yargılama esnasında sunulması gerektiğine hükmetmek gerekir gibi görünecektir. Hasarın kanıtının ayrı olarak üretilmesi gerektiği ve yalnızca tutanağa dayanamayacağı, davanın tabiatı gereği olacaktır.” Bay Raportör ve bir diğer Meclis üyesi, burada söz konusu olan artı-değerin kendilerinin bahsettiği farklı örneklerde nasıl elde edilebileceğini ortaya koydular. Paragraf kabul edildi.

Suç, orman sahibinin şansı varsa kazanan biletleri daha da fazla çekebileceği bir piyango haline geliyor. Bir artı-değer olabilir, ama hâlihazırda basit değeri elde eden orman sahibinin dört, altı ya da sekiz katına çıkmış bir para cezası sayesinde kazanç elde etmesi de mümkündür. Basit değere ilave olarak özel bir tazminat elde etse de, dört, altı

ya da sekiz kat artmış bir para cezası her durumda net kazançtır. Bir toprak soyluluğu üyesi getirilen para cezalarının pek çok zaman tahsil edilemez türden olduğu için yeterli garantiler sunmadığına inanıyorsa da, bunlar ilave olarak değer ve tazminatın tahsil edilmesi gerekeceği için daha fazla tahsil edilebilir olmayacaktır. Bununla birlikte, bu tahsil edilemez borç karakterine mızrağın saplanması konusunda nasıl anlaşılacağını göreceğiz.

Orman sahibi, odunu için, suçun bir gelire dönüştüğü bu durumdan daha iyi bir teminat elde edebilir mi? O, ustalıklı, kendisine yöneltilen saldırıyı şüphe götürmez bir ganimet fırsatına çeviriyor, çünkü odunun artı-değeri, yani bu iktisadi yoğunlaşma bile hırsızlık sayesinde bir cevhere dönüşüyor. Orman sahibine garanti edilmesi gereken şey yalnızca odunu değil aynı zamanda onun odun ticaretidir, öte yandan yöneticisi olan devlete sunduğu basit bağlılık, bunun ödenmemesinden müteşekkildir. Suç müeyyidesini hukukun hukuka karşı işlenmiş saldırılar üzerindeki zaferi olmaktan çıkarıp bireysel çıkarın bireysel çıkara karşı işlenmiş saldırılar üzerindeki zaferine dönüştürmek dahice bir fikirdir!

Ancak biz okuyucularımızın dikkatini özellikle 14. madde hükmüne çekmek istiyoruz ki, bu hüküm karşısında *leges barbarorum*'u barbarlar kanunu olarak görme alışkanlığından kurtulmamız gerekir. Nitekim var olan haliyle, hukukun tesisi olan ve değer tazmininden ve zarar karşılamadan ayrılması gereken *ceza*, özel bileşimli bir kamu cezasına dönüşmektedir; para cezaları devletin kasa-sına değil, orman sahiplerinin özel kasasına girmektedir.

Bir kent vekili elbette “bunun devletin haysiyetine ve cezai adaletin iyi yönetimi ilkelerine aykırı olacağını” düşünüyor, ancak bir toprak soyluluğu vekili, orman sahibinin çıkarını, yani hukuk ve hakkaniyetin özel bir hissiyatını korumak için meclisin hukuk ve hakkaniyet hissiyatına sesleniyor.

Barbar halklar, tespit edilmiş bir suçun kurbanına, tespit edilmiş bir bileşimin (kan parası [*Sühnegeld*]) ödenmesini ister. Kamu cezası kavramı yalnızca, bir suçta bireye saldırıdan başka bir şey görmeyen bu fikir karşısında kendini gösterir, ancak halen birey için özel ve kamusal cezayı talep etme inceliğini gösterecek insanları ve teoriyi icat etmek gerekir.

Taşra eyaletleri, topyekün bir yanılmanın etkisi altında gibi görünüyor. Yasa koyan orman sahibi, yasa koyucu olarak ve orman sahibi olarak bir an insanların kafasını karıştırmış. Kâh orman sahibi olarak odunu ödetmiş, kâh yasa koyucu olarak hırsızın suç niyetini ödetmiş, ve eğer orman sahibine iki adımda ödeme yapılmışsa bu tamamen bir tesadüf sonucu. Bu yüzden artık karşımızda yalın anlamda senyörler hukuku yok. Kamu hukuku çağından arttırılmış, iki misline çıkmış miras hukuku çağına geçtik. Miras malların sahipleri, kendi gereksinimlerini çürüten zamanın ilerlemesini, barbar dünya anlayışındaki özel cezayı gasp etmek için kullanıyorlar.

Değerin karşılanması ve ilave olarak da özel bir tazminat ödenmesi, odun hırsızı ile orman sahibi arasındaki bütün ilişkiyi yok etmiştir, zira oduna yönelik ihlal tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Her ikisi de – hırsız ve mülk sahibi

– başlangıçtaki durumlarının bütünlüğünü yeniden elde etmişlerdir. Odun hırsızlığına gelince, orman sahibi yalnızca, ihlal konusu olanın hak değil odun olduğu ölçüde etkilenmiştir. Ulaşan şey yalnızca suçlunun hissedilebilir tarafıdır: fiilin suç doğası maddi oduna karşı gerçekleşen saldırıda değil, odunun kamusal damarına karşı, var olan haliyle mülkiyet hukukuna karşı gerçekleşen saldırıda yatar, yani hukuka aykırı bir niyetin gerçekleştirilmesinde yatar. Orman sahibi, hırsızın yasal niyeti üzerinde özel sıfatlara sahip midir? Peki suç niyetine uygulanan ceza değilse suçun tekrarı durumunda cezanın arttırılması ne anlama gelir? Yahut orman sahibi özel sıfatını olmadığı yerde özel taleplere sahip olabilir mi? Orman sahibi, odun hırsızlığından önce devlet miydi? Hayır, ama odun hırsızlığından sonra devlet haline gelir. Bu yüzden odun, öyle bir özgün mülkiyet karakteri taşır ki, çalındığı andan itibaren sahibine, eskiden sahip olmadığı devlet vasıfları kazandırır. Bununla birlikte orman sahibi, kendisine verilmiş olan şeyden başkasını geri alamaz. Eğer devlet vasfı ona geri kazandırılıyorsa, özel hukukun ötesinde hırsız üzerinde kamu hukuku elde ettiği zaman kazandırılır, yani devletin ondan çalınması gerekir, yani devletin onun özel mülkiyeti haline gelmiş olması gerekir. Sonuç olarak odun hırsız, yeni Aziz Kristof, çalınmış kütüklerin arasında, sırtında bizzat devleti de taşıyor demektir.

Kamu cezası, devlet hikmeti yoluyla suç için bir tazmin getirir, dolayısıyla bu devletin bir hakkıdır, fakat devletin, bir birey vicdanını nasıl başkalarına terk edemezse, aynı şekilde bireylere bırakamayacağı bir hakkıdır. Devletin suçlu karşısındaki her hakkı aynı zamanda suçlunun ka-

musal hakkıdır. Suçlunun devletle olan ilişkisi, aracı unsurların sokulmasıyla özel alanla ilişki haline dönüştürülemez. Devlete haklarından feragat etme ve intihar etme izni verilmek istense bile, yine de onun vazifelerinden bu şekilde feragat etmesi yalnızca bir ihmal değil, aynı zamanda bir suç teşkil edecektir.

Bu yüzden orman sahibi, bu ceza üzerinde kendinde ve kendi için anlaşılır bir hakka ne kadar sahipse, devletten bir özel hakkı ancak o kadar elde edebilir. Fakat üçüncü bir kişinin suçlu fiilinden bunu yapacak hukuki sıfatlara sahip olmadan bir otonom gelir kaynağı çıkarırsam bu şekilde onun suç ortağı olmaz mıyım? Yahut ceza ona, suçun faydası bana gidince daha az mı suç ortağı olurum? Devletin kamu fonlarının aşırılması devlete karşı işlenen bir suçtur, peki para cezaları devletin kamu parası değil midir?

Odun hırsızı orman sahibinin odununu soymuştur, ama orman sahibi de odun hırsızını *bizzat devleti* soymak için kullanmıştır. Bu tamı tamına böyledir; tıpkı para cezasını talep etmekle yetinmeyip gayet keskin bir şekilde sanığı da talep eden 19. maddenin gösterdiği gibi. 19. maddeye göre bir orman ihlali gerçekleştiren kişi orman sahibinin ellerine teslim edilir ve onun için bir *orman çalışması* yerine getirmesi gerekir; bu çalışma ise, bir kent vekiline göre “önemli mahzurları giderebilir. Burada yalnızca karşı cinsten kişilerle ilgili bu prosedürün temsil ettiği tehlikeye dikkat çekmek gerekir.”

Bir arazi soyluluğu vekili şu tarihi sözleri sarfetmiştir: “Bir yasa önergesinin tartışılması esnasında onu müzakere etmek ve önce ilkelerini ortaya koymak, fakat bu yapıldığı

için her maddenin tartışılması esnasında oraya dönemek hem elverişli hem de gerekli olacaktır.” Bunun üzerine madde, itirazsız olarak kabul edildi.

Kötü ilkelerden yola çıkacak kadar usta olalım, kötü sonuçlara varma konusunda yüzde yüz etkili bir hukuki nitelik elde edersiniz. Kuşkusuz sonuçlarının anormalliğinin, ilkenin geçersizliğini açığa çıkardığını düşünebilirsiniz, ancak dünya deneyiminiz varsa, kötücül olanın hâlihazırda dayatılmış başarıyı sonuna kadar tükettiğini anlayacaksınızdır. Bununla birlikte bizi şaşırtan şey, orman sahibinin de ocağını orman hırsızlarıyla besleyememesidir. Bu meselenin hukuku değil, Meclis’in uzaklaşmaktan hoşlandığı ilkeleri ilgilendirdiği ölçüde bu sonuç, yolunda en küçük bir kum tanesiyle bile karşılaşmayacaktır.

Birdenbire tesis edilen dogmayla doğrudan çelişki tesis edecek şekilde, geriye doğru küçük bir bakış bize, her bir madde için ilkelerin yeniden tartışılmasının ne derece faydalı olacağını öğretmekte ve görünürde birbiriyle ilgisiz olan ve birbirine kafi bir mesafede tutulan maddelerin oynanması yoluyla, hükümlerin birbiri ardınca *belli etmeden geçirildiğini* ve ilk hüküm geçirildikten sonra takip eden maddelere el altından, kendisi olmadan ilkinin kabul edilebilir olmayacağı gereklilik görüntüsü getirildiğini göstermektedir.

[...]

Meclis, görevini mükemmel bir şekilde yerine getirdi. Temayülüne uygun bir şekilde, belirli bir özel çıkarı temsil etti ve onu nihai amacı gibi ele aldı. Bu şekilde hukuku ayaklar altında çiğnemesi onun vazifesinin basit bir sonucudur, zira çıkar, tabiatı itibariyle kör, sınırları olmayan, taraflı, bir kelimeyle kanun dışı bir içgüdüdür; kanun dışı olan bir şey kanun çıkarabilir mi? Özel çıkar, yasa koyucu tahtına oturtuldu, ancak nasıl ki dev boyutlu bir ses borusunun verildiği bir dilsiz yine de söz söyleyebilir hale gelmezse, o da bu haliyle yasa koymaktan acizdir.

Bu sıkıcı ve yavan tartışmaları yalnızca bıkkınlıkla izledik, fakat bir örnek yardımıyla, bir sosyal tabakalar meclisinden, özel çıkarlar meclisinden, bir gün ciddiyetle yasa çıkarması istendiğinde ne beklenebileceğini göstermenin vazifemiz olduğunu düşünüyorduk.

Bir kez daha tekrar ediyoruz: eyaletlerimiz eyalet misyonlarından aklandılar, fakat yine de onları temize çıkarmayı istemenin uzağındayız. Onların arasında Renli eyalette galip gelmeliydi, insan da orman sahibine galip gelmeliydi. Onlar yasal olarak yalnızca özel çıkarları değil, aynı zamanda taşrarun çıkarları temsil etmekle yükümlüydü ve bu iki vazife birbiriyle ne kadar çelişkili olursa olsun bir

çatışma durumunda hiçbir zaman, özel çıkarın temsilini taşranın temsiline feda etmekten çekinmemek gerekirdi. Renlilerin en anlamlı taşralılığını meydana getiren şey hukuk ve kanun hissiyatıdır, ancak hiç kuşku yok ki özel çıkar, taşradan başka vatan, yerel zihniyetten başka genel zihniyet bilmiyordu. Özel çıkarların temsilinde ideal bir romantizm, dipsiz bir ruh derinliği ve ahlakın [*Sittlichkeit*] bireysel ve özgün tezahürleri halindeki en verimli kaynağını bulmaktan hoşlanan bu kurgu yazarlarının iddia ettiğiyle doğrudan çelişecek şekilde, böyle bir temsiliyet, her türlü doğal ve ruhsal farklılığı ortadan kaldırmakta ve bunun için onların yerine, tahta, belirlenmiş bir tarzda ve kendisine kölece tabi kılınmış bir bilinçle, ahlaksız, zeka yoksunu ve ruhsuz bir soyutlamayı geçirmektedir.

Sibirya'da olduğu gibi Fransa'da da odun odundur; Kaçatka'da olduğu gibi Ren Bölgesi'nde de orman sahibi orman sahibidir. Eğer, sonuç olarak, var olan halleriyle odun ve odun sahibi kanunları yaparsa, bu kanunların doğdukları coğrafi yer ve yazıldıkları dil dışında farkları olmayacaktır. Bu *yoldan çıkmış materyalizm*, halkların ve insanlığın aziz ruhuna karşı işlenmiş bu günah, *Preussische Staatszeitung*'un yasa koyucuya vaaz ettiği bu doktrinin yakın sonucudur: odun hakkında yasa çıkarırken odundan ve ormandan başka bir şey düşünmeyin ve farklı maddi görevleri *siyasi olarak*, yani devlet hikmetinin ve devlet ahlakının bütününe dikkate almaksızın *çözümlemeyin*.

Küba vahşileri, İspanyolların putu için altın taşırdı. Ona bir bayram adadılar, etrafında şarkı söylediler, akabinde

de onu denize attılar. Küba vahşileri Ren bölgesi eyaletlerinin oturumuna tanık olsaydı, Renlilerin putu için altın taşımaz mıydı? Fakat bir sonraki oturum onlara putataparlığın hangi bakımdan hayvana tapmayla bağlantılı olduğunu gösterir, Küba vahşileri de *insanları* kurtarmak için tavşanları denize atardı.⁸⁹

SON NOTLAR

- 1 *Rheinische Zeitung*, 15 Ocak 1842.
- 2 *Rheinische Zeitung*, 18 Ocak 1842.
- 3 K. Marx, *Contribution à la Critique de l'économie politique* [1859], Paris, Éditions sociales, 1977 [Türkçesi: Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, çev. Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1970].
- 4 1842 tarihli makaleler hakkındaki bu sunum, eşsiz bir dosya meydana getiren şu kitaptan esinlenmiştir: Pierre Lascoumes ve Harwig Zander, *Marx: du « vol de bois » à la critique du droit*, Paris, PUF, 1984. 1843-1844 yıllarının felsefi dönemeci için özellikle bkz. Stathis Kouvelakis, *Philosophie et Révolution*, Paris, PUF, 2004, ve Daniel Bensaid, *Sur la Question juive* hakkında eleştirel yorum sunumu, Paris, La Fabrique éditions, 2006.
- 5 Hans Stein, "Karl Marx und der rheinische Paurperismus der Vormärz", *Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsverein*, 1932 içinde.
- 6 Lascoumes ve Zander, a.g.e., s. 104.
- 7 E.P. Thompson, «Mode de domination et révolution en Angleterre», *Actes de la Recherche en sciences sociales*, sayı 2-3, 1971.
- 8 Lascoumes ve Zander, a.g.e., s. 108.
- 9 Karl Marx, *Sur la Question juive*, Paris, La Fabrique éditions, 2006 [Türkçesi: Karl Marx, *Yahudi Sorunu*, Ankara: Sol Yayınları, 1997].
- 10 Lascoumes ve Zander, a.g.e., s. 242.
- 11 Zenati, *Essai critique sur la nature juridique de la propriété*, Lyon, teksirli, aktaran: Lascoumes ve Zander.
- 12 Ernst Bloch, *Droit naturel et dignité humaine*, Paris, Payot, 1976.

- 13 Karl Polanyi, *La Grande Transformation*, Paris, Gallimard, 1972, s. 115. [Eserin Türkçesi için bkz. Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (çev. Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.]
- 14 A.g.e., s. 120.
- 15 Christine Fauré, *La Déclaration des droits de l'homme de 1789*, Paris, Payot, 1988, s. 110.
- 16 Nisan 1793 tarihli İnsan Hakları Beyannamesi Taslağı, Robespierre, *Pour le bonheur et pour la liberté*, Paris, La Fabrique éditions, 2000 içinde, s. 231. Bu taslağın 12. maddesi şu hükmü getirir: "Toplum, gerek iş temin etmek, gerekse çalışamaz durumda olanlara varlığını sürdürme araçlarını sunarak, bütün üyelerinin hayatının idamesini sağlamakla yükümlüdür."
- 17 Daniel Guérin, *La Lutte des classes sous la 1ère République*, Paris, Gallimard, 1968.
- 18 Florence Gauthier, «De Mably à Robespierre », *La Guerre du blé au XVIIIe siècle*, Paris Éditions de la Passion, 1988 içinde. Aynı derlemede, E.P. Thompson'ın "18. yüzyıl İngiltere'sinde yığınların manevi ekonomisi" başlıklı önemli makalesi de bulunur.
- 19 A.g.e., s. 19.
- 20 Tocqueville, *Souvenirs*, 1978, Paris, Folio Gallimard, s. 48.
- 21 K. Marx, 25 Ekim 1842. Aynı makalenin daha sonraki kısımlarında şunları yazar: "Yoksul sınıfa özgü bu görenekler bu şekilde, içgüdüsel bir hukuk anlayışıyla yönetilir; kökleri pozitif ve meşrudur ve burada görenek hukukunun biçimi doğaya o kadar yakındır ki, yoksul sınıfın varlığının kendisi, bu zamana kadar, devletin bilinçli örgütlenmesinde henüz uygun bir konum bulamamış olan sivil toplumun basit bir göreneğinden başka bir şey değildir."
- 22 Düzleştiriciler (*Levellers*): Bu kelime, 1607 yılındaki tarım isyanları esnasında ortaya çıkmıştır. Daha sonra ise 1647-1653 İngiliz Devrimi'nin eşitlikçi radikal kanadını tanımlayan bir kelime olmuştur. Düzleştiriciler temel desteği zanaatkârlardan, dükkancılardan, sıra-

dan askerlerden, bağımsız işçilerden alıyordu. 19. yüzyılda bu kelime, “komünistleri, kızıkları, paylaşımçıları” hakir görmek için kullanılmıştır.

23 Bkz. Mac Pherson, *La Théorie politique de l'individualisme possessif*, Paris, Folio Essais, 2004, s. 234.

24 Düzleştiriciler hakkında bkz. Olivier Lutaud, *Les Niveleurs, Cromwell et la République*, Paris, Archives Julliard, 1967; Christopher Hill, *La Révolution anglaise 1640*, Paris, éditions de la Passion, 1993.

25 Bkz. Hobbes, *Léviathan*, Paris, Folio Gallimard, 2000, s. 297, 383, 482.

26 Hegel, *Principes de la philosophie du droit*, § 127 ve § 128. Fransız hukukunda bu darlık hukukunun bir yankısı, “ihtiyaç hukuku” adı altında görülür.

27 Hegel, *Principes de la philosophie du droit*, § 100. Bu paragraf açıkça, daha önceki bir pasaja (§ 75) gönderme yapmaktadır: “Devletin doğası, ister herkesin herkesle, isterse herkesin hükümdar ya da hükümetle sözleşmesi olsun, sözleşme ilişkilerinden müteşekkil değildir. Bu ilişkilerin ve özel mülkiyet ilişkilerinin siyasi ilişkilere karışması, kamu hukukundaki ve gerçeklikteki en ağır kafa karışıklıklarını üretmiştir; nasıl daha önce kamusal ayrıcalıklar ve devletin fonksiyonları hükümdarın ve devletin hukuku hilafına olacak şekilde bazı bireylerin dolaysız mülkiyeti olarak görülmüşse, modern dönemde de hükümdarın ve devletin hakları, konusu olacakları sözleşmeler üzerine kurulmuş ve onlar, devletin içinde birleşenlerin özgür yargıçlığından doğan basit bir ortak irade gibi görülmüştür. Bu iki bakış açısı ne kadar farklı olursa olsun, özel mülkiyetin karakter özelliklerini doğası farklı ve daha yüksek bir alana taşımada ortaklaşmışlardır.”

28 1866 yılında, Proudhon’un ölümünden sonra, *Mülkiyet Teorisi* adlı yeni bir denemesi yayınlandı. Proudhon burada, Slav, German ve Arap toplumlarının incelenmesinden hareketle, ortak hukuk ve özel mülkiyet arasında uzlaşmaz bir karşıtlık geliştirmişti.

- 29 Rousseau, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*, Paris, Garnier-Flammarion, 1971, s. 220
- 30 A.g.e., s. 225.
- 31 Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété?*, Paris, Garnier Flammarion, 1966, s. 120 ve 265.
- 32 Locke, *Traité du gouvernement civil*, Paris, Garnier Flammarion, 1984, s. 195-196.
- 33 Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété?*, s. 129.
- 34 A.g.e., s. 216.
- 35 A.g.e., s. 148.
- 36 A.g.e., s. 141.
- 37 A.g.e., s. 149. "Mülkiyetsiz sahiplik" in "sosyal düzeni korumak" için yeterli olacağı düşüncesi buradan ileri gelir.
- 38 Paul Sereni, *Marx, la personne et la chose*, Paris, L'Harmattan, 2007, s. 43.
- 39 A.g.e., s. 60.
- 40 Marx, *Sozial-Demokrat* için kaleme aldığı 24 Ocak 1865 tarihli makalesinde, *Mülkiyet Nedir?* hakkındaki başlangıçtaki övgücü yargısını korur. Proudhon'un bu eseri "hiç şüphesiz en iyi eserdir; içeriğinin yeniliğiyle, yahut en azından bilinen şeyleri söylemenin yeni ve atılgan tarzıyla çığır açmıştır." Bu denemenin büyük değeri, stilden ileri gelmektedir: "Şeylerin kurulu düzeninin rezilliklerine karşı derin ve gerçek bir isyan hissi, ciddi devrimci tonu: işte *Mülkiyet Nedir?*'in meydana getirdiği elektrik etkisini, şok etkisini izah eden şey budur."
- 41 Proudhon/Marx, *Philosophie de la misère/Misère de la philosophie*, Paris, UGE 10-18, 1964, s. 217.
- 42 Marx, *Misère de la philosophie*, s. 358.
- 43 Proudhon, *Philosophie de la misère*, s. 304.
- 44 Marx, a.g.e., s. 361, 369, 401. Engels, 26 Ekim 1847, tarihli bir mektubunda, Louis Blanc'a Marx'ın Proudhon'a karşı yazdığı bu kitabı

(*Felsefenin Sefaleti*) "Bizim programınız" olarak görebileceğini söylediğini aktarır.

45 Proudhon, *Philosophie de la misère*, s. 430.

46 Marx/Engels, *Correspondance*, t. VII, Paris, Éditions sociales, 1979, s. 12-13.

47 Paul Sereni, Marx'ın normatif bir adalet teorisine gönderme yapmadan hırsızlık ve yağmadan nasıl bahsedebildiğini sorar. Eğer hukuk, *Gotha Programı'nın Eleştirisi'nin* ileri sürdüğü gibi özü itibarıyla burjuva nitelikliyse, hukuk üstü bir norm mu olacaktır, yoksa yalnızca hukukun dağılması perspektifi mi?

48 Jean Peyrelevade, *Le Capitalisme total*, Paris, Seuil, «La République des idées », 2005, s. 42. *Forbes* dergisinin yıllık büyük servetler sınıflandırması, 2006 yılında 415 dolar milyarderli saymaktadır. Binden az kişi 3,5 trilyon dolara, yani Fransa'nın gayrisafi milli hasılasının iki katına sahiptir. 1966-2001 yılları arasında en zengin %10'un geliri %58 oranında, en zengin %1'in geliri %121 oranında, en zengin %0,1'in geliri %236 oranında, en zengin %0,01'in geliri ise %617 oranında artmıştır. Dünya nüfusunun %2'si finans varlıklarının yarısına sahipken, en yoksul %50 bu varlıkların %1'ini paylaşmaktadır. Bir yıl içinde en zengin 400 Amerikalının mal varlıkları 120 milyar dolar artmıştır. Sadece kumarhaneler kralı Sheldon Adelson'un kasasına 2004 yılından beri saatte bir milyon dolar girmiştir. Vasat ücretli ortalama Amerikalının, *Forbes*'in dereceye girenler listesine girmek için 29 bin yıl çalışması gerekecektir. 1990'lı yılların sonunda, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın hazırladığı bir rapor, yüz kadar şirketin "dünyayı yeniden çizdiği" tespitinde bulunuyordu. Nitekim bu şirketler tek başlarına ülke dışında 1,8 trilyon dolara sahipti, dünyada 6 milyon ücretli personel çalıştırıyordu ve yıllık 2,1 trilyonluk bir ciro meydana getiriyordu. Bir karşılaştırma olarak, BM uzmanları, içilebilir sudan yoksun bir buçuk milyar insana su temini için on yıllığına gerekli fonu 25 mil-

yar dolar olarak, Afrika'da AIDS'le mücadele için gerekli bütçeyi ise yaklaşık 10 milyar dolar olarak değerlendirmektedir.

49 Ticaret ve Hizmetler Hakkında Genel Anlaşma, finans, boş zaman faaliyetleri, spor, eğitim, çevre, dağıtım, iletişim ve... "diğerleri" hakkında, 163 alt alana ayrılmış 13 alana ilişkindir.

50 Daniel Cohen, *Trois leçons sur la société postindustrielle*, Paris, Seuil, "La République des idées", 2006, s. 69.

51 Aynı yerde.

52 Dominique Pestre, "À propos du nouveau régime de production, d'appropriation et de régulation des savoirs ", *Contretemps*, Sayı 14, Paris, Textuel, Eylül 2005.

53 Bkz. Alan Sokal, "Science et marché des savoirs", *Contretemps*, Sayı 14. Sarkozy'nin üniversiteler bakanı Valérie Pécresse, hazırladığı reformun ruhunu "Fransız üniversitelerine içinde yaşadığımız dünyaya daha iyi uyarlanmış bir işleyiş biçimi kazandırmak" olarak tanımladığında söz konusu olan şey aynı zamanda buydu. Ve bu zorla metalaştırma dünyasının kendi mantığı olduğu için, özellikle "üniversitelerin kendi gayrimenkul varlıklarını özgürce yönetebilmesi, istediği öğretim üyelerini özgürce istihdam edebilmesi, kredilerini kendi anlayışlarına göre idare edebilmesi gerekir." (*Journal du Dimanche*, 27 Mayıs 2007). Bu tam olarak, eğitim piyasasının rekabete açılmasının ilanıdır.

54 Grégoire Chamayou, «Le débat américain sur liberté, innovation, domaine public », *Contretemps*, Sayı 5, Paris, Textuel, 2002. Bu makale, fikri mülkiyet ve onun felsefi ön varsayımları hakkındaki tartışmalara ilişkin mükemmel bir eleştirel sentez sunmaktadır.

55 Marx, *Manuscrits de 1857- 1858*, Paris, Éditions sociales, 1980, Cilt II, s. 80, 192.

56 Proudhon şunu soruyordu: "Adalılar, kendi sahillerine çıkmaya çalışan zavallı kazazedeleri mülkiyet adına kancalarla geri itse bu suç olmaz mıydı?" (*Qu'est-ce que la propriété ?*, s. 99). Bununla birlikte

bu, İtalyan sahillerinde, yahut Rio Grande sınırında, dünyanın sefilliklerinin her günü nasibi haline gelmiştir.

57 AB 98/44 sayılı direktif, 5. madde.

58 Bir *g-buiseness*'in (g "gen" in kısaltmasıdır) bir göstergesi olarak yalnızca 2000 yılın yaz aylarında, 9'u Avrupa'da olmak üzere en az 28 biyoteknoloji şirketi borsaya girmiştir.

59 *Le Monde*, 9 Nisan 2011.

60 Joseph Stiglitz, *Libération*, 13 Eylül 2006.

61 2005 Noel arefesinde neredeyse boş haldeki Fransız Parlamentosu, üçte iki çoğunlukla elde edilen sürpriz bir oylama neticesinde her türden uzaktan indirmeyi yasallaştıran bir değişikliği kabul etti. Bu şekilde, "küresel lisans" yönünde bir adım aşılmış gibi görünüyordu. Mart 2006 tarihli, bilgi toplumunda telif hakkı ve komşu haklar (DADVSI) kanunu ise internet üzerinden yapılan yasadışı indirmeler için yaptırım öngörmekte ve özel kullanıma yönelik kopyaları yasaklamaktadır. Bununla birlikte internetin başlangıçtaki gelişimine ve buradan doğan yaratıcılık bolluğuna olanak sağlayan şey patentlerin olmaması olmuştur. Nitekim fikri mülkiyet, kendileri de ileri derecede toplumsallaşmış bir emeğin ürünü olan yeni teknolojiler tarafından alt üst edilmiştir. Eğer bir yazılım "bilgiyi işleyen bilgi" ise, karşılıklı etkileşime dayanan kolektif bir yaratımın ürünü demektir.

62 James Boyle, "The Second Enclosure Movement and the Construction of the Public Domain", <http://jamesboyle.com>: "Herhangi bir enformasyon ürünü üzerinde yeni bir mülkiyet hakkı tesis edildiği zaman ona etkin bir şekilde ödenek sağlamanın tek yolu, bu hakkı elinde tutana, ayrımcı bir fiyat sistemi üzerinden tüketici veya kullanıcı üzerinde artan bir kontrol sunmaktır." Bu meseleler için bkz. *Contretemps* dergisi, Sayı 5 (Eylül 2002), "Propriétés et Pouvoirs"

63 1993-2005 yılları arasında IBM, ABD'deki bütün öteki şirketlerden daha fazla patente sahip olmuştur (ABD'de 26 bin, dünyada ise 40 binden fazla).

64 *Le Monde*, 15 Kasım 2000.

65 Kültürün ve bilgilerin toplumsal mülk haline getirilmesine yönelik itirazlardan biri araştırmacıların ya da yazarların ödüllendirilmesidir. Rekabet ideolojisi ve kâra giden yol bakımlarından ortaya konan bu sorun, meşru bir hak olan güvence altına alınmış gelir hakkı ile özel mülkiyet ve rant hakkını birbirine karıştırmaktadır. Gelir hakkı gerçekte, bizzat emeğin toplumsallaşmasıyla ilişki içinde artan toplumsallaşmasının genel sorununu, bir başka deyişle bugün tehdit altında olan toplumsal koruma sistemlerinde ücretin eseri içine alacak şekilde genişlemesi sorununu ortaya koymaktadır.

66 Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété ?*, s. 130.

67 Bkz. Mike Davis, *Le Pire des mondes possibles*, Paris, La Découverte, 2006.

68 Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété ?*, s. 157, 176, 228.

69 David Harvey, *Spaces of Global Capitalism*, Londra, Verso, 2006, s. 45.

70 1) Arazi mülkiyetinin kamulaştırılması ve arazi rantının devlet giderlerine tahsis edilmesi. 2) Güçlü bir müterakki vergi rejiminin tesis edilmesi. 3) Üretim ve değişim araçlarının miras yoluyla intikalinin kaldırılması. 4) İsyancı göçmenlerin mallarına el konulması. 6) Taşımacılık araçlarının millileştirilmesi ve herkes için bedava bir kamusal eğitimin hayata geçirilmesi. 7) Ulusal imalat-hanelerin kurulması ve ekilmemiş toprakların tarıma açılması.

71 Marx, *Le Capital*, Paris, Éditions sociales, 1959, Cilt I, Bölüm IV. [Türkçesi için bkz. Karl Marx, *Kapital, Birinci Cilt*, çev. Alaattin Bilgi (Ankara: Sol Yayınları, 2011 [ilk baskı 1965])].

72 Marx, *Manuscripts de 1844/Économie et philosophie; Oeuvres II*, Paris, Éditions sociales, 1962 içinde. [Türkçesi için bkz. Karl Marx, *1844 Elyazmaları: Ekonomi Politik ve Felsefe*, çev. Kenan Somer (Ankara: Sol Yayınları, 2011 [ilk baskı 1976])].

73 Paul Sereni, *a.g.e.*, s. 209 ve 219. Sereni Engels'in, Marx'ın metninin yalnızca üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ile tüketim ürünleri ve nesnelerinin bireysel mülkiyeti arasında ayrımı gittiği şeklindeki yorumunu fazla dar bularak bu yoruma itiraz eder.

Homo aequalis'te Louis Dumont, buradan benzer bir anlam çıkarak Marx'ı eşitlikçi bir liberal haline getiren bir yorum geliştirir.

74 Bu özellikle Antoine Artous'un *Le Fétichisme chez Marx* kitabının (Paris, Syllepse, 2006) ve Stavros Tombazos'un *Contretemps* sayı 20 ve 21'de kitap hakkında yaptığı eleştirel düzeltmelerin konusudur.

75 Paul Sereni, *a.g.e.*

76 Bkz. Jean Sylvestre «Les progiciels de la micro-informatique comme modèle de rente», *Contretemps*, Sayı 5, aynı yerde.

77 Bununla birlikte Rifkin'in sahte kehaneti 2000 yılında otuz milyon Amerikalının halihazırda *Common Interest Development* alanlarında, bir başka deyişle kamusal alana el koyan zenginler için yapılmış barınma çitleri içinde yaşadığını belirtiyordu: "Bir CID'de kamusal alan yoktur ve buranın kamuya açılması da söz konusu değildir." Sokağın ve mekanın bu şekilde özelleştirilmesinde özel mülkiyetin şehri ve canlıyı da içine alacak şekilde genişlemesinden ziyade sönümlenmesini görmek pek kolay iş değildir!

78 *La Revue socialiste*, Sayı 1, Bahar 1999.

79 Marx'tan Blum'e, Blanqui'den Guesde veya Jaurès'ye kadar hepsi, "mülkiyetin iktidar olduğunu" biliyordu. Bu noktada teslim olan liberal sosyalistler, gelecekteki seçim başarısızlıklarına giden yolları döşediler. Siyaset bilimci Zaki Laïdi, Jospin'in aktif bir şekilde "Juppé'den daha fazla özelleştirme yaptığını" övüyordu bile. Hatta "çünkü mülkiyet rejimi bugün artık temel önemde değildir" ve "mali düzenlemede emeklilik fonlarının artışı, rekabetin sertleşmesinin halkçı bir kapitalizmin gelişimiyle uyumsuz olmadığının altını çizmektedir" sözleriyle bundan duyduğu sevinç ifade ediyordu. Piyasaların bu muzaffer yürüyüşü için kamu mülkiyeti bilakis "kaynak mobilizasyonunun önünde bir handicap" haline gelmiş olacak ve "meta ilişkilerinin düzenlenmesinin ortadan kaldırılması" çağrısı yapılacaktı. (*Le Monde*, 1 Eylül 1998).

80 Milton Friedman, *Le Monde*, 20 Temmuz 1999.

81 Sosyolog Anthony Giddens, özellikle aynı adı taşıyan manifesto kitabının yayınlanmasıyla Blairciliği ve onun "üçüncü yol"unu

savunan bir ideolog olmuştur. Bodo Hombart, Almanya'da Gerhard Schoeder ve onun Yeni Merkez (*Neue Zentrum*) teorisi için bunun muadili bir rol oynamıştır.

- 82 Daniel Tanuro'nun europesolidaire.org sitesindeki makalelerine ve Jean-Pascal van Ypersele'le yaptığı röportaja (*Inprecor*, Sayı 525, Şubat-Mart 2007) bakınız.
- 83 Fotovoltaik hücrelerin kapasiteleri hakkındaki araştırmaların daha hızlı olmamasının sebeplerinden biri de budur. Oysa 2006 yılında yayınlanan araştırmalar, fotovoltaik hücreler sayesinde, deneysel olarak güneş enerjisinin elektrik enerjisine dönüştürülmesinde %40'lık orana (bu oran daha önce %20 idi) ulaşabileceğini gösteriyor.
- 84 Grégoire Chamayou, a.g.m, *Contretemps*, Sayı 5, 2002.
- 85 Gerçekte, söz konusu olan bir yasa taslağı değil yasa önergesiydi. Yasa önergesi önce yasama erkini elinde tutan devlet aygıtının içinde ele alınırdı. Şehirlere veya yerel meclislerden gelen dilekçelerle talep edilebilirdi. Bunun ardından yasa önergesi devlet bakanlığı tarafından, kralın talimatıyla yerel meclislere gönderilirdi.
- 86 Montesquieu, *De l'esprit des lois*, Cilt I, Kitap VI, Bölüm XII, « De la puissance des peines ». [Türkçesi için bkz. Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. Berna Günen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.]
- 87 Burada *Vergehen* terimi istinasi olarak hafif suç olarak çevrilmiştir. Sözhük bağlamı itibarıyla Marx'ın bu terimi dar hukukî anlamda değil, Almancada var olan daha genel bir anlamda kullandığını varsayıyoruz.
- 88 Shakespeare, *Venedik Taciri*, çev. Bülent Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.
- 89 Marx burada Meclis'in, av suçlarıyla ilgili bir başka yasa önergesi hakkındaki tartışmalarına gönderme yapıyor.